

FIKRANIN DİLİYLE KERKÜK TÜRKMENLERİ

Hamzah Ahmed Abdulkarim ABDULKARİM

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir, 2025

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Hamzah Ahmed Abdulkarim ABDULKARİM

İmza

ÖZ

FIKRANIN DİLİYLE KERKÜK TÜRKMENLERİ

Hamzah Ahmed Abdulkarim ABDULKARİM

Yüksek Lisans, 2025

Türk Dili ve Edebiyatı

Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Kürşat ÖNCÜL

Kerkük, tarihsel ve kültürel zenginliğiyle Orta Doğu'nun önemli şehirlerinden biri olup, etnik açıdan çok farklı toplumların bir arada yaşadığı bir yapıya sahiptir. Bu şehirdeki Türkmenler, etnik çeşitliliğin önemli bir parçası olarak yer almaktadır. Ancak Kerkük Türkmenlerinin, Araplar ve Kürtler gibi diğer etnik gruplar tarafından nasıl algılandığı ve bu algıların toplumsal uyumu nasıl etkilediği, bugüne kadar halkbilim açısından derinlemesine araştırılmamıştır. Bu tez, Kerkük'teki Türkmenlerin, özellikle Araplar ve Kürtler tarafından nasıl tanındığını ve algılandığını fıkralar üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Türkmenler hakkında anlatılan fıkraların, bu algıyı nasıl yansıttığına ve toplumsal yapıyı nasıl şekillendirdiğine odaklanılacaktır. Irak'ta uzun yıllar süren etnik ve mezhebi gerilimler, Türkmenlerin kimlik sorunlarını derinleştirmiş ve toplumlar arası ilişkileri etkilemiştir. Kerkük'teki Türkmenler, etnik ve dilsel açıdan çeşitli zorluklarla karşı karşıyadır. Bu tez, Kerkük'teki Türkmenlerin, Araplar ve Kürtler tarafından anlatılan fıkralar aracılığıyla toplumlar arası algıların nasıl şekillendiğini analiz etmektedir. Türkmenler hakkındaki stereotipler, bu fıkralar aracılığıyla toplumlar arası algılara etki etmektedir. Fıkraların dilindeki unsurlar, toplumsal ve kültürel stereotiplerin nasıl şekillendiğine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Bu çalışmada Kerkük'teki toplumsal algını çözümlenmek amacıyla nitel bir araştırma yöntemi kullanmış, yüz

yüze mülakatlar ileTürkmenler, Araplar ve Kürtler tarafından anlatılan fıkralar derlenmiştir. Çalışma, aynı zamanda Türkmen fıkralarındaki siyasi figürlere, özellikle Saddam Hüseyin gibi figürlere yönelik mizahi bakış açılarına da odaklanmaktadır. Tez, bu mizahi anlatımların, Irak'taki etnik ve kültürel çeşitliliğin anlaşılmasına ve toplumsal ilişkileri güçlendirecek çözümler önerilmesine katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Anahtar kelimeler: Kerkük, Türkmen, Etnik Kimlik, Fıkra Geleneği, Algı

ABSTRACT

The Language Of Jokes And The Turkmen Of Kirkuk

Hamzah Ahmed Abdulkarim ABDULKARİM

Master's Degree, 2025

Department of Turkish Language Literature

Department of Turkish Folklore

Supervisor: Prof. Dr. Kürşat ÖNCÜL

Kirkuk, with its historical and cultural richness, is one of the important cities of the Middle East, home to a diverse range of ethnic communities. The Turkmen in this city are an important part of the ethnic diversity. However, how the Turkmen of Kirkuk are perceived by other ethnic groups, such as Arabs and Kurds, and how these perceptions affect social cohesion, has not been deeply studied from a folkloric perspective until now. This thesis aims to explore how the Turkmen in Kirkuk are recognized and perceived by Arabs and Kurds through jokes. The focus will be on how these jokes reflect such perceptions and how they shape the social structure. The long-standing ethnic and sectarian tensions in Iraq have deepened the identity issues of the Turkmen and affected intergroup relations. The Turkmen of Kirkuk face various ethnic and linguistic challenges. This thesis analyzes how intergroup perceptions are shaped through jokes told by Arabs and Kurds about the Turkmen of Kirkuk. Stereotypes about Turkmen, as conveyed in these jokes, influence intergroup perceptions. The linguistic elements in these jokes provide important clues on how social and cultural stereotypes are shaped. A qualitative research method has been used in this study to analyze the social perceptions in Kirkuk, and jokes told by Turkmen, Arabs, and Kurds have been collected through face-to-face interviews. The study also focuses on the humorous perspectives on political figures,

particularly figures like Saddam Hussein, in Turkmen jokes. The thesis aims to contribute to understanding ethnic and cultural diversity in Iraq and to propose solutions that will strengthen social relations.

Keywords: Kirkuk, Turkmen, Ethnic Identity, Joke Tradition, Perception

TEŞEKKÜR

Çalışmanın tamamlanmasında, bu yolculukta bana ışık tutan başta aileme ve danıőmanım Prof. Dr. Kürşat ÖNCÜL'e, tez savunmamda jüri olarak yer alıp, yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Aslı BÜYÜKOKUTAN TÖRET ve Prof. Dr. Çiğdem KARA'ya teőekkürlerimi sunarım. Onların değerli katkıları ve destekleri sayesinde bu tez, hem akademik bir çalışma hem de ruhumda derin izler bırakan bir yolculuk olmuştur.

İÇİNDEKİLER

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	iii
ÖZ	iii
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	5
GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE IRAK'TA TÜRKMEN VARLIĞI	5
1.1 Türkmen Kimliği	5
1.2. Irak'ta Türkmen Varlığı	7
1.3. Irak'ta Türkmen Nüfusu.....	8
1.4. Irak'ta Türkmenlerin Yerleştiği Bölgeler	10
1.5. Baas Partisi Döneminde Irak Türkmenlerin Durumu	11
1.6. ABD İşgali Sonrası Irak Türkmenleri	13
1.7. Irak Türkmenlerinin eğitim durumu	14
1.8. Irak Türkmenlerinin Siyasi Yaşamı	15
İKİNCİ BÖLÜM.....	17
KERKÜK: TARİHSEL SÜREÇ VE EKONOMİK DÖNÜŞÜM	17
2.1. Kerkük: Şehrin Adı ve Tarihsel Evrimi	17
2.2. Osmanlı Öncesi Kerkük Tarihi	18
2.3. Kerkük'ün Osmanlılar Tarafından Fethi.....	20
2.4. Kerkük'ün Sosyal ve Ekonomik Durumu	21
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	23
FIKRA GELENEĞİ VE TÜRK EDEBİYATINDAKİ DÖNEMSEL GELİŞİMİ	23
3.1. Kelime ve Kavram Olarak Fıkra.....	23
3.2. Türk Edebiyatındaki Fıkra Geleneği ve Dönemsel Gelişimi	24
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	27
FIKRALARIN DİLİ İLE KERKÜK TÜRKMENLERİ	27
4.1. Stereotip Kavramı ve Fıkralarda Stereotipler	27
4.2. Kerkük Fıkralarında Etnik Temelli Stereotipler	30
4.2.1. Türkmen Fıkralarında Arap Stereotipi	31
4.2.1.1. Türkmen Fıkralarında Arap Stereotipleri Üzerinden Siyasi Eleştiriler.....	41
4.2.2. Türkmen Fıkralarında Kürt Stereotipi.....	46
4.2.3. Arap Fıkralarında Türkmen Stereotipi	56

4.2.4. Kürt Fıkralarında Türkmen Stereotipi.....	66
SONUÇ.....	77
KAYNAKÇA.....	81

GİRİŞ

Kerkük, Orta Doğu'nun tarihsel ve kültürel açıdan en önemli şehirlerinden biri olarak, etnik çeşitliliği ile dikkat çeker. Bu çeşitlilik, farklı toplumların bir arada ve etkileşim içinde yaşamalarını sağlamıştır. Kerkük'teki Türkmenler, etnik kimlikleriyle olduğu kadar toplumsal ilişkileriyle de büyük bir öneme sahiptir. Ancak, Kerkük'teki Türkmenlerin, özellikle Araplar ve Kürtler gibi Türk olmayan topluluklar tarafından nasıl algılandığı ve bu algıların toplumsal uyumu nasıl etkilediği, kapsamlı bir şekilde incelenmemiştir. Bu tez, Kerkük'teki Türkmenlerin, Araplar ve Kürtler gibi diğer etnik gruplar tarafından nasıl tanındığını ve algılandığını araştırmayı amaçlamaktadır. Türkmenlere dair anlatılan fıkraların, toplumsal algıyı nasıl yansıttığı ve bu algıların şekillendirilmesinde nasıl bir rol oynadığı üzerine yoğunlaşmıştır.

Irak'ta, özellikle Türkmenler arasında kimlik sorunları tarihsel olarak gerilim ve dışlanma ile şekillenmiştir. Kerkük'teki Türkmenler, etnik ve dilsel açıdan çeşitli zorluklarla karşılaşmışlardır. Kerkük'ün sosyal yapısını anlamak ve Türkmenlerin toplumlar arasındaki ilişkilerini analiz etmek, bu tezin temel amacıdır. Kerkük'teki Türkmenlerin, Araplar ve Kürtler tarafından anlatılan fıkralar aracılığıyla toplumlar arası algıların nasıl şekillendiği, bu çalışmanın odak noktasını oluşturmuştur.

Irak'ın uzun yıllar süren etnik ve mezhebi gerilimleri, Türkmenlerin diğer gruplarla kurduğu ilişkileri ve bu ilişkilerin evrilmesini etkilemiştir. Baas Partisi döneminde uygulanan baskılar, Türkmenler üzerinde derin etkiler bırakmış ve bu etkiler günümüzde de devam etmektedir. Kerkük'teki Türkmenlerin sosyal ve kültürel ilişkilerini anlamak, yalnızca tarihsel bir bakış açısına sahip olmakla kalmaz, aynı zamanda günümüz Irak'ındaki toplumsal barışa katkı sağlamak adına da büyük önem taşır. Bu tezde, Kerkük'teki Türkmenlerin sosyal algısını çözümlenmek amacıyla nitel bir araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Yüz yüze mülakatlar ve yazılı belgeler kullanılarak, Türkmenler hakkında Araplar ve Kürtler tarafından anlatılan fıkralar derlenmiştir. Bu fıkralar, Kerkük'teki Türkmenlerin toplumsal algısını anlamada önemli bir gösterge olacaktır.

Günümüz Irak'ında, toplumun bazı kesimlerinde Arap ve Bedevi kavramları eşanlı olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, Türkmenlerin, Araplar ve

Bedeviler hakkındaki algıları fıkralara nasıl yansıttığı, bu çalışmanın önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Derlenen fıkralarda özellikle Bedeviler, cimri ve tutumlu kişiler olarak betimlenmektedir. Bunun nedeni, Bedevilerin genellikle kendi çıkarlarını ön planda tutarak, başkalarıyla paylaşımda bulunmaktan kaçınmaları ve bazen başkalarının ihtiyaçlarını göz ardı etmeleridir. Bu stereotiplerin, Türkmenler arasında yerleşen toplumsal algıları nasıl etkilediği detaylı olarak incelenmiştir.

Bu tez, Türkmenlerin ve Kerkük'teki diğer etnik grupların birbirlerine dair algılarını bilimsel bir yöntemle ortaya koymayı hedeflemektedir. Ayrıca, bu algıların toplumsal uyum üzerindeki etkilerini ve bu tür sosyal algıların daha sağlıklı bir toplum yapısının oluşmasına nasıl katkı sağlayabileceğini incelenmiştir. Türkmenlere dair anlatılan fıkraların dilindeki yansımalara dikkat edilerek, bu fıkraların toplumsal stereotiplere nasıl katkı sağladığına dair çıkarımlar yapılmıştır. Bu çalışma, Türkmenlerin, Araplar ve Kürtler gibi diğer etnik gruplar tarafından nasıl algılandığını belirlemeye çalışılmıştır.

Tezde, Türkmenlerin Araplar ve Kürtler hakkındaki fıkraları, toplumsal yapıları, kültürel dinamikleri ve etnik kimliklerine dair mizahi bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Türkmenlerin fıkralarında, özellikle Araplar ve Kürtler arasında sıkça yer alan mizahi anlatılar, bu halkların birbirleriyle olan ilişkilerini, toplumsal algılarını ve kültürel farklılıklarını yansıtmaktadır. Bu çalışma sadece Türkmenlerin Araplar ve Kürtler hakkındaki mizahi anlatımlarını incelemekle sınırlı değildir; aynı zamanda Türkmen fıkralarında yer alan Araplar, Kürtler ve hatta Saddam Hüseyin gibi siyasi figürlere yönelik esprili bakış açıları da araştırılmaktadır.

Bu tezde, Kerkük'teki Türkmenlerin sosyal algısını çözümlenmek amacıyla nitel bir araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Yüz yüze mülakatlar yapılarak Türkmenler, Araplar ve Kürtler tarafından anlatılan fıkralar derlenmiştir. Yapılan görüşmelerde toplamda 30 kaynak kişiyle çalışılmıştır. Bunlardan 6'sı Arap, 9'u Kürt ve 15'i Türkmen kökenlidir. Kaynak kişilerin kimlik bilgileri gizli tutulmuş olup, yalnızca etnik kökenleri belirtilmiştir. Fıkralar, görüşmeler sırasında kaynak kişiler tarafından anlatılmış olup, metin içinde her bir fıkra örneği sonunda kaynak kişi numarası parantez içinde belirtilmiştir. Görüşmelerde toplanan veriler, sözlü kaynaklar bölümünde ayrıntılı bir şekilde yer almakta olup, bu kaynaklar yalnızca anonim olarak kullanılmıştır.

Derleme süreci sırasında, görüşme yapılan kaynak kişiler genellikle çekingen bir tavır sergilemişlerdir. Birçoğu, kişisel bilgilerin paylaşılmasına, video ve ses kayıtlarının alınmasına karşı çıkmışlardır. Ayrıca, şahsımın Türkmen milliyetine ait olduğumu öğrenen bazı kaynak kişiler, görüşme için onay vermelerine rağmen son anda bu karardan vazgeçmişlerdir. Bunun temel nedenleri arasında, toplumdaki güç dengeleri, geçmişteki diktatör rejiminin etkisi ve bu dönemin hâlâ psikolojik olarak toplumda iz bırakmış olması yer almaktadır.

Mülakatlar sırasında, etnik kimliklere dair hassasiyetler göz önünde bulundurularak doğru ve saygılı bir dil kullanılmış, kaynak kişiler rencide edilmeden bilgiler toplanmıştır. Aynı zamanda kaynak kişilerin gizlilik haklarına saygı gösterilmiş ve kişisel bilgiler gizli tutulmuştur. Görüşme esnasında, etnik kimlikleri ve görüşme yapılan yer gibi temel veriler dışında herhangi bir özel bilgi alınmamıştır. Katılımcılara, bilgilerin yalnızca anonim olarak kullanıldığı ve hiçbir kişisel bilgiye yer verilmeyeceği bildirilmiştir. Bu bağlamda, etnik kimliklere dair hassasiyetler göz önünde bulundurulmuş ve her bir görüşme, katılımcıların onayı alınarak gerçekleştirilmiştir.

Görüşmelerin yapıldığı yerler, Kerkük'teki farklı etnik grupların yoğun olarak yaşadığı mahallelerde, güvenli ve rahat bir ortamda gerçekleştirilmiştir. Ses kaydı ve video çekimi gibi kayıtların yapılması talep edilmemiştir, çünkü kaynak kişiler bu tür kayıtları kabul etmemiştir. Bu süreçte katılımcılara teşekkür edilmiş, etik kurallar ve gizlilik prensiplerine tam olarak uyulmuştur.

Bu tez, toplamda dört ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm, "Geçmişten Günümüze Irak'ta Türkmen Varlığı" başlığını taşır ve Türkmen kimliği, Irak'taki Türkmen varlığı, nüfusları, yerleşim bölgeleri, Baas Partisi dönemindeki durumları, ABD işgali sonrası yaşadıkları değişimler, eğitim durumu ve siyasi yaşamları gibi önemli konuları kapsamaktadır. İkinci bölüm, "Kerkük: Tarihsel Süreç ve Ekonomik Dönüşüm" üzerine yoğunlaşır ve Kerkük'ün adı, tarihsel evrimi, Osmanlı dönemi öncesi ve sonrası durumu, sosyal yapısı ve ekonomik dönüşümüne dair derinlemesine bir inceleme sunar. Üçüncü bölüm, "Fıkra Geleneği ve Türk Edebiyatındaki Dönemsel Gelişimi"ne ayrılmıştır ve fıkranın kelime anlamı, Türk edebiyatındaki gelişimi ile ilgili dönemselidir.

Son bölüm, “Fıkraların Dili ile Kerkük Türkmenleri” başlığını taşımaktadır ve bu bölümde, Kerkük Türkmenlerinin kimlikleri, toplumsal yapıları ve diğer etnik gruplarla olan ilişkileri üzerine yapılan dilsel ve kültürel bir çözümleme sunulmuştur. Fıkralar, Türkmenlerin ve Kerkük’teki diğer etnik grupların tarihsel süreçlere, toplumsal normlara ve aralarındaki ilişkilerine dair önemli bilgiler sunmaktadır. Fıkraların dilindeki kullanılan terimler, sadece kültürel kodları yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda etnik kimlikler arasındaki algıları ve toplumsal dinamikleri de gözler önüne serer. Bu çözümleme, fıkraların sadece birer mizah aracı olmanın ötesine geçtiğini, aynı zamanda farklı etnik grupların birbirlerine bakış açılarını, toplumsal gerilimlerini ve kültürel farklarını nasıl yansıttığını incelemektedir.

Tezde, özellikle Türkmenler, Araplar ve Kürtler arasındaki ilişkilerde ortaya çıkan etnik stereotiplerin fıkralar aracılığıyla nasıl yansıdığına dair derinlemesine bir çözümleme yapılmıştır. Kerkük’teki etnik grupların birbirlerine yönelik oluşturdukları stereotiplerin, toplumsal yapıyı ve etnik kimlik algılarını nasıl şekillendirdiği irdelenmiştir. Türkmenlerin, Araplar ve Kürtler hakkındaki fıkraları, bu grupların birbirlerine yönelik toplumsal algılarının ve kültürel farklılıklarının bir yansıması olarak ele alınmıştır. Aynı zamanda, fıkralarda ortaya çıkan stereotiplerin, toplumsal gerilimleri nasıl pekiştirdiği ve bu stereotiplerin bölgedeki etnik kimlikler arasındaki ilişkileri nasıl etkilediği araştırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE IRAK'TA TÜRKMEN VARLIĞI

1.1 Türkmen Kimliği

İslam tarihçileri ve ansiklopedilerine göre Türkmenler, Orta Asya'da ortaya çıkmış ve burada egemenliğini sürdürmüş bir Türk kavmidir. Moğol döneminde Şaman inançlarını benimsemiş olan Türkmenler, İslam diniyle tanıştıktan sonra, kendi gelenekleriyle uyumlu olduğunu düşündükleri bu dini kabul etmişlerdir.

Ancak bazı tarihçi ve araştırmacılar, "Türkmen" kelimesi üzerine ortak bir görüş birliğine varamamıştır. Bir görüşe göre, bu kelime 8. yüzyılda Çin kaynaklarında "Tomunken" olarak geçmekte olup, anlamının "Türk'e benzer" olduğu öne sürülmüştür. Diğer bir görüş ise bu terimin, Müslümanlığı kabul eden Türkleri ifade ettiğini belirtmektedir. Ayrıca, bazı Oğuz boylarının Horasan'a göçü ve 11. yüzyılda İslam ülkeleriyle kurdukları ticari ilişkiler sonucunda, birçok tarihçi "Türkmen" terimini Oğuz boyları için kabul etmiştir. Hatta bu tarihçiler, "Oğuz" ve "Türkmen" kelimelerinin eş anlamlı olduğunu savunmuşlardır (Kemali ve Sinjar, 2017: 7).

Kaşgarlı Mahmut döneminden itibaren "Türkmen" terimi, Türk halkını tanımlamak için kullanılmaya başlanmıştır. Kaşgarlı, Biruni ve diğer birçok yazar, tarımla uğraşan topluluklar için bu ismi tercih etmiştir. Ayrıca, İbn-i Said, Türkmenleri Selçuklu döneminde Rumları fetheden büyük bir halk olarak tanımlamıştır. El Biruni ise, dokuz Oğuz boyunun yaşadığı bölgeyi Türkmenlerin ana yurdu olarak kabul etmiştir. Bu bilgilerden, Türkmenlerin Orta Asya'dan göç eden Oğuzlar olduğu anlaşılmaktadır. Oğuzların bir kısmı şehirlerde, bir kısmı kırsal alanlarda, diğerleri ise Maverâünnehir ve Harezm bölgelerinde yaşamıştır. İslam'ı kabul eden bu Oğuzlara "Türkmen" adı verilmiştir. Ardından, İslam dinini benimseyen diğer soydaşlarla çatışmaya girerek, Karadeniz kıyılarındaki Peçeneklerin topraklarına göç etmişlerdir. Bu süreçle birlikte, Türkmenler İslam dünyasına yayılmaya başlamış ve çeşitli devletler kurmuşlardır (Hürmüzlü, 2006: 10).

Türkmen kelimesiyle ilgili farklı varsayımlar öne sürülmüştür. En yaygın görüş, Türkmenlerin Türk boylarından olduğu yönündedir. Ayrıca, Kaşgarlı Mahmut'un "Divan-ı Lügat-it Türk" adlı eserinde bu kelimeye yer verilmesi önemlidir. Türkler için "Büyük Türk" ya da "Türklük" gibi anlamlar yüklenmiş, ancak Biruni'nin savunduğu görüşe göre, "Türk" kelimesi Farsçadaki "Man" ekinden türemiş ve "Türk'e benzer" anlamına gelmiştir. 14. yüzyıla kadar İran'da bu görüş kabul edilmiştir. Diğer bir görüş, "Türkmen" kelimesinin "Türk-i iman"dan geldiği yönündedir ve bu düşünce, Müslüman olan Türkler için kullanılmıştır. En çok kabul gören görüş ise, "Müslüman Oğuzlara Türkmen adı verildiği"dir (Doğan, 2018: 2).

Türkmen kelimesi üzerine çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bunlardan öne çıkanlar şunlardır:

1. Dorblue, Horosan'a göç eden Oğuz boylarının kendilerine ait lehçeleri koruduğunu ve bu sebeple Horosanlılar tarafından "Türkmaned-Türk'e benzer" isminin verildiğini savunmuştur.

2. İbn-i Kesir ve Mehmet Neşri, Türkmen kelimesinin "Türk" ve "İman" kelimelerinden türediğini öne sürmüştür.

3. Ebü-l Fida, Horosan ve Mavünehir bölgelerinden gelen Türklerin, Müslüman olan kişilere Türkmen adını verdiğini belirtmiş, bu kişilerin Araplar arasında tercümanlık yapmaları nedeniyle başlangıçta "Tercüman" olarak adlandırıldığını, zamanla "Türkmen" olarak değiştiğini ifade etmiştir.

4. Necip Asım, Türkmen kelimesinin "Türk" ve "Man" kelimelerinin birleşiminden türediğini savunmuştur.

5. J. Denyse, Türkmen'in "Asil Türk" veya "Saf kan Türk" anlamına geldiğini belirtmiştir.

6. Hüseyin Hüsamettin, "Man" kelimesinin yücelik ifade ettiğini ve Türkmen'in "Büyük Türk" anlamı taşıdığını söylemiştir.

7. Claude Chen ise, Türkmen teriminin Türklerin İslamlaşma döneminde ortaya çıktığını, bu kavramın Müslüman göçebe Türkleri, Müslüman olmayan

medeni Türklerden ayırt etmek için kullanıldığını ileri sürmüştür (Hürmüzlü, 1997: 7-10).

1.2. Irak'ta Türkmen Varlığı

Farklı Türkmen grupları, çeşitli tarihlerde Irak'a göç etmiştir. Türkmen nüfusunun artmasında, yerleşik düzene geçiş önemli bir rol oynamıştır. Özellikle Abbâsî ve Emevî dönemlerinde, Türkmenler orduya katılmış, yüksek mevkilere gelmiş ve kendi beyliklerini kurmuşlardır. Bu durum, Türkmenlerin bölgedeki varlıklarının pekişmesine yol açmıştır. Birçok tarihçi, Türklerin göçlerinin Türkmen nüfusunun artışında etkili olduğunu vurgulamaktadır (Saatçi, 2021: 45).

İslamiyet, 10. yüzyıldan itibaren özellikle ticaretin etkisiyle Oğuzlar arasında hızla yayıldı. 11. yüzyılda ise büyük bir kısmı İslam'ı kabul etti ve bu dönemde Oğuzlara "Türkmen" adı verilmeye başlandı. Bu isim, yaklaşık iki yüzyıl sonra Oğuz kelimesinin yerine kullanıldı. Ancak, bu değişikliklere rağmen, Türkmenler destanlarında ve anılarında atalarına "Oğuz" adını uzun süre kullanmaya devam ettiler. Türkmenlerin Irak'a ne zaman geldiği tam olarak bilinmese de, Orta Asya'dan Anadolu ve Mezopotamya'ya göç eden Türk topluluklarının olduğu kesindir (Güngör, 2014: 17).

Türklerin Irak'a ilk gelişleri, Hicri 54 (Miladi 674). yılına kadar uzanır. İlk Türk topluluğu, Emevi halifesi Muaviye'nin Horasan'a gönderdiği Ubeydullah bin Ziyad komutasındaki 2000 kişilik ordu ile Irak'a yerleşmiştir. Ancak bazı tarihçiler, Türkmenlerin varlığının bu tarihten çok daha önceye dayandığını öne sürmektedir. Osmanlı İmparatorluğu kurulmadan önce de Türklerin Irak'taki varlığı İslam ansiklopedilerinde kaydedilmiştir. Bununla birlikte, 9. yüzyılda Abbâsî halifelerinin Türk askerlerinden oluşan bir ordu kurduğu ve Türkmen beyliklerinin Irak'ta bulunduğu konusunda kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Bu konu, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Musul vilayeti üzerindeki Türk-İngiliz anlaşmazlığıyla yeniden gündeme gelmiştir ve bu anlaşmazlık üzerine Cemiyet-i Akvam bir kurul oluşturmuştur.

16. yüzyılda Bağdat, Türk kültürünün önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir. Bu dönemde, Türk dünyasının önde gelen şairlerinden Nesimi'den sonra, Fuzuli edebiyat tarihinin zirve isimlerinden biri olmuştur. Aynı dönemde, Ahdi ve Ruhi gibi şairlerin de yetişmesi, Bağdat'ın Türk kültürü ve dili açısından büyük bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Türkmenlerin Irak'taki varlığını pekiştiren diğer faktörler ise bölgenin coğrafi özellikleri ve geçim kaynaklarıdır. Türkmenler, petrol yataklarıyla zenginleşmiş bu bölgede yaşamaktadırlar ve başlıca geçim kaynakları tarım ile hayvancılıktır. Yerleşik bir kültüre sahip olmaları, geçmişten günümüze kadar kültürel miraslarını koruyarak sürdürmelerine olanak tanımıştır. Ayrıca, Türkmenceyi kendi topluluklarında konuşarak, milli kültürlerini yaşatmaya devam etmeleri önemli bir etken olmuştur.

Binlerce yıldır Irak'ta varlık gösteren Türkmen topluluğu, tarih boyunca birçok mücadele vererek varlıklarını sürdürmüşlerdir. Son dört yüz yılda Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde yer alan Türkmenler, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Osmanlı topraklarından ayrılmıştır. İtilaf güçleri, Osmanlı'nın topraklarını kendi aralarında paylaşırken, Türkmenlerin yaşadığı bölgeler İngilizlerin himayesine girmiştir (Çetinoğlu, 2012: 32-33).

1.3. Irak'ta Türkmen Nüfusu

Irak'ta günümüzde farklı etnik ve kimlik grupları bir arada yaşamaktadır; bunlar arasında Araplar, Kürtler, Türkmenler, Süryaniler, Acemler, Yahudiler, Ermeniler, Yezidiler ve Sabiler yer alır. En büyük grup olan Araplar, kendi içinde farklı kimliklere ayrılmaktadır. Türkmen nüfusu konusunda ise Irak hükümeti net bilgiler paylaşmamaktadır. Bunun temel nedeni, devletin uyguladığı asimilasyon politikalarıdır. Türkmenlerin sanat ve askeri alandaki gelişimleri, hem diğer etnik gruplar hem de hükümet tarafından istenmemiştir. Bugün ise, koalisyon güçlerinin yerel yönetim yapısı altında Türkmenlerin yeterince temsil edilmemesi önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkmen nüfusunun açıklanmaması, koalisyon güçlerinin yanlış bilgiler sunmasından ziyade, siyasi tercihlerin etkisiyle şekillenmiştir (Kazancı, 2004: 44).

Irak'taki Türkmen nüfusu, ülkenin kuzeyinden başlayarak Telafer, Musul, Erbil, Altinköprü, Kerkük, Tuzhurmatu, Kifri, Hanekin, Mendeli ve Bağdat'ın güneyinde yer alan Bedre'ye kadar yayılmaktadır. Bu bölgeler, aynı zamanda "Türkmeneli" olarak bilinen coğrafi alanı oluşturur. Ancak Irak yönetimi, Türkmen nüfusu hakkında kesin bilgiler sunmamaktadır. Bu durum, hükümetin uyguladığı asimilasyon politikaları nedeniyle nüfus verilerinin gizlenmesinden kaynaklanmaktadır (Hürmüzlü, 2003: 81).

1957 yılına ait resmi bir nüfus sayımında, Irak hükümeti Türkmen nüfusunu 136.800 olarak belirtmiştir. Ancak yapılan araştırmalar, bu rakamın gerçeği yansıtmadığını ortaya koymuştur. Gerçek olmayan bu veriler, birçok yazar ve araştırmacı tarafından kullanılmış, hatta bazı resmi makamlarca da referans olarak alınmıştır. Bu da mevcut Türkmen nüfusunun gizlenmeye çalışıldığını ve gerçek verilerin açıklanmadığını göstermektedir. 1957 yılında yapılan nüfus sayımına göre, Krallık döneminde 500.000 Türkmen'in yaşadığı tespit edilmiştir. Ancak bu sayımda Türkmen nüfusunun 567.000 olarak belirlendiği görülmüştür. Bu veriler gizlenmiş olsa da, yıllık nüfus artış oranı hesaplamaları %3,5 civarındadır. 1997 yılı itibarıyla Irak'ta yaşayan Türkmen sayısının 2,5 milyonu aştığı belirlenmiştir. Bu da Irak hükümetinin verdiği sayılarla çelişen bir durum ortaya koymaktadır (Kazancı, 2004: 44).

Birinci Dünya Savaşı sonrasında (1921) Irak'ın toplam nüfusu 2.500.000 olarak belirlenmiştir. 1927'de kabul edilen nüfus sayımı kanunu sonrası, 19 Ekim 1947'de yapılan sayımda Irak'ın nüfusu 4.816.165 olarak hesaplanmıştır. 1957 sayımında ise Irak nüfusu 6.339.960'a yükselmiştir. Kerkük'ün nüfusu 286.005 iken, 1981'de yapılan istatistiklerde Türkmen nüfusunun 567.957 olduğu, fakat Kerkük'teki bazı bölgelere bağlı illerin idari sınırlara dâhil edilmesi sonucu nüfusun azalması söz konusu olmuştur. Türkmen nüfusu 320.000 olarak açıklanmıştır (Samancı, 1999: 94-95).

Irak'ın genel nüfusunun yaklaşık %10'unu Türkmenlerin oluşturduğu görülmektedir. 2006 yılına ait Dünya Bankası verilerine göre ise Irak'taki Türkmen nüfusunun 3 milyon civarında olduğu tahmin edilmiştir. Ancak Irak'taki Türkmen nüfusu hakkında kesin ve net bilgilere ulaşmak mümkün değildir. Bunun başlıca nedeni, Irak'taki kaynakların tarafsız ve objektif olmamasıdır. Ayrıca, ülkedeki

istikrarsızlık ve savaşlar da doğru verilerin elde edilmesini zorlaştırmaktadır (Duman, 2012: 23).

1.4. Irak'ta Türkmenlerin Yerleştiği Bölgeler

Türkmenler, Irak'a yaklaşık bin yıl önce yerleşmişler ve 7. yüzyıldan 16. yüzyıla kadar bu bölgede varlıklarını sürdürmüşlerdir. Genel olarak, ülkenin kuzeyinden güneydoğusuna kadar geniş bir alana yayılmışlardır. Türkmenler, Musul şehrinin Telafer ilçesinden başlayarak güneydoğu yönünde Erbil, Altinköprü, Kerkük ve Tazehurmatu'ya kadar uzanan bir bölgede yoğun olarak bulunmuşlardır. Ayrıca, ülkenin en güneyinde Dakuk, Kifri, Karatepe, Mendeli ve Bedre'ye kadar ulaşmışlar ve Şahraban'da varlıklarını devam ettirmişlerdir. Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı bu bölgeleri dikkate aldığımızda, Irak'ın kuzey ve batısından güneydoğusuna kadar yaklaşık 50 kilometre genişliğinde bir şerit boyunca yayıldıkları söylenebilir (Saatci, 2015: 137).

Osmanlı İmparatorluğu döneminden 1918 yılına kadar olan süreçte Musul ve Kerkük, bağımsız bölgeler olarak varlıklarını sürdürmüştür. Bu dönemde Erbil, Kerkük'e; Hanekin ise Bağdat'a bağlı bir merkez konumundaydı. Ancak 1957'den itibaren, Irak hükümetinin bu şehirlerde demografik yapıyı değiştirmeye yönelik politikalar izlemesi, Türkmenlerin farklı bölgelere yerleşmesine yol açmıştır. 1957'de Türkmenlerin yerleştikleri başlıca bölgeler Musul, Kerkük, Erbil ve Diyale olmuştur. Türkmenler, Irak'taki en yoğun yerleşim alanlarını Kerkük şehri ve çevresinde oluşturmuşlardır. Kerkük, Bağdat ile Erbil arasındaki kara yolu üzerinde yer alır ve Bağdat, Basra ile Musul'dan sonra ülkenin dördüncü en büyük yüzölçümüne sahip şehri olarak dikkat çeker. Musul ise Irak'ın en büyük ve en kalabalık şehri olup, nüfusu Araplar, Türkler ve Kürtlerden oluşmaktadır. Türkmenler, Musul'a Emeviler döneminde yerleşmeye başlamıştır. İslam'ın ilk yıllarında şehir, Araplar tarafından inşa edilmişken, şehir merkezi Arapların, kırsal bölgeler ise Türkmenlerin çoğunlukta olduğu alanlar haline gelmiştir. Araplarla pek fazla ilişkisi olmayan Türkmenler, özellikle Türklerle daha yakın bağlar kurmuşlardır. Bu ilişkiler, Atabeyler dönemine kadar sürmüştür. Bu bağlamda, Araplar ve Türkmenler arasındaki ayırım genellikle konuşulan dillerle

belirginleşmektedir. Musul'un etnik yapısında, halkının büyük bir kısmı Türkmenlerden oluşmasına rağmen, son yıllarda uygulanan asimilasyon politikaları nedeniyle nüfusun önemli bir kısmı Araplaşmıştır. Bu sürece rağmen, bazı Türkmen aileler soyadlarını Türkçe olarak sürdürmeye devam etmektedir (Hürmüzlü, 2003: 28).

Türkmenlerin yoğun yaşadığı bir diğer önemli şehir ise Kerkük'ten sonra Erbil'dir. Erbil, Bağdat'a demiryolu ile bağlı olup, Musul ve Kerkük arasındaki kara yolunun önemli bir noktasında yer alır. Kerkük'e 86 km, Musul'a ise 93 km uzaklıkta bulunan Erbil, kuzeyde Zap Dağları'na, güneyde Dicle Nehri'ne ve doğuda İran sınırına kadar uzanır. Erbil, yerleşim açısından tarihi kalenin çevresinde yoğunlaşmış olup, kale içindeki Türkmenler kendilerine özgü mimari yapılar inşa etmiştir. Bu yapılar, Kerkük evlerine benzeyen bir tarzda olup, Türkmenlere özgü motifleri taşır (Saatci, 2015: 119).

Erbil'de olduğu gibi Bağdat'ta da önemli bir Türk nüfusu bulunmaktadır. Bağdat'ın bazı semtlerinde Türkmen nüfusunun yüz binin üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Fakat 1976'dan sonra Irak'taki idari yapının değişmesi ve yeni vilayetler ile şehirlerin oluşturulmasıyla, Irak'ın il sayısı 18'e yükselmiştir. Bu yeni düzenlemeler, Türkmen nüfusunun yoğun olduğu bölgelerde parçalanmalara ve nüfusun dağılmasına neden olmuştur (Kemali, 2017: 16).

Diyala ise çoğunlukla Arap nüfusuna sahip olmakla birlikte, Türkmen ve Kürt nüfusu da önemli bir yer tutar. Diyala, 6 ilçeden oluşur ve bu ilçelerin çoğunda Türkmenler yoğundur. Bu ilçeler arasında Babuka, Mendeli, Halıs, Kifri, Şahraban ve Hanekin bulunmaktadır. Kifri ilçesi, Süleymaniye il sınırına yakın olduğu için kuzeydeki bölgesel yönetimin denetimindedir. Kifri'de yaklaşık 700 Türkmen ailesinin yaşadığı bilinmektedir (Duman, 2011: 12).

1.5. Baas Partisi Döneminde Irak Türkmenlerin Durumu

Baas Partisi, 1928 yılında Paris'te eğitim gören Rum Ortodoks Mişel Eflak ve Sünni Arap Salar Bitar tarafından, etkilendikleri komünist düşünceler temelinde 1943'te Suriye'de kurulmuştur. 1949'da Irak'ta da etkili olmaya başlayan parti,

ideolojisini özellikle Filistin mültecileri ve Lübnan'da eğitim gören Iraklı öğrenciler arasında yaymayı başarmıştır (Türel, 2004: 14).

Partinin ideolojisi, Arap milliyetçiliği ve ırkçılığına dayanıyordu. Parti, Toroslar'dan Basra Körfezi'ne kadar uzanan geniş bir coğrafyayı Arap vatani olarak ilan etmiş ve Birleşik Arap ilkeleri doğrultusunda Irak ve Suriye'de iktidara gelmiştir. Irak'ta 17 Temmuz 1968 tarihinde gerçekleştirilen darbe ile Baas Partisi iktidara gelmiş, Cumhurbaşkanı Abdurrahman Arif devrilmiş ve General Ahmed Hasan el-Bekir başa geçmiştir. Bu süreçte Saddam Hüseyin, el-Bekir'in yardımcısı olarak güç kazanmaya başlamıştır (Haşim, 2003: 53).

1970 yılında Baas üyeliği, yönetimde yer almanın bir şartı haline gelmiş ve Saddam Hüseyin, özellikle Tikritli akrabalarını önemli görevlere getirerek iktidarını pekiştirmiştir. Baas'ın kuruluşundan itibaren aktif olan Saddam, 1968'deki darbeye kadar yer altı faaliyetlerinde önemli roller üstlenmiştir. Ancak Baas'ın iktidara gelmesi, Türkmenler için büyük bir değişim getirmemiş, aksine Kerkük'teki baskılar ve tutuklamalar artmıştır. 1970 yılında Kerkük doğumlu Nizamettin Arif ve Türkmen subay Nejdet Asker Mahmut idam edilmiş; ancak idamların yanlışlıkla gerçekleştirildiği açıklanmıştır (Erendor, 2018: 262-263).

1979 yılında Saddam'ın tam anlamıyla iktidara gelmesiyle birlikte Türkmen liderleri tutuklanmış ve idam edilmiştir. Bu liderler arasında Nejdet Koçak ve Abdullah Abdurrahman da yer almaktadır (Hürmüzlü, 2003: 60).

Saddam döneminde Türkmenlere yönelik baskılar daha da artmış, Türkçe konuşmak yasaklanmış, işkenceler, sürgünler ve zorla göçler yaşanmıştır. 1980-1988 yılları arasında gerçekleşen İran-İrak Savaşı sırasında Türkmen köyleri boşaltılmış ve Arap yerleşimleri teşvik edilmiştir. Türkmenlere ait yüzlerce tarihi ev yıkılmıştır. 1987 yılındaki nüfus sayımında Türkmenler, kimliklerinin Arap veya Kürt olarak tanımlanmasına karşı çıkmışlardır. 1988'de Telafer'de Türkmenler idam edilmiş, köy adları değiştirilmiş ve Saddam için saraylar inşa edilmiştir. 1990 yılında Kuveyt'in işgali sonrasında başlayan savaş ve uygulanan ambargo, Türkmenleri daha da yoksullaştırmış ve kitlesel göçlere yol açmıştır. 1995'te Zehra Bektaş, Saddam'ın zulmünü protesto amacıyla kendini yakmıştır (Kemali ve Sinjar, 2017: 172-173).

Özetle, Baas Partisi'nin iktidara gelmesi, Türkmenler için baskı, Araplaştırma ve asimilasyon politikalarının yoğunlaştığı bir dönemi işaret etmektedir.

1.6. ABD İşgali Sonrası Irak Türkmenleri

Saddam Hüseyin döneminde liderlik vasıfları taşıyan Türkmenler rejim tarafından sistemli bir şekilde ortadan kaldırılmış ve siyasi faaliyetlerde bulunmalarına izin verilmemiştir. Bu nedenle Türkmenler, silahlı mücadeleye yönelmek yerine Türkiye'ye güvenerek kültürel kimliklerini koruma yoluna gitmişlerdir. Ancak zaman zaman kurulan kültürel ve sosyal kuruluşlar da rejimin baskıları sonucu uzun ömürlü olamamıştır. Saddam sonrası dönemde, ABD'nin Irak'ı işgaliyle başlayan süreç Türkmenlerin beklentilerini karşılamamış, merkezi otoritenin zayıflamasıyla birlikte birçok Türkmen ailesi güvenli bölgelere göç etmek zorunda kalmıştır. Bu süreçte Türkmenler, hak arayışlarında sistematik engellerle karşılaşmış, ancak silahlı bir direniş geliştirmemişlerdir. Türkmenlerin etkisiz kalmasının temel nedeni, Türkiye'ye duydukları bağlılık ve silahlı güçten yoksun olmalarıdır. Özellikle Telafer dışındaki bölgelerde silahlı bir Türkmen direnişi oluşmamıştır. Buna karşılık diğer etnik gruplar, devlet otoritesindeki boşluktan yararlanarak kendi güçlerini artırmışlardır (Erendor, 2018: 312-313).

ABD, 13 Temmuz 2003 tarihinde 25 üyeden oluşan Irak Geçici Yönetim Konseyi'ni kurmuş, Türkmenler ise bu konseyde yalnızca bir temsilci ile yer bulabilmiştir. Bu durum, Türkmen haklarının göz ardı edildiği yönünde değerlendirilmiştir. 2004 yılında kurulan geçici hükümette Türkmenlere İletişim ve Teknoloji Bakanlığı verilmişse de, bu atama büyük ölçüde sembolik kalmıştır. 2005 yılında kabul edilen Irak Anayasası'nda Türkmenlerin varlığı tanınmış olmakla birlikte, Kürtlere sağlanan özerklik hakları Türkmenlere tanınmamıştır. Buna karşılık, Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde Türkmençe resmî dil olarak kabul edilmiştir. Türkmenler bu haklarını ülke genelinde yaygınlaştırmayı hedeflemişlerdir. Ancak anayasa yapım sürecinde yeterince temsil edilememiş, 2005 seçimleriyle siyasette daha görünür olmayı başarmış olsalar da, siyasi birlik oluşturamamışlardır (Doğan, 2018: 13-14).

Aralık 2005 seçimlerinde Türkmenler yaklaşık 97.000 oy almış; Irak Türkmen Cephesi'nden 3, diğer listelerden ise 9 Türkmen milletvekili seçilmiştir. Ancak hükümette yalnızca iki bakanlık elde edebilmişlerdir. ABD'nin 2011 yılında Irak'tan çekilmesinin ardından mezhep çatışmalarının yeniden alevlenmesi, Türkmenleri sistematik saldırıların hedefi hâline getirmiştir. Irak Türkmen Cephesi Başkanı Erşad Salihi, bu saldırıların doğrudan Türkmen toplumunu hedef aldığını ifade etmiştir. 2010 seçimlerinde Türkmenler, Süleymaniye ve Erbil gibi bölgelerde farklı siyasi listelerden seçimlere katılmış ve Irak Türkmen Cephesi toplam 5 milletvekili kazanmıştır. Ancak hükümetin kurulması dokuz ay sürmüş, bu durum siyasi ve ekonomik istikrarsızlığı derinleştirmiştir. 2014 seçimlerinde Türkmenler 12 milletvekili çıkarmayı başarmış; fakat özellikle Kerkük'te aday sayısının fazlalığı nedeniyle temsil güçleri zayıf kalmıştır. Maliki hükümeti döneminde üç bakanlık elde eden Türkmenler, İbadi döneminde ise yalnızca bir bakanlık alabilmiş, bu da daha sonra başka bir gruba devredilmiştir. Ayrıca Türkmenler, El Kaide, PKK ve özellikle DAEŞ saldırıları sonucunda ağır kayıplar vermiş ve yaklaşık 600 bin Türkmen göç etmek zorunda kalmıştır. Bu bağlamda, 2018 yılında yapılacak seçimler, Türkmenlerin Irak'taki gelecekteki siyasi gücü açısından kritik bir dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir (Çankara, 2014: 730).

1.7. Irak Türkmenlerinin eğitim durumu

Irak Türkmenlerinin eğitim durumu, tarihsel olarak bir dizi yasal düzenleme ve siyasi engelleme ile şekillenmiştir. 1925 ve 1958 yılları arasında çıkarılan yasalarla Türkmenlerin kendi dillerinde eğitim alması sağlanmaya çalışılmış, ancak bu yasalar uygulamada yetersiz kalmış ve eğitim hakkı engellenmiştir. 1931 yılında kabul edilen "Yerel Diller Yasası" ile Türkmenlere Türkçe eğitim alma hakkı tanınmış olsa da, bir süre sonra Türkçe eğitime son verilmiştir. 1970 yılında Türkçe eğitim hakkı tekrar tanınmış, ancak dil konusunda yapılan kısıtlamalar ve eski alfabenin zorunlu kılınması eğitimde ciddi zorluklar yaratmıştır. 1993'te Türkmenler, anadillerinde eğitim alma hakkı elde etmiştir ve bu süreçte Kifri'deki Karacaoğlan İlkokulu gibi kurumlarla Türkmençe eğitim vermeye başlanmıştır. 2003 yılı sonrası, Saddam Hüseyin rejiminin sona ermesiyle Türkmenler için yeni eğitim imkânları doğmuştur. Ancak bu dönemde Türkmen okulları hala çeşitli zorluklarla

karşılaşmıştır. Eğitimde yaşanan eksiklikler ve Türkmen okullarına yönelik yetersiz devlet desteği, Türkmen öğrencilerin eğitime olan erişimini sınırlamıştır. Irak Anayasası 2005'te Türkmenlerin anadillerinde eğitim alma hakkını güvence altına almıştır, ancak bu eğitim günümüzde de büyük ölçüde Türkmen nüfusunun yoğun olduğu bölgelerle sınırlıdır (Saatçi, 2003: 112-117).

Türkmen okullarında karşılaşılan sorunlar arasında kitap ve öğretmen eksiklikleri, düşük maaşlar ve eğitim malzemesi temini gibi meseleler yer almaktadır. Ayrıca, Türkçe eğitim veren öğretmenlerin sayısı azalmış ve öğretmenlerin çoğu yeterli eğitim almamıştır. Türkmen çocuklarının eğitimde karşılaştığı dil farklılıkları da önemli bir sorun olmuştur. Türkmencede kullanılan lehçeler, Türkiye Türkçesi ile uyumsuzluk yaratmakta ve öğretmenler çoğunlukla dersleri Türkmence vermek zorunda kalmaktadır. Bugün Irak'ta, Türkçe eğitimi veren 428 okul bulunmaktadır, ancak bunların çoğu, Türkçe eğitimin yetersiz olduğu "şümali" okullarıdır. "Esas" okullarda ise Türkçe tamamen eğitim dili olarak kullanılmaktadır, ancak bu okullarda ders materyali eksikliği ve öğretmen sıkıntısı devam etmektedir. Türkmen okullarında uygulanan müfredat, Arapça ve Türkmence dersler içerirken, Türkçe dersleri genellikle Arap alfabesiyle verilmektedir (Duman, 2012: 8-11).

Sonuç olarak, Irak'taki Türkmen eğitim sistemi, dil, kaynak ve altyapı eksiklikleri nedeniyle hala ciddi sıkıntılarla karşı karşıyadır. Ancak, Türkmenlerin eğitim haklarının güvence altına alınması ve Türkçe eğitim imkânlarının artması, bu durumu iyileştirebilecek önemli adımlar olmuştur.

1.8. Irak Türkmenlerinin Siyasi Yaşamı

2003 yılına kadar, Türkmenlerin siyasi faaliyetleri Irak hükümeti tarafından yoğun baskı altına alınmış ve bu nedenle siyasi arenada etkin olamamışlardır. Ancak, ABD'nin Irak'ı işgali sonrası kabul edilen yeni Irak Anayasası ile tüm vatandaşlara siyasi parti kurma hakkı tanınmış, bu durum çeşitli partilerin kurulmasına yol açmıştır. Bu partiler, Baas Partisi hariç, faaliyet göstermiştir. Ancak, kurulan partiler genellikle düzensiz yapıda olup, deneyim ve kaynak eksiklikleri yaşamıştır. Türkmenler, 1990 yılına kadar kimliklerini korumak için mücadele ederken, Körfez

Savaşı sonrasında siyasi adımlar atmaya başlamış ve çeşitli partiler kurmuşlardır. Fakat zaman içinde bu partiler birleşmiş, ancak birleşmelerin kalıcı olması sağlanamamıştır. Türkmenlerin yoğun olduğu bölgelerde birçok siyasi parti kurulmuş, ancak bu partiler ideolojik olarak birbirine yakın kalmış, milliyetçilik ve dini temalar üzerine şekillenmiştir. Tarihe bakıldığında, Türkmen partilerinin etki alanı oldukça sınırlı kalmış ve bu partiler, liyakatsiz siyasetçi kadrolarıyla istenilen başarıyı yakalayamamıştır. Türkmenler, siyasi alanda güçlü temsilcilerden yoksun kalmış ve bu eksiklik, onların haklarını elde etme çabalarını olumsuz etkilemiştir (Yılmaz, 2012:272- 273).

Türkmenler, siyasi mücadelelerinde genellikle barışçıl bir yaklaşım sergilemiş, silahlı çatışmalardan kaçınmışlardır. Bu tutumları, silahlı çatışmaya giren gruplara kıyasla daha başarılı olmalarına olanak sağlamıştır.

Irak'ta kurulan önemli Türkmen partileri arasında şunlar yer almaktadır:

- Irak Türkmen Millî Partisi, 1991 yılında Ankara'da kurulmuş ve Türkçe eğitim veren okullar açmıştır.

- Türkmen Birlik Partisi, 1992 yılında Kıbrıs'ta kurulmuş, daha sonra diğer oluşumlarla birleşmiştir.

-Türkmen Bağımsızlık Hareketi, 1995 yılında Erbil'de kurulmuştur.

-Irak Türkmen Cephesi (ITC), 1995 yılında çeşitli Türkmen partilerinin birleşimiyle kurulmuştur.

ITC, Türkmenler için birleştirici bir çatı olmuş ve çeşitli Türkmen örgütleri bu cephe altında birleşmiştir. Ayrıca, bazı Şii Türkmen partileri de kurulmuş, bunlar arasında İslami Birlik Partisi, Türkmen İslami Hareketi ve Türkmen Vefa Hareketi öne çıkmıştır. Bu partiler, başlangıçta İran ve Suriye'den destek almışlardır. Türkmenlerin siyasi yaşamı, genel olarak içsel ayrılıkların, liderlik eksikliklerinin ve dışsal baskıların etkisiyle şekillenmiştir (Hasan, 2003: 47-52).

İKİNCİ BÖLÜM

KERKÜK: TARİHSEL SÜREÇ VE EKONOMİK DÖNÜŞÜM

Kerkük, tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve stratejik konumu nedeniyle önemli bir şehir olmuştur. Osmanlı öncesi dönemde, tarım ve ticaretle öne çıkmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun şehri fethetmesiyle, Kerkük, imparatorluğun yönetiminde önemli bir yer edinmiştir. Şehirdeki sosyal yapı, farklı etnik grupların bir arada yaşadığı bir düzeni yansıtırken, ekonomi de tarım, hayvancılık ve ticaretle şekillenmiştir. Kerkük, yıllar içinde ekonomik ve sosyal açıdan çeşitli değişikliklere uğramış ve bu dönüşüm, şehrin gelişimini etkilemiştir.

2.1. Kerkük: Şehrin Adı ve Tarihsel Evrimi

Kerkük, tarihsel olarak farklı adlarla anılmış ve birçok imparatorluğun ilgisini çekmiş stratejik bir şehir olup, ticaret ve ulaşım açısından önemli bir konumda yer almaktadır. Sâsâniler döneminde "Karmakan" (cömertlik toprağı) olarak bilinen bu bölge, Süryani ve Hristiyan kaynaklarında "Beyt-i Kermay" adıyla anılmaktadır (Gündüz, 2002:290-291). Kerkük, imparatorluklar tarafından askerî garnizonlar kurularak savunulmuş ve ticaret yollarında gümrük vergisi alınmıştır. Özellikle Batı Anadolu ile Suriye'den gelen tüccarlardan vergi toplanmıştır. Asur ve Babil dönemlerinde, Kerkük kuzeybatıdaki dağlık bölgelerden gelen saldırılara maruz kalmıştır (Kılıç, 2010:186).

Abdurrazak el-Hasani'ye (1958:87-88) göre, Kerkük'ün inşası Asur kralı Sarnabal'a atfedilmektedir, ancak Şakir Khasbak, şehrin Gutiler tarafından kurulduğunu savunmaktadır. Kerkük'ün adı ile ilgili birçok farklı görüş bulunmaktadır. Iraklı arkeologlar Taha Bakır ve Fuad Sefer, şehrin adının etrafındaki petrol kuyularından kaynaklandığını ve "Baba Gurgur"dan türediğini öne sürmektedirler. Arami kaynaklarında ise Kerkük, Seleukos Garkha De BehtSelook adıyla geçmektedir. Ancak, tarihçi Cemal Reşit Ahmed, bu iddiayı zayıf bularak, adın İslamî dönemde "Garkhini" olarak değiştiğini belirtmiştir (Talbani, 1999:21-23).

Kerkük, Sümer kaynaklarında adı geçen Erbil'den daha önce kaydedilmiştir. Sargon Akad'ın mal varlığında "Arakh" kelimesi geçmekte olup, bu kelimenin Kerkük ile ilişkilendirildiği iddia edilmektedir. Şehir, Part İmparatorluğu'ndan bağımsız olarak varlık gösteren Gark Krallığı'nın başkenti olmuştur ve bu isim zamanla Kerkük olarak değişmiştir. Şehir, Hıristiyanlık döneminde "Garhini" olarak bilinmiştir (El-Hamevi, 1977:540).

Coğrafi olarak Musul vilayetinin güneydoğusunda yer almakta ve 160 kilometre mesafededir. Ayrıca, Şehrezur Sancağı'nın merkezini oluşturur. Su kaynakları bakımından zengin olup etrafında bağlar ve meyve ağaçları bulunan Kerkük'ün bölgede yetiştirilen başlıca tarım ürünleri arasında buğday, arpa, pirinç ve üzüm yer almakta, koyun ve keçi gibi hayvanlar da beslenmektedir. Üretilen ürünler, Bağdat, Basra, Van ve Diyarbakır gibi bölgelere ihraç edilmektedir (Sami, H.1314:3846).

Kerkük, üç ana bölgeye ayrılmaktadır: Kale, Karşıyaka ve Korya. Şehirde Türkler, Araplar ve Kürtler yaşamaktadır. Kerkük, deniz seviyesinden 310 metre yükseklikte olup, 35,25 derece kuzey enleminde ve 44,25 derece doğu boylamında yer almaktadır (Hüseyin, 1947:2).

2.2. Osmanlı Öncesi Kerkük Tarihi

Kerkük, tarihsel olarak birçok medeniyete ev sahipliği yapmış bir bölge olup, M.Ö. 2600 yıllarına kadar uzanan buluntularla bu coğrafyada insanların yaşamış olduğunu kanıtlamaktadır. Mezopotamya medeniyetleriyle iç içe geçmiş olan bu bölge, Kerkük Kalesi, Arâfâ'daki eserler ve Yorğan Tepe gibi önemli arkeolojik alanlarla tarihî zenginliğini gözler önüne sermekte ve Dicle Nehri yakınlarındaki Nuzi şehri, Hurri Devleti, Sümer ve Akkad devletleriyle bağlantılı olmaktadır (Hüseyin, 1947: 2).

Kerkük'ün tarihî süreci, kuzey bölgelerinden gelen saldırılara karşı savunma amaçlı kurulan yapılarla şekillenmiştir. Tarihî kaynaklar, Kerkük'ün Asur Kralı Sardana tarafından kurulduğunu, bununla birlikte şehrin savunma amaçlı kullanılması için bin Asurlu yerleştirildiğini belirtmektedir. Büyük İskender'in

zaferinden sonra Kerkük, Seleukos İmparatorluğu'na katılmış ve şehirde büyük altyapı reformları gerçekleştirilmiştir. İskender'in ölümünden sonra ise Seleukos ailesinin egemenliği altında "Seleukos" adıyla anılmaya başlanmıştır (Saatçi, 2010: 23-24).

226 yılında Sasaniler'in Kerkük'ü ele geçirmesinin ardından, 636'daki Kadisiye Muharebesi'nde Halife Osman'ın ordusu Sasaniler'i mağlup ederek Kerkük'ü fethetmiştir. Bu olay, şehrin İslam dünyasına katılmasını sağlamıştır. 750'de Abbâsî Devleti'nin kurulmasıyla Kerkük, Abbâsî topraklarına dâhil olmuş ve burada Türkler önemli bir yer edinmiştir. Abbâsî Halifesi Mu'tasım'ın 835 yılında Türklerden oluşan güvenlik timi kurması, Türklerin bölgedeki etkisini arttırmıştır. Bu süreç, Selçuklu Devleti'nin 1055'te Kerkük ve çevresinde güçlü bir yönetim kurmasına kadar devam etmiştir. 1130'da Kerkük, Türkmen lideri Kapçak bin Arslantaş'ın kontrolündeydi ve bu dönem, şehrin Türkmen egemenliğinde önemli bir yer tuttuğu bir dönemi işaret eder. Kapçak, Selçuklu ordusuna katıldıktan sonra bölgedeki kalelerin kontrolünü elinde tutmuş, şehzade olarak kabul edilmiştir. İmadeddin Zengi'nin bölgeyi Musul Atabeyliği'ne bağlaması ve daha sonrasında Kapçak'ın tutuklanarak beyliğin sona ermesi, Kerkük'teki Türkmen yönetiminin sonlanmasına yol açmıştır (Bin Cerir, 416).

Türkmenlerin Irak'a yerleşimi, Emevi ve Abbâsî dönemlerinde özellikle ordu ve yönetimdeki rolleriyle önemli bir yer tutar. Abdurrazak el-Haseni, Türkmenlerin Irak'a göçünü ve yerleşimlerini Telafer, Musul, Erbil, Kerkük gibi bölgelerde yoğunlaştırmıştır. Türkmenler, Safevilerle yapılan savaşlara katılarak Irak'tan Safevi tehdidini kaldırmışlardır. Çağdaş yazar Hanna Batatu, Türkmenlerin varlığına dair daha önceki kaynaklarda Kerkük ve çevresiyle ilgili bilgi bulunmadığını belirtirken, bu eksikliğin bazı tarihî kaynaklara erişimin olmamasından kaynaklanabileceğini ifade etmektedir (Batatu, 1990: 21-28).

Türkmenlerin Irak'a gelişinin çeşitli tarihsel dönemlere dayandığını belirten bazı tarihçiler, Emevi ve Abbâsî yönetimleri altında Türkmenlerin askeri faaliyetlerde yer aldığını ve bu süreçlerin bölgenin demografik yapısını etkilediğini vurgulamaktadır. Selçuklular, Abbâsî Devleti ile çatışarak Kerkük'ü de içeren Kuzey Irak'ı ele geçirmiş ve Türkmen yerleşimleri burada daha da güçlenmiştir. 1055'te

Selçuklu hükümdarı Tuğrul Bey, Bağdat'ı Büveyhilerden alarak, Kerkük'ü Selçuklu egemenliğine katmıştır (Emin, 1965: 91-97).

Kerkük'ün etnik yapısı, tarih boyunca pek çok farklı kültür ve halkı bir arada barındırmış, Türkmenler de bu yapının ayrılmaz bir parçası olmuştur. 1130 yılında Kapçak bin Arslantaş'ın kontrolündeki Kerkük, Türkmenler için önemli bir merkez haline gelmiş ve bu dönem, şehrin tarihî kimliğinde derin izler bırakmıştır (Saatçi, 2010: 23-24).

2.3. Kerkük'ün Osmanlılar Tarafından Fethi

Tarihi kaynaklara göre Çaldıran Savaşı (1514) sonrasında Osmanlı ve Safevi Devleti arasında uzun süre büyük çatışmalar yaşanmamıştır. Ancak Sultan Selim'in 1520'deki vefatından sonra, oğlu Kanûnî Sultan Süleyman'ın tahta çıkışı ve Safevi tahtındaki değişikliklerle¹ iki devlet arasında küçük çaplı çatışmaların olduğu ve bu savaşı takip eden İrakeyn Savaşı'nın, hem Irak-ı Acem (İran) hem de Irak-ı Arap (Bağdat çevresi) bölgelerini kapsadığı için bu adla anıldığı bilinmektedir (Abdallah, 2014:213-214).

Kanûnî Sultan Süleyman, Safevi Devleti'ni ortadan kaldırmayı amaçlayan bu savaşı bizzat yönetmiştir. Osmanlı yönetiminde bazı valilerin emirleri yerine getirmemesi ve Safevilerle ittifak yapması, çatışmanın sebeplerindedir. Özellikle Bitlis Emiri Şeref Han, Safevilerle birleşmiş ve onlardan askeri destek almıştır. Osmanlılar, Avrupa'daki askeri harekâtlarla meşgul oldukları için doğrudan Safevilerle çatışmak istememiş, ancak Şah Tahmasb'ın tahta çıkmasıyla bu durum değişmiş ve Osmanlılar Safevi cephesine yönelmiştir. Bu dönemde, Osmanlı ve Safevi tarafında meydana gelen iç çatışmalar, bu iki devletin arasında gerilimi artırmıştır. 1533'te Teklu'nun Şeref Han'ı öldürmesi, Özbek kabilelerinin Safevilerle olan ilişkilerini zedelemiş ve Osmanlıların bu durumu lehlerine kullanma fırsatını doğurmuştur. Bu fırsattan yararlanarak Kanuni, Tebriz'in ticaret yolunu kontrol altına almak amacıyla Azerbaycan'a askeri kuvvet göndermiştir ve Sadrazam İbrahim Paşa, Ekim 1533'te 100.000 askerle bu bölgeye sevk edilmiştir. İbrahim Paşa'nın Tebriz'e yönelik başarılı saldırıları ve Şah Tahmasb'ın barış çabaları bu süreçteki önemli

¹ 1524'te Şah İsmail'in ölümünün ardından I. Tahmasb'ın tahta çıkması

gelişmelerdir. Ancak, Safevilerin Kızılbaş timleriyle engellemeye çalıştığı İbrahim Paşa, Sultan Süleyman'dan yardım talep etmiş, bunun üzerine, Sultan Süleyman 1534'te Tebriz'e destek göndermiştir (Abdallah, 2014:213-214).

Çaldıran Savaşı sonrasında Osmanlı ordusu, doğa koşullarına rağmen Tebriz'e ilerlemeyi sürdürmüş, ancak karşılaşılan zorluklar moral kaybına yol açmıştır. Bazı Safevi askerleri, Şah Tahmasb'a karşı isyan ederek Osmanlı saflarına katılmak istemiştir. Ancak, Osmanlı ordusundaki umutsuzluk ve geri çekilme kararı, Azerbaycan yerine Musul'a geri dönülmesine yol açmıştır. Bağdat'ta ise Teklu kabileleri arasındaki bölünmeler, şehrin Osmanlılar tarafından savaşız alınmasına imkân tanımıştır. Sultan Süleyman, halkın güvenliği için Bağdat'ta çeşitli dini yapıları onarmış ve yenilerini inşa ettirmiştir (Hakkı, 1999:116).

Osmanlı, Bağdat'ı fethettikten sonra bölgeyi, her biri farklı coğrafi ve stratejik öneme sahip dört eyalete ayırmıştır: Basra, Musul, Şehrezur ve Bağdat. Basra, güneyde yer alırken, Musul kuzeybatıda önemli bir köprü işlevi görmüştür. Şehrezur ise aşiret yönetimi nedeniyle uzun ömürlü olamamıştır. Bağdat, Osmanlı için kültürel ve ekonomik bir merkez olmuş, aynı zamanda Şehrezur'un Fars tehdidine karşı savunulmasından sorumlu olmuştur. Bu sebeple Bağdat valisi, Şehrezur'u da yönetmeye başlamış ve Musul hariç, tüm Irak eyaletleri zamanla Bağdat yönetimine dâhil edilmiştir (Anwar, 1968:7-8).

2.4. Kerkük'ün Sosyal ve Ekonomik Durumu

Birçok tarihçi, Irak'taki Türkmen varlığının, bölgeye ilk yerleşimlerinin başladığı 600-1200 yıllarına kadar uzandığını belirtmektedir. Türkmenler, tarihsel olarak Doğu ve Orta Asya'dan, Azerbaycan ve Kafkasya üzerinden batıya doğru göç etmişlerdir. Bu göçlerin ardından, Ortadoğu'da en yoğun olarak yerleştikleri bölgeler İran, Suriye ve Irak olmuştur. Tarihî kaynaklar, Türkmenlerin su kaynaklarına erişim amacıyla Mezopotamya'ya göç ettiklerini ve bu süreçte bölgenin en büyük uygarlıklarından birini inşa ettiklerini ifade etmektedir. 1975 yılına kadar Kerkük, Türk nüfusunun yoğun olarak yaşadığı ve Irak'taki Türkler için kültürel bir merkez haline gelmiş önemli bir şehir olmuştur. Kerkük'e bağlı köyler, kasabalar ve nahiyelerde de Türk nüfusu hâkimdir. Irak'taki Türk hâkimiyeti, 1055 yılında

başlamış ve 1918 yılına kadar sürmüştür. Bu süre zarfında Türk hâkimiyeti yaklaşık 863 yıl devam etmiştir. Kerkük'teki Türk yerleşimi konusunda kesin bir tarih belirlemek zor olmakla birlikte, bu süre içinde çeşitli dönemlerde yerleşim gösterildiği söylenebilir. Çoğunluğu Müslüman olan Türkmenler, Irak'ın farklı bölgelerinde yerleşmişken, az sayıda Hristiyan Türkmen de “Gök Oğuz” olarak adlandırılan bir grup oluşturmuştur (Saatçi, 2010: 73).

Irak'taki ticaret, Osmanlı öncesi yöntemlerle sürdürülmüş; günlük ihtiyaç malzemeleri ve tarım ürünleri, haftalık pazarlarda ya da büyük şehirlere gönderilerek satılmıştır. Ancak ticaret, karayollarındaki düzensizlik, güvenlik sorunları ve nehir yollarındaki korsanlar nedeniyle engellenmiş, tüccarlar bu sorunları aşmak için gruplar halinde seyahat etmeyi tercih etmişlerdir. Kerkük'ün verimli toprakları ve iklimi ise bölgeyi tarihsel olarak tarıma yönlendirmiştir. Bu bağlamda, arpa ve buğday gibi tahıl ürünlerinin ekimi yaygınlaşmış, hayvancılık da önemli bir uğraş olmuştur. Kerkük'ün stratejik konumu, Irak'ın farklı bölgelerini birbirine bağlaması nedeniyle ticaret açısından önemli bir merkez haline getirmiştir. Ayrıca, şehir tarımsal ürünler, yün, hububat, büyük ve küçükbaş hayvanlar ile tutkal ihracatının merkezi olmuştur. Bölgedeki yeraltı zenginlikleri, özellikle petrol, ilkel yöntemlerle çıkarılmaktadır; beyaz mermer ve tuz da mevcut kaynaklar arasında yer alır. Tahrir defterlerinde sancaklar esas alınarak yazımlar yapılmış ve her sancakta uygulanan vergi rejimi farklılık gösterebilmiştir. Bu sebeple, defterlerin başında bu uygulamaları açıklayan bir kanunname bulunur (Dabbagh, 1983: 35).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FIKRA GELENEĞİ VE TÜRK EDEBİYATINDAKİ DÖNEMSEL GELİŞİMİ

3.1. Kelime ve Kavram Olarak Fıkra

Fıkra, çeşitli araştırmacılar tarafından farklı açılardan tanımlanmış bir anlatı türüdür. Bu tanımlardan bazıları şunlardır:

- Fıkralar, tek bir motife odaklanan kısa anlatılardır. Genellikle günlük hayatta çeşitli durumlar vesilesiyle anlatılır; bazen bir meseleyi açıklamak ya da bir konuyu daha anlaşılır kılmak amacıyla, bazen de eğlenceli vakit geçirmek için anlatılmaktadır (Sakaoğlu, 1984: 445).

- Yaşanmış olaylardan beslenen fıkra, kısmen yazıya dökülmüş olsa da, sözlü gelenekte gelişen bir edebi türdür. Diğer anonim edebiyat türleri gibi, fıkraların da kendine özgü anlatım ve edebi özellikleri vardır (Öztürk, 1985: 221).

- Fıkralar, çok geniş bir coğrafyada, binlerce yıldır sözlü gelenekte yaşayan halk edebiyatı ürünleridir (Artun, 1995: 19).

- Fıkra ya da geçmişteki adıyla nükteler, yaşanmış olaylardan türetilmiştir ve bunun yanlış anlaşılmasının en önemli nedeni, fikranın anlamının doğru kavranmamış olmasıdır. Fıkra denildiğinde genellikle güldürücü kısa yazılar akla gelir; bu da insanların, fıkra üslubundaki bir anlatıma gülecek şekilde hazır olmalarına yol açar (Alptekin, 1997: 19).

- Gerçek hayattan alınan örneklerle, genellikle mizah, tenkit ve hiciv unsurları taşıyan, kısa, sözlü hikâyelere fıkra denir (Elçin, 1998: 566).

- Fıkra, hayattan alınan bir olayın veya fikrin yer aldığı, kısa ve yoğun anlatımla, beşeri kusurları, sosyal ve gündelik hayatın çarpıklıklarını, zıddiyetleri, eski ve yeninin çatışmalarını ince bir mizah ve keskin bir istihza ile yansıtan realist bir hikâyedir (Yıldırım, 1999: 3).

- Fıkralar, kısa ve yoğun ifadelerle sahip olup genellikle ayrıntılı tasvir ve gelişme olmadan, başlangıç, gelişme ve sonuç bölümlerini birleştirerek tek bir olaya

dayanan anlatımlardır. Fıkralar, zamandan ve mekândan bağımsız olarak bir düşünceyi örneklendirmek, bir durumu açıklamak ya da toplantılarda canlılık katmak amacıyla söylenir (Altunel, 2003: 110).

- Günlük hayatın çeşitli olayları veya karşılaşılan durumlar, ince mizah yoluyla tenkit edilir ve bir fıkra tipi olarak nesir şeklinde anlatılır; kendine özgü yapısı olan bir sözlü anlatım türüdür (Gökşen, 2002: 419).

- Fıkra, sadece antropolojik değil, halkbilimsel bir veridir. Fıkra okumak, tarihi ve anı analiz etmek anlamına gelir. Analitik bir bakışla incelendiğinde, fıkra hem bir tarih anlatısı hem de bugünün yorumudur. Fıkra, geçmişin belleğini bugüne taşıırken, mikro ölçekte kişiyi ve o anı, makro ölçekte ise toplumun sosyokültürel hayatını yansıtır (Eker, 2009: 111).

- Fıkralar, mizahın eğlendirirken öğretici yönünü, gergin ortamları yumuşatma gibi birçok farklı amaçla kullanılan anlatı türleridir (Şenocak, 2017: 29-30).

3.2. Türk Edebiyatındaki Fıkra Geleneği ve Dönemsel Gelişimi

Türk fıkralarının sözlü edebiyat dönemine dair yeterli veri bulunmadığından, fıkraların tarihsel gelişim sürecini izlemek mümkün olmamaktadır. Fıkraların belirli dönemlerle ilgili yapılan bir çalışma yoktur. Ancak, farklı tarihsel dönemlere ait fıkraları incelediğimizde, bu fıkraların arasında önemli farklılıklar olduğu gözlemlenebilir. Örneğin, bazı fıkralar tarihi olayları konu alırken, bazıları eğitici mesajlar verirken, bir kısmı da sadece komik unsurlar içermektedir (Topal, 1999: 39). Bunun yanı sıra, fıkralar çok geniş bir coğrafyada ve uzun yıllardır sözlü geleneğe dayalı olarak halk edebiyatı içinde yer almaktadır. Türk halk kültüründeki fıkra sentezi, Orta Asya'dan gelen unsurların yanı sıra İslam kültürü ve Anadolu'nun eski kültürlerinin etkilerini de barındırmaktadır (Başgöz, 1986: 138–144).

Fıkralar, özellikle XIII. yüzyıldan itibaren dini, ahlaki ve tasavvufi eserlerde önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Bu dönemde, yazar ve düşünürler, halkın bazı kavram ve meseleleri daha anlaşılır bir şekilde kavrayabilmesi için fıkra türüne başvurmuşlardır (Yıldırım, 1976: 3). XVI. yüzyılda ise "latife" terimi, fıkra

kelimesinin yerine kullanılmaya başlanmış ve edebi bir terim olarak yerleşmiştir (Yıldırım, 1976: 3). Mevlana'nın "Mesnevi"si, Gülşehri'nin "Mantıku't-tayr"ı ve Âşık Paşa'nın "Garipname"si, fıkraların yoğun olarak yer aldığı önemli eserlerden bazılarıdır (Albayrak, 2004: 173). Divan edebiyatının gelişimiyle birlikte fıkralar "latife" adıyla tezkirelerde yer bulmaya başlamıştır.

15. yüzyıldan sonra Türk fıkralarına Arap, İran ve Anadolu kültürlerinin etkisi de dâhil olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun geniş sınırları içinde Balkanlar, Güney Rusya, Kafkaslar ve Afrika gibi bölgeler de Türk fıkra kültürüne katkıda bulunmuştur (Başgöz, 1986: 138-144). XVI. yüzyılda "latife" kelimesi, fıkra teriminin yerini alarak daha yaygın kullanılmaya başlanmış ve fıkra temalı eserler "letâif" ya da "letâifname" olarak adlandırılmıştır. Bu eserlerde Nasreddin Hoca, Bektaşî ve Bekri Mustafa gibi karakterlere sıkça yer verilmiştir (Albayrak, 2004: 173).

"Latife" kelimesi, insanları güldüren, neşelendiren hoş ve esprili sözler için kullanılmakta olup, divan edebiyatında farklı anlam ve kullanım alanlarına sahip olmuştur (Batislam, 2013: 229). Fıkra türü üzerine çalışmalar ise Türk edebiyatında 19. yüzyılda başlamıştır. Bu dönemde, fıkra üzerine ilk açıklamalarda bulunanlardan biri Şemseddin Sami'dir. Sami, yazdığı Fransızca-Türkçe sözlüğünde "anecdote" terimiyle fıkra arasındaki ilişkiyi açıklamıştır (Topal, 1999: 39). Fıkra, 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra, hem yerli hem de yabancı araştırmacılar tarafından sistematik bir şekilde incelenmeye başlanmış, tanımı yapılmış ve anlatım türleri belirlenmeye çalışılmıştır (Yıldırım, 1992: 332-333).

19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, bazı kitapların kapaklarında "letâif" terimiyle birlikte "fıkarât" (fıkralar). da kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemde, yayımlanan yazıların fıkra oldukları belirgin bir şekilde ifade edilmiştir (Faik Reşad, 1328: 3; Akt. Yıldırım, 1976: 4). Aynı dönemde, Avrupalı araştırmacılar halk arasında yayılan realist ve güldürücü hikâyeleri "anecdote" adı altında incelemeye başlamışlardır (Yıldırım, 1976: 4). Günümüzde ise fıkra, halk edebiyatının önemli bir terimi haline gelmiş ve halk tarafından yaratılan kısa, güldürücü realist hikâyeleri tanımlamak için kullanılmaktadır (Yıldırım, 1976: 4).

20. yüzyılın başında, Türk milliyetçisi Ziya Gökalp'in halk edebiyatına dair yaptığı çalışmalarla bu alandaki araştırmalar hız kazanmıştır. Fıkra türü üzerine yapılan incelemeler ise, özellikle Cumhuriyet dönemi sonrasında artmıştır (Topal, 1999: 39-40). Mustafa Kemal Atatürk'ün kültür odaklı reformları, halk edebiyatına yönelik dikkat ve araştırmaları artırmış, bu süreçte fıkra türü de önemli bir yer tutmuştur (Topal, 1999: 39-40).

Cumhuriyet öncesinde daha çok eğlendirici ve öğretici yönleriyle öne çıkan fıkra, Cumhuriyet'ten sonra halk edebiyatına ilgi duyan araştırmacılar tarafından daha kapsamlı bir şekilde ele alınmaya başlanmıştır (Albayrak, 2004: 172).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

FIKRALARIN DİLİ İLE KERKÜK TÜRKMENLERİ

Bu bölümdeki fıkralar, Irak'ta yaşayan Arap ve Kürt gruplarının, Türkmenlere yönelik bakış açılarını mizahi bir üslupla sunmaktadır. Fıkralar, bu grupların tarihsel ve sosyal bağlamlarına dayalı olarak şekillenmiş trajikomik durumları yansıtır.

Fıkralar, Kerkük ilindeki sözlü kaynaklardan derlenmiştir ve Türkmenlere dair Arap ve Kürt toplumlarının değerlendirmelerini içermektedir.

Yazılı kaynaklarda genellikle Molla Nasreddin fıkraları ön planda olsa da, bu derleme gündelik yaşamda kullanılan mahalle ağızlarından alınmıştır. Fıkralarda, Türkmenlere yönelik bakış açıları siyasi baskılar nedeniyle doğrudan ifade edilmemiştir. Bu nedenle, fıkraların yazılı kaynağa dayanmaması, yerel kültürlerin özgünlüğünü ve seslendirilmesini gösterir.

4.1. Stereotip Kavramı ve Fıkralarda Stereotipler

Stereotip terimi, kökenini Yunanca “stereos” (katı/sert) ve “tuπος” (iz, şekil) sözcüklerinin birleşiminden alır. Türkçeye “kalıp yargı” olarak aktarılan bu kavram, ilk defa 1798 yılında matbaacılık terminolojisinde ortaya çıkmıştır. O dönemde, bir metnin metalden oluşturulan klişe kalıplarla tek seferde hazırlanarak, daha sonra aynı kalıptan çok sayıda baskının yapılmasına olanak sağlayan bir teknik için kullanılmıştır (Yapıcı, 2004: 9).

Sosyal ve psikolojik yaklaşımlar çerçevesinde Walter Lippmann, inançların katılığına dikkat çekmek amacıyla 1922 yılında yayımladığı *Public Opinion* (Kamuoyu) adlı eserinde, stereotipi zihinsel kavrayışın (kognitif süreçlerin) özgün bir biçimi olarak tanımlamaktadır (Limon, 2019: 3). Lippmann, bireyin zihinsel dünyasında anlatılar ve imgeler yoluyla şekillenen farklı bir gerçeklik katmanına işaret eder. Ona göre, birey, olayları (kişileri, grupları veya nesnelere) doğrudan gözlemlemeden önce zihninde tanımlamakta, yani görmeden evvel bir anlam inşa etmektedir. Çevrede algılanan her unsur, bireyin kendi yaşantısının ötesinde, içinde

bulunduğu kültürel bağlam tarafından şekillendirilip bireye aktarılmıştır. Bu kültürel çerçeve, bireyin yalnızca kişisel deneyimlerinden değil, aynı zamanda nesne, olay ve grupları algılayıp anlamlandırma sürecinden de beslenmektedir (Yapıcı, 2004: 10).

Katz ve Braly'nin 1933-1935 yıllarında gerçekleştirdikleri araştırmalar, stereotip incelemelerinin temelini atmış kabul edilmektedir. Nitelik listesi yöntemini kullanarak yaptıkları bu çalışmada, bir grubun tipik özelliklerini belirlemişlerdir. Stereotip araştırmaları, aynı zamanda kamuoyu ve değer sistemi araştırmalarının bir parçası olup, bu çalışmalar değer bilimleri ve ahlaki yargılar üzerine temellenmiş ve yargıların kökenlerini sorgulamaktadır (Limon, 2019: 4).

Stereotipler, bir nesne, kişi veya grup hakkında eksik bilgi olduğunda, zihinsel imgeler aracılığıyla bu boşluğu doldurur ve karar verme sürecini kolaylaştırır. Bu imgeler, daha önce edinilen izlenimlere dayanır ve birey yeni bir durumla karşılaştığında, bu imgeler doğrultusunda algılarını şekillendirir. Sonuç olarak, birey, yeni olgu veya grubu, gerçek özelliklerinden ziyade, zihnindeki kalıplara göre değerlendirir. Örneğin, sarı saçlı bir turistin genellikle Alman, Japonların çalışkan olduğu ya da Arapların temizlikle ilişkilendirilmemesi gibi inançlar, yaygın stereotiplere örnektir (Limon, 2019: 10).

Katz ve Braly'nin (1933, 1935) araştırmaları, stereotiplerin davranışa dönüşme olasılığının, sosyal ve kültürel ve dini faktörler başta olmak üzere ideolojik, ekonomik ve çevresel etkenlerle şekillendiğini ortaya koymuştur. Ayrıca, bireyin kişilik yapısı, beklentileri, korkuları, çevreye karşı oluşturulmak istenen imaj ve sosyal gruplarla olan ilişkiler gibi pek çok unsurun da bu sürecin belirleyicileri olduğu vurgulanmıştır (Yapıcı, 2004: 19).

Günümüzde stereotip incelemeleri, çoğunluk ve azınlık grupları arasındaki çatışmalar, karşıt grup ilişkileri ve cinsiyetler arası etkileşimler gibi konuları içerecek şekilde genişlemiştir. Stereotipler, genellikle ön yargı ve ayrımcılığın bilişsel, duygusal ve davranışsal yönlerini yansıtan kavramlar olarak ele alınmaktadır. Bu sebeple, bu alanda yapılan araştırmalar çoğunlukla bilişsel psikoloji ile sosyal psikoloji disiplinlerinde yoğunlaşmaktadır. Stereotiplerin, toplumsal gerçeklikleri daha anlaşılır hale getiren araçlar olarak görülmesi, bu konunun farklı disiplinler arasında incelenmesini haklı kılmaktadır (Limon, 2019: 56).

Snyder ve Meine (1994) tarafından yapılan çalışmalarda, stereotiplerin üç ana işlevi tanımlanmıştır: bilişsel işlev, benlik savunma işlevi ve sosyal işlev. Bilişsel işlev, stereotiplerin bilgi işleme süreçlerini basitleştirerek bireyin düşünsel yükünü hafifletmesini sağlar. Yeni bir olay, kişi veya grup ile karşılaşıldığında, birey bu yeni durumu anlamlandırmak için daha önce edinilmiş şemalar üzerinden algılama yapar, böylece her defasında sıfırdan bir şema oluşturma ihtiyacını ortadan kaldırır. Benlik savunma işlevi ise, bireyin stereotipleri kullanarak kendini savunma ve olumlama çabasıyla ilgilidir. Birey, kendisine tehdit oluşturabilecek dış grupları küçümseyerek ve onların itibarını zayıflatarak, kendi kimliğini ve grubunun saygınlığını koruma yoluna gider. Sosyal işlev, bireyin içinde bulunduğu grup ile daha güçlü bir bağ kurmasını sağlar. Grup içinde yaygın olarak benimsenmiş stereotipik inançları paylaşmak, bireylerin grup aidiyetini pekiştirir ve grup içindeki dayanışmayı güçlendirir (Limon, 2019: 9-10).

Yapılan tanımlar üzerinden çıkarılabilecek bazı olasılıklar aşağıdakilerdir:

- Stereotipler, bireylerin stereotipize edilen gruplara dair bilgi edinmeden önce, erken yaşlarda şekillenmeye başlayabilir.
- Bireyler, çevrelerindeki grupları genellikle, bu gruplara dair toplumda yaygın olarak kabul gören özelliklere dayandırarak tanımlayabilir.
- Toplumsal gerilimler ve çatışmalar yaşandığında stereotipler daha fazla dile getirilebilir ve olumsuz etkileri daha belirgin hale gelebilir. Bu tür durumlar, stereotiplerin değişimini zorlaştırabilir.
- Stereotipler, genellikle yavaş bir değişim gösterebilir.
- Stereotiplerin değişimi, toplumsal, siyasal ve ekonomik büyük dönüşümlere verilen tepkilerle ilişkilendirilebilir.
- Stereotipler, doğru ya da yanlış olma kavramlarından ziyade, gruplar arasındaki ilişkilerin anlamlandırılmasına katkı sağlayabilir.

4.2. Kerkük Fıkralarında Etnik Temelli Stereotipler

Kerkük'te derlenen fıkralar, özellikle Arap, Kürt ve Türkmen gruplarına yönelik etnik temelli stereotipleri yansıtmaktadır. Bu fıkralar, her bir grubun kendine ait belirli özelliklerle tanımlanmasına dayanır. Etnik temelli mizahın temelinde, grupların dışındakileri küçümseyerek iç grup kimliğini pekiştirme amacı yatmaktadır. Gülin Öğüt Eker, bu tür fıkraların hem dış grupları alaya alarak değersizleştirdiğini hem de grup içindeki aidiyet duygusunu güçlendirdiğini belirtmektedir. Ayrıca, etnik mizahın tarihsel kökenlerinin Antik Yunan'daki Atinalı-Romalı ayırımına dayandığını ve bu tür mizahın esas olarak kimlik onayı sağlama amacını taşıdığını ifade etmektedir (2009: 123).

Etnik temelli tipler, azınlık durumundaki etnik grupların belirgin özelliklerini yansıtan ve bu grupların adıyla anılan karakterlerdir. Bu tipler, çeşitli ölçütlere göre alt kategorilere ayrılabilir. Fıkralarda, bu tür tipler, ilgili etnik grupların ortak özelliklerini temsil ederek karşımıza çıkar (Yıldırım, 1999: 31).

Genel itibarı ile bakıldığında bir fıkranın etnik temelli mizah örneği olarak kabul edilebilmesi için, metindeki karşıtlıklardan en az birinin etnik bir öge taşıması gerektiği söylenebilir. Etnik temelli fıkraların belirgin özelliği, anlatının etnik bir ögeye dayanmasıdır. Etnik unsur fıkranın yapısında o kadar merkezi bir rol oynar ki, bu ögenin çıkarılması fıkrayı anlaşılmasız kılabilir. Etnik stereotipler, toplumların farklı gruplar arasında kendilerini tanımlama ve diğerlerini algılama biçimlerinin önemli bir parçasıdır. Kerkük'teki Arap, Kürt ve Türkmen toplulukları arasında yapılan fıkra derlemeleri, bu grupların etnik kimliklerine dayalı geleneksel algıların nasıl şekillendiğini anlamamıza olanak tanır. Özellikle Türkmenler, Kerkük'teki diğer etnik gruplar tarafından bazen belirli bir şekilde tasvir edilmekte ve bu tasvirler, sosyal dinamikleri, kültürel algıları ve etnik ilişkileri anlamada bize ipuçları sunmaktadır. Araplar ve Kürtler ile derlenen fıkralarda, Türkmen stereotipleri sıkça karşımıza çıkar ve bu stereotipler, toplumlar arasındaki tarihsel, kültürel ve politik etkileşimlerden beslenir.

Derlemiş olduğumuz fıkralar genel olarak etnik temelli mizaha dayanan fıkralardır. Bu nedenle yapılan çalışmada, etnik temelli fıkralarda yer alan

stereotipler, belirli başlıklar altında daha ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir ve her bir stereotipin toplumsal bağlamdaki yeri açıklanmıştır.

4.2.1. Türkmen Fıkralarında Arap Stereotipi

Türkmen fıkralarında Araplara dair belirgin stereotipler, tarihsel ve kültürel etkileşimlerin bir yansıması olarak öne çıkar. Kerkük gibi etnik çeşitliliğin yoğun olduğu bölgelerde, Araplar sıklıkla belirli özelliklerle tanımlanır. Bu fıkralarda, Araplar bazen tembellik, aşırı misafirperverlik ya da duygusal aşırılık gibi özelliklerle ilişkilendirilir. Bu stereotipler, Türkmenlerin kendi grup kimliklerini güçlendirmek ve gruplar arasındaki farkları vurgulamak amacıyla mizahi bir dille ifade edilir.

Türkmenlerden Araplar ile ilgili fıkralar derlenirken verilen örnekler genellikle olumsuz yaklaşımlar içeren ve özünde Bedeviler ile ilgili olan fıkralar olmuştur. Bunun tarihi nedenlerini araştırırken karşımıza çıkan en önemsi eser İbn Haldun'un (2004: 160). "Mukaddime" adlı eseridir. İbn Haldun, çölün zorluklarıyla başa çıkmaya çalışan Bedevilerin doğasını ve karakterini şu şekilde tasvir eder: "*Çöllerin derinliklerinde dolaşmaları ve orada yaşamaları nedeniyle, bu insanlar, şehirlerde yaşayanlara kıyasla inanılmaz derecede vahşi ve yabandirler. Adeta, konuşamayan yırtıcı hayvanlar gibi yabancı ve vahşi bir doğaya sahiptirler*". İbn Haldun'un bu tespiti, çöl ikliminin ve yaşam koşullarının, Bedevilerin karakter ve ahlakını şekillendirdiğini gösterir. Çöl, onlara sert bir yaşam tarzı ve katı bir ruhsal yapı kazandırmış, dış etkilerden ve duygusal kırılmalardan uzak bir tutum geliştirmelerine yol açmıştır (İslamoğlu, 2001: 36).

Günümüz Irak'ta toplumun bazı kesimlerinde Arap ve Bedevi kavramı eşanlam olarak değerlendirilmektedir. Dolayısı Derlenen Türkmen fıkralarına Araplar, sadece "Arap" olarak değil, aynı zamanda "Bedevi" olarak da konu edilmektedirler. Oysa ki, "Arab" kelimesi, farklı dillerde "çöl" anlamına gelir ve eski devirlerde çölde yaşayan Bedeviler için kullanılıyordu. Tevrat'ta (İşaya 21/13, Yeremya 3/2) ve Asur, Babil, Yunan metinlerinde de bu anlamda kullanılmıştır. Ancak, yerleşik hayatta yaşayan Araplara "arab" denilmezdi. İlk kez Kur'an'da, yerleşik hayatta yaşayan Araplar ile göçebe Bedevi Araplar birbirinden ayrılmış ve

Çölde yaşayanlar “a’rab” olarak adlandırılmıştır. Bu ayrım, Arapların hem ırk, hem de yaşam biçimi olarak farklılaştığını gösterir.

Bedevi kelimesinin kökeni, “ölde yaşamak” anlamına gelen “bedavet”ten türetilmiştir ve “yerleşik hayata, medeniyete” karşıt bir anlam taşır. Çölde yaşayanlara “Bedevi” veya “ebnau’l-badiye” denir. Bu yaşam tarzı, deve ya da keçi kılından yapılan çadırlarda yaşama biçimini ifade eder. Buna karşılık, köylerde yerleşik hayat sürenlere “eblü’l-medar” denir. Bazı nazariyelere göre, hakiki Araplar, Ad, Semud gibi kaybolmuş kabileler ve Kahtan soylarından gelmektedir. Buna karşın, İsmail’in soyundan gelen kabileler “Araplaşmış Araplar” olarak tanımlanır. Hakiki Araplar, sabit yerleşimlerden farklı olarak çöl yaşamını sürdüren Bedevilerdir ve onların dili de en saf Arapçadır (Fayda, 1992: 242).

Derlenen fıkralarda ise özellikle Bedeviler, cimri, tutumlu kişiler olarak gösterilmektedir. Bunun nedeni, Bedevilerin genellikle kendi çıkarlarını düşünerek, paylaşımda bulunmaktan kaçınmaları ve bazen başkalarının ihtiyaçlarını göz ardı etmeleridir.

Bir gün namaz kılan bir Bedevi, dua ederken şöyle demiştir: “Allah’ım, bana ve Muhammed’e merhamet et, ama bizimle birlikte başkalarına merhamet etme.” Bunu duyan Hz. Peygamber, selam verdikten sonra Bedeviyi uyararak, “Allah’ın rahmetini daraltıyorsun,” demiştir. Bu rivayetlerden de anlaşılacağı üzere, Bedevilerin bazen çıkarıcı düşüncelerle hareket ettikleri görölmektedir (Erul, 1999: 139).

Fakat gerçekten de zor yaşam koşulları altında, bolluk ve refah içinde yaşamayan Bedeviler, çok daha kanaatkâr bir tutum sergilerler. Bu nedenle, fıkralarda sıkça “cimri” olarak tanımlanan Bedeviler, aslında gerçek anlamda cimri değil, bulduklarıyla yetinmeye alışmış, ihtiyaçlarını asgariye indiren ve her türlü şartta hayatta kalmaya odaklanmış kişilerdir. Derlenen fıkraların orijinalliğini korumak açısından içerikte yer alan “cimri” tabiri korunsa da, kanaatimizce bu toplumu “cimri” olarak tanımlamak yerine “kanaatkâr” olarak tanımlamak daha doğru olacaktır.

Aşağıda yer alan örnek fıkrada, Arap'ın babasını kaybettiği günde bile para boşa gitmesin diye çözüm üretmeye çalışması, toplumda kanaatkâr davranışları ile ilgili olumsuz algıyı pekiştirmektedir:

Bir gün bir Arap, babası vefat ettiği gün, gazeteye ilan vermek için matbaaya gider. Matbaadaki çalışana, en küçük ilan alanının ne kadar olduğunu sorar. Çalışan, “Bir satırda beş kelime,” der. Arap, “Rızkı ilan edin, babamı yâd edin,” der. Çalışan, “Ama iki kelime kaldı,” deyince, Arap, “Televizyonları da tamir etsinler,” diye ekler (KK-22).

Benzer bir algı, aşağıda yer alan fıkrada da görülmektedir. Fıkrada yer alan karakter, yaralanmış olsa bile kanının değerini paraya dayalı olarak ölçmektedir. Doktora gitmek yerine, kanını “değerlendirebileceği” bir çözüm araması, onun ekonomik düşünme tarzını komik bir biçimde anlatılmaktadır:

Bir gün, bir Arap bahçede çalışırken elini kese ve hızlı bir şekilde kan kaybetmeye başlar. Yanına koşan eşi endişeyle bağırır:

-Aman Allah'ım, hemen doktoru arayın!

Arap cevaplar:

— Hayır! Doktora gelmeden önce hemen birini bulun kanımı alsın! (KK29).

Bahsi geçen toplum için fıkralarda yer alan algı, aşağıdaki örnekte de görülmektedir:

Bir gün bir Arap, sessizce cebinde sakladığı fıstıklardan yer. Karısı yanına gelir ve:

-”Bana da ver,” der.

Arap bir tane fıstık verir. Bir süre sonra karısı tekrar:

-”Bir tane daha ver”, der.

Arap, gülümseyerek:

-”Vallahi hepsinin tadı aynı,” der (KK-18).

Aşağıdaki örnekte yine benzer bir yaklaşım söz konusudur:

Bir gün bir Arap kadını, kocasına serzenişte bulunur:

-Bu kadar malın mülkün var, sen neden bana bir ev, yeni bir kıyafet, belki bir mücevher almıyorsun?

Kocasını sakın bir şekilde cevaplar:

-E hanım, ben sana her gün diyorum ya, bu dünyada senden başka kimsem yok, her şeyim sensin (KK-26).

Her ne kadar derlenen fıkralarda Bedeviler cimri diye gösterilmiş olsa da İbn Abdirabbih'in el-'Ikdu'l-Ferid (1987:27) adlı eserinde Bedeviler ile ilgili aşağıdaki hikmet dolu söylemi hatırlatmakta fayda vardır:

Bir Bedeviye, "Sence insanlar arasında rahmete en çok layık olan kimdir?" diye sorulduğunda, verdiği cevap, "Cimrinin musallat kılındığı cömert ile cahilin musallat kılındığı akıllı", olur (KK-26).

Irak Türkmen fıkralarında bahsi geçen Bedevilerin, yemeğe olan düşkünlükleri ve geleneksel yemeklere bağlılıkları, sadece Türkmenlerde değil, genel olarak Irak toplumunda da yaygın olarak bilinen bir algıdır. Bu yüzden, bu algının derlenen fıkralara yansımaları oldukça doğaldır. Bedeviler, zengin yemek kültürleri ve yemeğe verdikleri önemle tanınırlar. Geleneksel olarak, bir misafire sunulan yemek, Bedevi kültüründe büyük bir misafirperverlik göstergesidir:

Bir Bedevi, arkadaşının doğum gününde kekin üstüne bir kuzu koyar ve öylece hediye eder (KK-18).

Bir kuzu, genellikle çok pahalı ve özel bir yemek olsa da, Bedevi için onun anlamı, misafire sunulacak olağanüstü bir hediye olmaktan ziyade sadece bir yiyecektir.

Bir gün bir Bedevi, restorana gider ve garsona yemek olduğunu sorar.

Garson:

-"Yumurta, fasulye, ciğer var." diye cevap verir.

Bedevi:

-”Vay canına, daha önce hiç yemedim, hemen getir!” der (KK-30).

Arap coğrafyasında yaşayan Bedeviler, tarihsel ve kültürel olarak sade ve geleneksel yiyeceklere bağlı bir toplum olarak bilinirler. Çoğunlukla çöl ortamında yaşamlarını sürdüren Bedeviler, genellikle kolay bulunabilen ve uzun süre dayanabilen gıdaları tercih ederler. Fasulye pilav, besleyici değeri yüksek ve dayanıklı bir yemek olması nedeniyle, Bedevilerin mutfaklarında önemli bir yere sahiptir. Üzerine haşlanmış veya kızarmış yumurta eklenmesi, bu yemeği daha da zenginleştirir ve doyurucu hale getirir.

Bedeviler, yerleşik hayattan uzak, çöllerde hayatlarını sürdüren bir halktır. Sabit bir yerleri yoktur; yeşil bir alan ya da otlak bulduklarında, bu bölgelerde geçici olarak yerleşirler. Çöl, onlara sadece bir yerleşim yeri sunmakla kalmaz, aynı zamanda geleneklerinin, dillerinin ve soylarının korunduğu bir mekân olarak da önemli bir işlev görür. Çöl, aynı zamanda dışarıdan gelecek tehditlere karşı bir savunma hattı işlevi görür, bu nedenle yaşam tarzları ve değerleri çölle iç içe geçmiş durumdadır (Fayda, 1992: 242).

Bedeviler, çoğunlukla deve yününden yapılan, hafif ve taşınması kolay çadırlarda yaşarlar. Bu çadırlar, hızla kurulup sökülebilir ve tüm temel eşyaları barındırır. Çadırlarda yiyecek, su, silahlar, deri kaplar gibi zaruri eşyalar bulunur. Bu yaşam tarzı, onların çölün zorluklarına karşı esnek ve uyumlu olmalarını sağlar (Fayda,1992:313).

Şehirleşme ve şehirlere göç gibi değişimler yaşanmış olsa da, çöl ve sahra ortamı Araplar için her zaman kıymetini korumuştur. Özellikle Bedevi erkekler için çöl ortamında toplanıp yemek pişirilmesi, çadırların kurulması ve orada yatıya kalınması, günümüzde de devam eden aktiviteler arasındadır:

Land Cruiser 2007'nin en son özellikleri: Eğer araç sıkıştırsa, bir düğmeye basarsınız ve bir Bedevi çıkar, kazmayı alıp kazmaya başlar! (KK-27).

Maddi durumu iyi olan Arap toplum üyeleri, çöl ve sahra ortamında kullanıma uygun araçlar satın alırlar ve özellikle, yemek, piknik gibi aktiviteler için bu araçları modifiye ederler. Land Cruiser gibi araçlar, çöl şartlarında dayanıklı ve

güvenilir oldukları için tercih edilir. Bu araçlar, modern teknolojiye sahip olmalarına rağmen, Arapların geleneksel yaşam tarzlarını sürdürmelerine olanak tanır.

Aşağıda derlenen Türkmen fıkralarında ise Bedeviler genellikle, “avam”, “cahil” ya da “eğitimsiz” olarak gösterilmektedir. Bunun nedeni, geleneksel olarak çölde yaşayan Bedevilerin yerleşik hayatta yaşayanlara göre daha az eğitilmiş ve daha az gelişmiş bir yaşam tarzına sahip olmalarıdır. Bu durum, genellikle mizahi bir dille, eğitimsizlik veya cahillik olarak yansıtılmaktadır.

İlim ve eğitim açısından bakıldığında, özellikle şehirlerden uzak çöllerde yaşayan Bedevilerin genellikle okuma yazma bilmedikleri kesindir. Çünkü çöl koşulları, eğitim için uygun değildir. Ancak bu, tüm Bedevilerin okuma yazma bilmediği anlamına gelmez. Aralarında okuma yazma bilenlerin de olduğu kaynaklarda yer almaktadır.

Dil açısından ise çöl, Bedevilerin dillerini ve soylarını bozulmaktan korumuştur. Şehirlerde Araplarla diğer halkların karışması dilde değişikliklere yol açarken, çöl doğru ve düzgün Arapçayı öğrenmek isteyenler için bir okul gibi olmuştur (Fayda, 1992: 314).

Bu örneklerde, Türkmen fıkralarının başlıca hedefi, Arapların ve Bedevilerin eğitimsizliklerini, dar bir perspektiften bakış açılarını ve mantıksızlıklarını mizahi bir şekilde eleştirmektedir:

Bir gün bir Bedevi göz muayenesi yaptırdı ve doktor ona 6/6 görme sonuçlarını söyledi. Bedevi, “Vallahi doktor beni uyarmasaydı, daha çok görürdüm!” dedi (KK-29).

Örnek fıkrada Bedevinin eğitimsizliğini ve bilgiyi yanlış kullanma alışkanlığını eleştiriliyor. Göz muayenesinde, tüm testin amacını anlamayan ve yanlış yorumlayan bir kişi olarak, bu Bedevinin dar bir bakış açısına sahip olduğunu gösteriyor.

Bir Bedevi kafasını aslan kafesine soktu. Görevli hemen bağırarak, “Geri çekil!” dedi. Bedevi ise cevap verir:

- Sadece bakıyorum, yemiyorum! (KK-25).

Yer alan fıkradaki Bedevi tehlikeli bir durumu fark etmeyip mantıksızca hareket etmektedir. Aslan kafesine kafasını sokmak, onun eğitimsizliğini ve tehlikeler karşısındaki duyarsızlığını simgeliyor.

Bir gün bir Bedevi, Hac sırasında kadınlar tuvaletine girer. Kadınlar bağıarak tepki gösterince, Bedevi rahatça der:

-Ne bağıyorsunuz, annemi arıyorum! (KK-17).

Bu örnekte ise Bedevinin toplumsal normlara ve kişisel sınırlarla ilgili farkındalığının düşük olduğunu gösteriyor. Kadınlar tuvaletinin özel alan olduğunu bilmemesi ve buna saygı duymaması, onu avam ve toplum içinde başkalarının haklarına duyarsız biri gibi göstermektedir.

Bir gün bir Arap, müzede gezinirken gözleri bir vazoya takıldı. Merakla yaklaşır, vazanın üzerine nazikçe dokundu ve tam o sırada, vazo yere düşüp kırıldı. Müzede görevli hızla yanına koştu ve panikle:

-”Ah, keşke kırılmasaydı, bu 18. yüzyıldan kalmaydı!” dedi.

Arap, biraz şaşkın bir şekilde geri çekildi, biraz durakladıktan sonra, gülümseyerek cevap verdi:

-Ay korkuttun beni, yeni aldınız sandım (KK-18).

Arap’ın tarihi eserlere olan ilgisizlik ve kültürel farkındalık eksikliği bu fıkrada ironik bir şekilde eleştiriliyor. Bir sanat eserinin değeri hakkında bilgi sahibi olmadan, sadece görünüşüne göre değerlendirme yapması, onu eğitimsiz birey gibi nitelendiriyor.

Bir gün bir Arap, sürekli gördüğü garip rüyalar nedeniyle doktora gitmeye karar verir:

-”Doktor bey, her uyduğumda rüyamda eşekler futbol oynuyor. Bu durum beni çok rahatsız ediyor,” der.

Doktor, bir süre düşündü, bu trajikomik durum karşısında sakin bir şekilde cevap verir:

-Eğer böyle rüyalar görüyorsan, o zaman bugün uyuma. Bir de böyle dene.

Arap, doktorun önerisini duyduktan sonra bir an duraklar ve ardından gülümseyerek cevap verir:

-İmkânsız, bugün final! (KK-23).

Fıkra karakterinin mantıksız davranışları ve avamlığını² eleştiren bu yaklaşım aşağıdaki fıkralarda da görülmektedir:

Bir Arap ormanda bir hazine buldu ve “Neyse ki harita kaldı” dedi (KK-23).

Benzer algı aşağıdaki fıkra da görülmektedir:

Bir gün bir Arap, uzun boylu bir kız istemek için gider. Kızın babası başlık parası olarak 50 milyon dinar ister.

Arap oğlan biraz düşünür ve şaşkın bir şekilde:

-Bu kadar mı? Peki, kızınızın her santimetresini ne kardan hesapladınız? (KK-24).

Bedevilerin tutarsız davranışları karşısında derlenen bu fıkra ise yaşanan durumlar karşısında adeta bir çözüm önerisi olarak üretilmiştir:

İki diplomamız olması gerekirdi: Bir üniversite diploması ve bir sabır diploması (KK-18).

Bedevilere yönelik yapılan en büyük eleştirilerden biri onların İslam dinine olan yaklaşımlarıdır. Yazılı kaynaklarda görüldüğü üzere Bedevilerin Hz. Peygamber ve İslam’a karşı tutumları, genellikle kendi menfaatlerini ön planda tutmaya dayalı olmuştur. İlk başlarda, Arabistan Yarımadası’ndaki siyasi gücünü kullanan Kureyş’in yanında yer alsalar da, daha sonra İslam’a karşı olan tutumları, çoğunlukla menfaat odaklı olmuş ve dışarıdan bakıldığında yalnızca görünüşte bir bağlılık sergilemişlerdir. Ayrıca, Bedevilerin yaşam tarzı gereği Müslümanlarla çok fazla etkileşimde bulunmamaları ve Resûlullah’ın çevresinde yer almamaları, onların

² "Avam" kelimesi, Türk Dil Kurumu'na göre, halk, sıradan insanlar anlamına gelir. Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük* (t.y.)

İslam'ı doğru bir şekilde anlamalarını ve hayatlarına geçirmelerini zorlaştırmıştır (Yıldız, 1992: 144).

Dolayısı ile Türkmen fıkralarında bu toplum için yapılan en önemli eleştirilerden biri de bu yöndedir:

Bir gün bir Arap, umre yapmak için Mekke'ye gider. İlk gün ne namazını kılar, ne Kur'an okur, ne de diğer ibadetlerini yerine getirir. İkinci gün de aynı şekilde hiçbir şey yapmaz. Yanındaki insanlar merakla yanına gelir ve sorar:

-Sen neden hep uyuyorsun, hiç ibadet yapmıyorsun?

Arap gülererek cevap verir:

-Buraya gelmeden önce tur şirketi bize şöyle söyledi: "Bütün sorumluluk bize ait", o yüzden bir şey yapmanıza gerek yok! (KK-20).

Aşağıdaki örnekte yine Bedevilerin din ile olan ilgisi eleştirilmekte ve mizahi bir dil ile ifade edilmektedir:

Bir gün bir Arap öğrenci, İslami bir sınavda karşısına çıkan şu soruyu görünce cevap vermeye çalışır:

Soru: Yemeği bitirdikten sonra ne diyeceğiz?

Arap öğrenci biraz düşünür ve cevabını verir:

-Çay getirin! (KK-16).

Yine benzer örneklerde İslam şeyhlerine olan tutumları, onlara karşı olan ciddiyetsizlikleri mizahi bir dil ile eleştirilmektedir:

Bir gün bir Bedevi, bir şeyhin yanına gelir ve merakla sorar:

-Şeyhim, eğer sol bacağım kaşındıysa ne anlama gelir?

Şeyh, deneyimle cevaplar:

-Bu, insanlar seni övüyor demektir.

Bedevi hemen başka bir soru sorar:

-Peki ya sağ bacağım kaşındıysa?

Şeyh sabırla cevaplar:

-Bu da, insanlar hakkında kötü sözler söylüyorlar demektir.

Bedevi yine sorar:

-Peki ya sağ elim kaşındıysa?

Şeyh gülümseyerek der:

-Paran çok olacak demektir.

Bedevi, merakını kaybetmeden:

-Ya karnım kaşındıysa?

Şeyh biraz sinirlenir ve cevaplar:

-Aç kaldığını gösterir.

Bedevi son olarak, “Ya belim kaşındıysa?” diye, sorar.

Şeyh dayanamaz ve cevaplar:

-Git, iyice bir yıkan. Kirlenmişsin! (KK-27).

Tarihi kaynaklarda Bedevilerin, geçim sıkıntısına düştüklerinde genellikle komşu kabilelere baskın yaparak sorunlarını çözmeye çalıştıkları, hatta bazen, komşu bulamadıklarında kendi kardeşlerine bile baskın yapmaktan çekinmedikleri belirtilmiştir (Hitti, 2002: 48).

Aşağıdaki fıkra örnekleri bu durumu mizahi bir şekilde ifade etmektedir:

Bir gün bir Arap anne, oğlunun sürekli hırsızlık yaptığını fark eder ve çocuğunu bir şeyhin yanına götürür. Şeyh başına dua okuduktan sonra, yolda anne çocuğunun çok yavaş yürüdüğünü görür.

Anne merakla sorar:

-Oğlum, neyin var? Neden bu kadar yavaş yürüyorsun?

Oğlu cevaplar:

-Vallahi şeyhin ayakkabıları çok ağır (KK-15).

Aşağıdaki fıkra aslında siyasi bir eleştiri içermektedir. Derlenen Türkmen fıkralarında direk Araplara yönelik söylenen siyasi fıkraların sayısı oldukça azdır. Bu tür fıkralar genellikle Bass Partisini ve Saddam Hüseyin yönetimini konu edinen fıkralardır.

Bir gün bir Arap, uzun bir gurbetten sonra ülkesine döner. Havalimanına iner inmez sevincinden toprağı öpmeye başlar. Ancak başını kaldırdıktan sonra bakar ki bavulu çalınmış.

Arap derin bir nefes alır ve gözlerini ovuşturarak:

-İşte şimdi memleketteyim! (KK-22).

Türkmen fıkralarında Bedevilere yönelik olumsuz yaklaşımlar olmuş olsa da, Kur'an-ı Kerim'de, bu toplum ile ilgili bazı durumlarda övgüyle de bahsedilmektedir. Örneğin, Tövbe Suresi 97. ayette, Bedeviler arasında da iyilik sahibi olanlar olduğu belirtilir. Bu ayette, Bedevilerin İslam'a olan yaklaşımları konusunda çeşitlilik gösterdikleri ifade edilerek, olumlu özelliklere sahip olanlar da takdir edilmiştir. Bu, Kur'an'ın genel yaklaşımında olduğu gibi, insanlar arasında ayırım yapmadan herkesi doğru yola çağırın bir tavrı yansıtmaktadır.

4.2.1.1. Türkmen Fıkralarında Arap Stereotipleri Üzerinden Siyasi Eleştiriler

Türkmenlerden derlenen Araplarla ilgili fıkralarda, etnik temelli stereotiplerin yanı sıra, Saddam Hüseyin ile ilgili siyasi fıkraların da sıklıkla yer aldığı gözlemlenmektedir. Bu fıkralarda Saddam Hüseyin, genellikle Arap milliyetine ait bir figür olarak tasvir edilmekte ve onun yönetimi ile ilgili eleştiriler, Arap kimliği

ile özdeşleştirilmektedir. Türkmenler, Saddam'ı Arap milliyetinin bir temsilcisi olarak görmekte ve dolayısıyla onun politikalarını, eylemlerini ve kişiliğini Araplara ait bir özellik olarak fıkralarında işlemektedirler. Bu bağlamda, Saddam Hüseyin'in hükümetindeki uygulamalar ve Araplar arasındaki toplumsal algılar, etnik stereotiplerin pekişmesine hizmet etmektedir. Türkmenler tarafından bu tür fıkraların anlatılması, sadece etnik ve siyasi gerilimlerin mizahi bir biçimde dile getirilmesi değil, aynı zamanda tarihsel bir travmanın da yansıması olarak değerlendirilebilir.

Saddam Hüseyin yönetiminde, Baas Partisi devletin her yönünü kontrol eden güçlü bir yapı haline gelmiştir. Parti, ülke genelinde karargahlar kurarak, etnik köken temelli bir bürokratik yapı oluşturmuş ve kamu görevlerine yerleştirilen bireyler üzerinde etnik ayrımcılık yapmıştır. Güvenlik Genel Müdürlüğü, devletin güvenlik yapısının zirvesindeydi ve iç güvenliği sağlamak için muhalefeti baskı altına almakla görevlendirildi. Bu baskıcı ortam, her seviyedeki güvenlik görevlilerinin bir bilgilendirme ağına sahip olmasını sağladı, böylece devletin otoritesini tehdit edebilecek her türlü hareket izlenebiliyordu. Rejim, öğretmenlik mesleğini özellikle hedef alarak, 1979'dan itibaren tüm öğretmenlerin Baas Partisi'ne katılmasını zorunlu kıldı. Parti üyeliğini ve Saddam'ın ideolojisini reddedenler, görevden alınarak "niteliksiz" ilan edildi. Bunun yanı sıra, rejim, toplu cezalar kullanarak korku salmayı da sürdürebildi; örneğin, yurtdışındaki aile üyeleri bulunan öğretmenler ya da rejimden kaçmak isteyenler kovuldu. Sonuç olarak, öğretmenler ve öğrenciler, Baas Partisi'ne katıldı ve bu şekilde rejimle işbirliği yapmak zorunda kaldılar. Bu baskıcı sistem, rejimin tüm toplumsal katmanlar üzerindeki etkisini pekiştiren bir yapıydı (Rabil 2003:44).

Bu durum, özellikle kamu görevlisi olan vatandaşların, fıkradaki öğretmen gibi bireylerin sözlerine ve davranışlarına dikkat etmelerini gerektiriyordu. Zira Saddam Hüseyin'in rejimi, toplumu sürekli gözetim altında tutarak bireylerin özel yaşamlarına dahi müdahale edebilmekteydi:

Saddam, bir Türkmen öğretmene sorar:

-Çocuklarınızın geleceği için ne düşünüyorsunuz?

Öğretmen:

-Çocuklarımızın geleceği parlak, çünkü sizin gibi bir liderimiz var.

Saddam memnun olur. Öğretmen ekler:

-Ama biz göremeyebiliriz (KK-15).

Bu fıkrada ise yine Türkmenlerin dil ve kültürlerine yönelik baskıyı mizahi bir dille eleştiriyor. Öğrenciler, Saddam'ın ne söyleyeceğini bilemeden, daha küçük yaşlarda bile kendi hayatları, gelecekleri ve hatta sevdiklerinin güvenliği için en iyi yolun susmak olduğunu ifade etmektedirler. Fıkroda aynı zamanda Türkmenlerin Türkmenlerin dil haklarına yönelik kısıtlamalar ve Araplaştırma politikaları da eleştirilmektedir:

Saddam, bir Türkmen dil okulunu ziyaret eder ve öğrencilere sorar:

-Türkmen dili mi, Arapça mı?

Öğrenciler hep bir ağızdan:

-Sizin dediğiniz! derler.

Saddam:

-Ama ben bir şey demedim ki?

Öğrenciler:

-Öyleyse susmak en iyisi (KK-21).

Aşağıdaki örnek fıkrada rejimin toplum üzerindeki baskısının sadece bununla kısıtlı kalmadığını ve çocukları da etkilediğini görmek mümkündür:

Saddam, bir Türkmen çocuğa sorar:

-Büyüyünce ne olmak istiyorsun?

Çocuk:

-Ben büyümek istemiyorum.

Saddam:

-Neden?

Çocuk:

-Büyüyünce sizinle karşılaşmak istemiyorum (KK-19).

Türkmenlerin Saddam Hüseyin dönemindeki durumu hakkında ayrıntılı bilgi veren kaynaklardan biri, Uluslararası Af Örgütü'nün raporlarıdır. Bu raporlarda, Saddam Hüseyin'in Türkmenlere yönelik baskıcı politikaları ve insan hakları ihlalleri belgelenmiştir (Uluslararası Af Örgütü, 2001: 25).

Aşağıdaki fıkra yine Baas Partisi döneminde Türkmenlere yönelik baskıları ele almaktadır. Bu baskılar sadece kamu görevlileri için değil, aynı zamanda sanatkarlar içinde geçerli idi:

Saddam, Türkmen bir şaire sorar:

-Şiirlerinizde beni nasıl anlatıyorsunuz?

Şair:

-Sizin adınızı kullanmadan, özgürlükten bahsederek (KK-21).

İran-İrak Savaşı öncesinde, 1950'lerde başlayan kalkınma girişimleri sayesinde Irak, Arap dünyasında en zengin ve gelişmiş ülkelerden biri olarak öne çıkıyordu. Ülkede güçlü bir orta sınıf varlık gösteriyor, teknik altyapı gelişmişti ve kadınlar eğitim ve ekonomiye önemli ölçüde katılım sağlıyordu. Ayrıca, sağlık ve eğitim standartları da oldukça yüksekti. Ancak savaşın etkileriyle birlikte, bu başarıların pek çoğu geriye gitmeye başladı. 1988 yılı itibarıyla, Irak ekonomisi ciddi bir krizin içine girmişti. İran-İrak Savaşı sonrasındaki ekonomik zorluklar, Saddam Hüseyin'in 1990'da Kuveyt'i işgal etmesiyle daha da derinleşen büyük bir ekonomik felakete yol açtı. Bu felaket, daha önce yaşanan küçük sıkıntılara kıyasla çok daha yıkıcı oldu (Dodge, 2017: 192).

Aşağıda yer alan örnek fıkra kıtlık zamanı yaşanan gerçek bir olayın mizah üsulu ile anlatılış şeklidir. Türkmen çiftçi, tüm mahsulünü Saddam'a teslim ettiğini söylerken, geriye sadece dualarının kaldığını ifade ediyor:

Saddam'ın askerlerinden biri, bir Türkmen çiftçiye sorar:

-Bu yıl hasat nasıl geçti?

Çiftçi:

-Çok iyi, efendim. Her şeyi size teslim ettik.

Asker:

-Peki kendinize ne kaldı?

Çiftçi:

-Sadece dualarımız kaldı (KK-29).

Saddam Hüseyin, yönetimi boyunca, Irak'ın iç meselelerine dış müdahalelere karşı büyük bir direnç göstermiştir. Bu özellikle Kürt sorununda kendini belli etmiştir. Irak hükümeti, uluslararası aktörlerin Kürtlerin yaşadığı zorluklar hakkında bilgi edinmesini zorlaştırmış ve kendi kontrolündeki bilgi kaynaklarını tekelleştirmiştir. Bu durum, Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası kuruluşların Irak'taki insan hakları ihlallerine dair doğru bir değerlendirme yapmasını engellemiştir. Saddam rejimi, dış eleştirileri manipüle etmeyi ve yabancı gözlemleri sınırlamayı amaçlamıştır (Makiya, 1998: 58):

Saddam Hüseyin'e "İnternete bağlanacak mısınız? diye, sormuşlar. Saddam, "Hayır, ben zaten dünya ile bağlantımı kopardım.", demiş (KK-17).

Aşağıda yer alan örnek fıkraya ise Saddam Hüseyin'in ölümünden sonra bile korku salmaya devam edeceğini ima ediyor. Saddam'ın yönetimi sırasında halk üzerinde kurduğu baskı ve korku dolu yönetim tarzı mizahi bir şekilde eleştiriliyor. Bu baskıcı yönetim, halkın özgürlüklerini kısıtlayarak, sürekli bir korku ortamı oluşturdu. Fıkroda bu durum, Saddam'ın ölümünden sonra bile halkı etkilemeye devam eden korku atmosferiyle mizahi bir şekilde ele alınıyor:

Saddam Hüseyin öldükten sonra mezar taşına şu yazıyı yazdırmış: "Buradan çıkarsam çok fena olur!" (KK-18).

4.2.2. Türkmen Fıkralarında Kürt Stereotipi

Türkmen fıkralarında Kürt stereotipi, etnik kimlikler ve kültürel farklılıklar üzerinden şekillenen bir mizah dilini yansıtmaktadır. Bu fıkralarda, Kürtler genellikle belirli toplumsal özellikler, davranış biçimleri ve kültürel kodlar üzerinden tasvir edilir. Türkmenler arasında anlatılan bu tür fıkralar, Kürtlerin toplum içindeki yerini belirginleştiren ve bazen eleştiren bir dil kullanırken, bazen de abartılı karakter betimlemeleriyle mizahi bir yaklaşım sergiler. Türkmenlerin Kürtler hakkında anlattıkları fıkralar genellikle, Kürtlerin bilgi ve eğitim eksikliklerini eleştirirken onların cehaletini vurgulayan bir anlatım şeklidir. Bunun asıl nedeni Kürtlerin de fıkralarında Türkmenlerin eğitim durumlarını sıklıkla eleştirmesidir. Fakat gerçekte ne Türkmenler, ne de Kürtler eğitimsiz bir toplumdur; bu durum sadece toplumdaki çekişmelerden kaynaklanmaktadır.

Aşağıdaki fıkralarda, Kürtlerin çeşitli konularda yetersiz bilgiye sahip oldukları ve bu eksikliklerin bazen komik, bazen ise düşündürücü bir biçimde ele alındığı gözlemlenir:

Bir gün kahvede oturan bir Türkmen, Kürt'e sorar:

-Tilki yavrular mı, yoksa yumurtlar mı?

Kürt cevaplar:

-Vallahi bu tilki o kadar kurnaz ki ne yapsa şaşırımam (KK-15).

Bu fıkroda, Kürt adamın hayvanların biyolojisi hakkında temel bir bilgiye sahip olmadığı vurgulanmaktadır. Tilkilerin nasıl ürediğini bilmemesi, onun doğa ve hayvanlar hakkında bilgi eksikliğini gösterir. Ancak burada dikkat çeken nokta, bu mizahi eleştirinin sadece eğitimsizlik üzerine odaklanmaması, aynı zamanda her iki toplumun bir arada, aynı kahvede vakit geçiriyor olmasıdır.

İki toplum arasındaki ilişkilerin bozulma nedenlerinden en önemlisi Kürtlerin, Türkmenlerin yaşadığı bölgeleri Kürdistan'a katma isteği, tarihsel ve siyasi gerilimlere yol açmasıdır. Bu talepler, özellikle 2005'te Irak Anayasası'nın kabulünden sonra daha belirgin hale gelmiştir. Kürtler, Kürdistan Bölgesel Yönetimi'ni (IKBY) güçlendirerek bu taleplerini açıkça dile getirmiştir. Türkmenler

ise bu talepleri bir tehdit olarak algılamakta ve topraklarının Kürdistan'a dâhil edilmesini istememektedirler. Bu durum, bölgedeki toplumsal huzursuzlukları da beraberinde getirmiştir.

Kürtlerin bu talepleri, Türkmenler arasında kaygıya yol açmakta ve iki toplum arasında ciddi bir güvensizlik ortamı yaratmaktadır. Bu gerilimler, sadece siyasi değil, aynı zamanda kültürel bir çatışma haline gelmiştir. Türkmenler, bölgedeki egemenliklerini korumak için bu talepleri reddetmekte ve Kürtlerin toprak üzerindeki hak iddialarını güçlendirmeye çalıştığını düşünmektedirler. Ayrıca, Kürtlerin referandum yapma istekleri de Türkmenler tarafından ayrılıkçı bir hareket olarak değerlendirilmektedir (Olson, 2008:48-72).

Aşağıda yer alan fıkralarda yine benzer algılar mevcuttur:

Kazı sırasında bir taş tablet bulan Kürt, heyecanla müdürüne dönüp, “Hocam, Hamurabi'nin duş başlığını buldum!” der (KK-15).

Bu fıkroda, arkeolojik ve tarihi bilgilere dair yanlış bir algı ortaya konmaktadır. Burada anlatılmak istenen, kişinin tarihi eserleri yanlış anlaması ve bu yanlış anlamının üzerinden mizah yapılmasıdır. Hamurabi'nin adı, bilinen en eski yazılı yasaları içeren bir taş tabletle ilişkilendirilirken, fıkradaki kişi tabletin bir “duş başlığı” olduğunu düşünmektedir. Bu, eğitim eksikliklerini ve bilgiye dair eksik anlayışı vurgulayan mizahi bir anlatım şeklidir.

Matematik sınavında Kürt öğrencilerden biri aniden kâğıtları havaya fırlatır. Nedenini sorduklarında, “Havada daha iyi anlıyorum” der (KK-16).

Bu fıkroda, Kürt adamın matematik problemlerini çözme konusunda yaşadığı zorluklar ve bununla başa çıkma yöntemi anlatılmaktadır. Matematik kâğıtlarını havaya fırlatması, onun mantıksal düşünme ve problem çözme becerilerinin yetersiz olduğunu gösterir:

Öğretmen Kürt çocuğa “Baban kaç yaşında?” diye, sorar. Çocuk “Bilmiyorum öğretmenim, uzun zamandır bizimle” der (KK-19).

Aşağıda yer alan fıkra yine Kürtlerin matematik bilgilerini eleştirmektedir:

Kürtler sahte 10.000 Dinar basarlar ve yakalanırlar. Çünkü paranın üzerinde “On bin” yerine, “Onbin” yazılmıştır (KK-17).

Derlenen fıkralardan bazılarında yine Kürtlerin tıbbi bilgileri eleştirilmekte ve mizahi bir üslupla dile getirilmektedir:

Bir gün bir Kürt adam, havuçların gözleri güçlendirdiğini duyar. Hemen bir torba havuç alır ve onları dikkatle izlemeye başlar. Çevresindekiler şaşkın bir şekilde bakarken, o havuçları göz hizasında tutarak, gözlerinin iyileşmesini bekler (KK-20).

Kürt adam göz doktoruna gider ve “Doktor, gözlerimi kapattığımda hiçbir şey görmüyorum” der (KK-16).

Kürt eczacıya biri gelir ve “Hamam böcekleri için ilacınız var mı?” diye sorar. Eczacı “Neresinde ağrı var?” der (KK-18).

Bu fıkroda, Kürt eczacının temel mesleki bilgisizlik ve yanlış anlaması, onun eğitim eksikliğini gösterir.

Aşağıda örneklendirilen fıkralarda ise, Kürtlerin okuma yazma oranları ve kız çocuklarının eğitimine yönelik olumsuz bir genelleme yapılmaktadır. Fakat bu durum gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü Kürtlerin Irak’taki okuryazarlık oranı, özellikle son yıllarda yapılan eğitim reformları sayesinde oldukça yükselmiştir. 2018’de yapılan bir araştırmaya göre, Kürt Bölgesel Yönetimi’ndeki okuryazarlık oranı %24 iken, bu oran daha sonra %16 seviyelerine gerilemiştir. Ancak genel olarak Irak’taki okuryazarlık oranı, 10 yıl önceki %20 seviyesinden %12’ye düşmüştür. Bu gelişmeler, eğitimdeki iyileştirmelere rağmen bazı bölgesel zorlukların sürdüğünü de göstermektedir (URL-2).

Kürt adam bir kızla nişanlanır. Kızın babası “Kızım şu an okuyor” der. Kürt adam “Tamam, bir saat sonra dönerim” der (KK-20).

Bir öğretmen Kürtlere ders verir. Öğrenciler yazarken öğretmen tahtayı siler. Öğrenciler de defterlerindeki siler (KK-16).

Bu fıkra, eğitimin, öğretmenin söylediği şeyin doğru anlaşılması veya öğrencilerin eğitimin temel ilkelerine henüz hâkim olmadığına dair bir eleştiri yapmaktadır. Öğrencilerin tahtayı silmeye başlamaları, eğitimin anlamını ve öğretim sürecinin doğru anlaşılmasını vurgular. Fakat Kürt bölgelerinde eğitim sistemine yönelik reformlar gerçekleştirilmekte ve öğrencilere bu tür durumlarla daha iyi başa çıkabilme becerisi kazandırılmaktadır.

Öğretmen bir Kürt öğrenciye “Büyüyünce ne olacaksınız?” diye, sorar. Kürt öğrenci “Yaşlı öğretmen olacağım” der (KK-15).

Bu fıkrada, öğrenci bir yanıtla eğitimin amacını yanlış anlamaktadır. Öğrencinin öğretmenlik mesleğini büyüme hedefi olarak görmesi, eğitimin sadece öğretmenlik ile sınırlı olduğunu ima eder. Ancak, Kürt toplumlarında eğitim, farklı meslek alanlarında kariyer olanaklarını artırmaya yönelik önemli bir araçtır ve birçok öğrenci farklı alanlarda kendini geliştirmektedir.

Derlenen Türkmen fıkralarında ve hatta yazılı bazı Arap fıkralarında, Kürtlerin dinden uzak bir toplum olarak tasvir edilmesi yaygındır. Bu algı, sadece Türkmenler arasında değil, aynı zamanda Araplar ve diğer etnik gruplar tarafından da paylaşılmaktadır. Çünkü Kürt toplumu içinde, özellikle şehirleşmiş ve sekülerleşmiş bölgelerde yaşayanlar, geleneksel dini normlardan farklı bir yaşam tarzı benimsemişlerdir. Bu da onları, daha dini bir yaşamı benimseyen Türkmenler veya Araplardan farklı kılarak, toplumlar arasında bir ayrımcılığa neden olmuştur.

Bu farklılık, bazen mizahi bir şekilde, fıkralarda Kürtlerin "dinden uzak" ya da “seküler” oldukları biçiminde ele alınmaktadır. Ancak, bu fıkralar gerçeği yansıtmıyor; çünkü Kürt toplumu içinde de çok farklı dini inançlar ve uygulamalar bulunmaktadır. Kürtlerin İslamiyet ile tanışması, tarihsel olarak erken dönemlere, özellikle 12. yüzyıla kadar uzanır; ancak, tüm Kürtler Müslüman değildir (Yıldız, 2005:48). Kürtlerin büyük bir kısmı İslam’ı kabul etse de, genellikle Sünni mezhebine bağlıdırlar ve aralarındaki mezhebi çeşitlilik de gözlemlenmektedir. Sünni mezhebinin Şafilik geleneği, Kürtler arasında yaygın bir şekilde kabul edilmiştir. Bunun dışında, Kürtler arasında mistik Sofi tarikatlarına olan bağlılık da güçlüdür. Kadiri ve Nakşibendi tarikatları bu bağlamda önemli rol oynamaktadır (Deliceoğlu, 2006: 76).

Kuzey Irak'ta ise, Kürtler arasında tarikatlar ve şeyhlerin toplumda önemli dini ve sosyal roller üstlendiği gözlemlenmektedir. Kadiri ve Nakşibendi tarikatlarının etkisi, özellikle Kürt Bölgesel Yönetimi'nde (KBY) belirgindir. Bu şeyhlerin, toplumsal hayatta dini liderlik ve sosyal arabuluculuk gibi işlevler üstlenmelerinin yanı sıra, önemli bir politik güçleri de bulunmaktadır (Van Bruinessen, 2003). Behdinani Kürtleri arasında Nakşibendi tarikatı yaygınken, Sorani Kürtleri arasında Abdülkadir Geylani'nin ekolü daha fazla benimsenmiştir (Özmen, 1996). Ayrıca, bu dini liderlerin kendi aralarındaki rekabetler de zaman zaman anlaşmazlıklara yol açabilmektedir (Deliceoğlu, 2006: 77).

Aşağıda yer alan fıkralarda Kürtler, dini konularda ya bilgi eksiklikleri ya da ilgisizlik sergileyen bir toplum olarak gösterilmekte, özellikle dini ritüellere ve uygulamalara karşı duyulan kayıtsızlıkla vurgulanmaktadır:

Kürt adam Kerbela 'ya gider ve etrafında imamların resimlerini görür:

-”Bunlar kim?” diye sorar.

-Ehlibeyt!

-”Ehlibeyt kim?” der, adam. Cevabında:

-”Peygamberin ailesi” derler.

Adam bir anlık düşünür ve tepki gösterir:

-O zaman siz niye oturuyorsunuz? Akrabanız mı? (KK-19).

Bu fıkra, Kürt adamın dini figürleri tanımaması ve Ehlibeyt hakkında sorular sormasıyla dini bilgisizlik üzerinden bir eleştiri yapmaktadır

Aşağıdaki örnekte ise Kürt karakter talihsizlikleri kaderine bağlaması üzerinden bir mizah yapmaktadır:

Kürt adam tıraş olurken telefon çalar ve yüzünü keser. “Bu kaderimde varmış”, der (KK-22).

Bu fıkrada, bir kişinin dini liderlik görevini yerine getirirken kişisel çıkarlarını öne çıkarmasını eleştiriyor. Kürt adamın, dini görevini icra ederken

"oruçluyum" gibi bir açıklama yapması, dini sorumlulukların kişisel övgü arayışına dönüştüğünü gösteriyor:

Kasabaya atanan Kürt imam ilk kez hutbe verir. Cemaat onu övmeye başlayınca hutbeyi durdurup “Ya, nasılım ama? Üstüne bir de oruçluyum” der (KK-21).

Bu fıkrada, Kürt adamın alkol ve sigara alışkanlıklarını mizahi bir şekilde ele alır:

Kürt gencin birine isteme töreninde sigara ikram ederler. “Teşekkürler, sadece rakıyla içerim” der (KK-16).

Irak gibi bir coğrafyada alkol kullanımının açıkça tüketimi ve bu durumun rahat bir şekilde dile getirilmesi yaygın bir durum değildir.

Aşağıda yer alan fıkrada yine bir Kürt “sarhoş” şekilde tasvir edilir:

Sarhoş bir Kürt polisi arar ve “Burada elli araba kazası var” der. Polisler geldiğinde onu hurdalıkta bulurlar (KK-19).

Bu fıkra, Kürt adamın yasadışı alışkanlıklarını mizahi bir şekilde yansıtır:

Kürt adam esrar için bütçesini düzenler. “Bu bin elektrik için, bu yemek için, bu da esrar içi” der. Kapı çalınır ve polis gelir. Kürt adam hemen esrar parasını saklar (KK-23).

Bir gün bir Kürt, Kerbela’da araç sürerken kontrol noktasında durdurulur:

-Şii misin, Sünni mi? diye sorarlar.

-Şii’yim der.

-O zaman Hüseyin’e dua et”

-Vallahi kontörüm yok, o beni arar, diye cevap verir (KK-23).

Bu fıkra, Kürt adamın dini inançlarla ilgili bilgisizliğini gösteriyor. Kerbela’daki dini önemli bir kontrol noktasında, dini bir figür olan Hüseyin’e dua

etme talebini “kontörüm yok” gibi sıradan bir bahane ile geçiştirmesi, dini figürlere ve toplumsal normlara karşı duyduğu kayıtsızlığı vurguluyor.

Sonuç olarak, bu fıkralar, Kürt toplumunun dini ve toplumsal normlara olan kayıtsızlıklarını veya yanlış anlamalarını vurgulamaktadır. Bu durum, Kürtler için dini değerlerin, bazı yerlerde ciddi şekilde benimsenmemesi veya yanlış anlaşılmasıyla ilişkilendirilebilir.

Derlenen bazı fıkralarda, Türkmenlerin Kürtleri genellikle basit, naif, hatta zaman zaman mantık hataları yapan bir karakter olarak tasvir ettikleri görülüyor. “Avam” bir tutum sergileyen bu tasvir, birkaç temel özellik üzerinden şekilleniyor.

Aşağıda yer alan fıkralarda Kürt karakterin saf veya naif bir şekilde davranması vurgulanır:

Bir gün bir Kürt, karısına:

-”Bugün üniversiteden mezun oldum”, der.

Karısı:

-”Kimse seni kıskanmasın, tahtaya vur”, der.

Kürt adam koltuğa vurur ve “Kim o?”, diye sorar.

Karısı:

-”Dur ben açayım”, diye cevap verir (KK-16).

Örnek fıkrada Kürt adamın "tahtaya vur" ifadesini yanlış anlaması, saf bir yanıt olarak gösteriliyor. Bu, ne yapacağını bilmeyen, saf bir karakteri yansıtır.

Aşağıdaki fıkrada ise, Kürt adamın mantıklı olmayan bir çözüm önerdiği görülüyor. Yağmurun altında şemsiye ile gitmek, naif bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir.

Kürt adam oğluna:

-”Git bitkileri sula” der.

Oğlu:

-”Ama yağmur yağıyor” der.

Adam:

-”O zaman Őemsiyeyle git”, diye cevap verir (KK-24).

Bu fıkroda ise, emniyet kemeri ve pijama arasındaki farkı yanlış anlaması, saf bir anlayışı yansıtır.

Bir gün bir Kürt trafikte neden emniyet kemerini takmadığını soran polise “Bu pantolon değil ki, pijama” der (KK-18).

Türkmen fıkralarında naiflik gibi yaklařımlardan ziyade bazen Kürtler, mantıksız düřünme bićimleri veya saćma davranıřları ön plana ćıkarılır:

Kürt adam duř başlığı almak ićin bir mağazaya gider ve satıcıya “Suyu kıyma gibi yapan bir makine var mı”? diye, sorar (KK-24).

Aşağıdaki fıkrada yine Kürt karakterin hedefi Amerikan askeri aracı olmasına rağmen, yanlışlıkla bir Amerikan model arabayı hedef alması mantıksız bir durum olarak yansıtılır:

Bir gün bir Kürt direnişe katılır, ona bir roketatar verirler ve Amerikan arabasını vurmasını söylerler. O da gidip bir Caprice arabasını vurur (KK-16).

Bir taziye ziyaretinde yer alan Kürt karakter, vefat eden kiři ićin umut olup olmadığını sormaktadır:

Kürt adam bir taziye ziyaretine gider ve “zgnm, hić umut yok mu? diye, sorar (KK-25).

Derlenen bazı fıkralarda ise, Kürt karakterin durumu yanlış anlaması veya düşüncelerinin başka bir Şekilde algılanması vurgulanır:

Kürt adam arabası ćalındıđında koşar ve geri döner. “Neyse ki plakasını aldım “der (KK-25).

Bir gün bir Kürt bir hazine bulur ve “Sadece harita kaldı” der (KK-25).

Hazineyi bulduğunda yalnızca haritayı saymak, mantıklı olmayan bir yaklaşım ve yanlış bir anlama örneğidir.

Bu tür fıkralarda genellikle Kürt karakterin saf, basit veya yanlış anlamalarla hareket eden bir imajı çizilmektedir. Bu da çoğunlukla “avam” olarak değerlendirilebilecek bir bakış açısını ortaya koyar.

Derlenen bazı fıkralarda Kürtler genellikle devlete karşı bir duruş sergileyen, geleneksel kurallara ve otoriteye karşı sorgulayıcı bir tavır benimseyen bir toplum olarak tasvir edilir. Kürtlerin devletle ya da otoriteyle olan ilişkisi, bazen kural tanımazlık, isyan ya da esprili bir şekilde öne çıkar. Bununla birlikte, fıkralarda görülen bu davranışlar, bir tür saf ve naif düşünme biçiminden ziyade, genellikle otoriteye karşı bilinçli bir karşı duruşu veya buna yönelik bir eğilimi yansıtır.

Kürt adam ulusal muhafızlardandır. “Molla’yı gördüğünde yirmi bir el ateş et”, derler. “İlk atışta isabetlersem, geri kalan mermiyi de ateşlemeliyim?”, der (KK-26).

Burada Kürt adam, bir otorite tarafından verilen emirleri sorgularken, kurallara uymaktan çok, kendi mantığı ve tarzıyla bir tepki vermektedir. Bu, devletin talimatlarına karşı bir tür başkaldırı veya sınırları zorlayıcı bir yaklaşım olarak görülebilir.

Bir gün bir Kürt arabasıyla iki kişiye çarpar; biri ölür, diğeri sakatlanır. Sakatlanan bağıırır. Kürt adam “Neden bağıırıyorsun? Diğeri öldü ve hiçbir şey söylemedi” der (KK-19).

Burada da kişi, kurallara ve sosyal normlara aldırış etmeyen bir tutum sergilemektedir.

Bu tür mizahi fıkralar, aslında Kürtlerin devlete karşı olan tutumunu, kurallara karşı bir itiraz olarak anlatan bir araç olabilir. Eğlenceli bir dille otoritenin sorgulanması ve bazen bu sorgulamanın saçma sonuçlar doğurması, otoriteye karşı duyulan güvensizlik ve öfkeyi yansıtabilir. Bunun nedeni ise toplum olarak Kürtlerin yaşamış olduğu baskılar ve zorlu hak talepleri mücadelesidir.

Bazı fıkralarda ise Kürt karakterlerinin ucuzluk ve tasarruf arayışı, bazen komik ve saçma bir şekilde yansıtılıyor. Bu tür davranışlar, genellikle mizahi bir dille ele alındığında "cimrilik" olarak algılanabilir, ancak aslında burada vurgulanan şey, daha çok aşırı tasarruf etme eğilimidir:

Bir gün bir Kürt arabasıyla kaza yapar, polis “Telefon numaran nedir?” diye sorar. Kürt adam “2499” der, polis “Yani 2500 diyorsun” diye, tepki verir (KK-24).

Kürt karakterin telefon numarasını 2499 olarak söylemesi, 2500’ü yuvarlamaktan kaçınarak küçük bir tasarruf yapmaya çalıştığını gösteriyor.

Kürt, dükkândaki ayakkabı için pazarlık yapar. “Çiftin tekini alırsam yarı fiyata mı vereceksiniz?” der (KK-23).

Ayakkabı almak için pazarlık yapmak, alışverişte yaygın bir davranış olsa da, fıkra burada bir adım ileri giderek aşırı pazarlık ve indirim taleplerini abartıyor.

Bir Kürdün babası vefat eder ve defin işlemleri için gittiği yerde:

-”Defin için en ucuz fiyatı ver” der.

Definci: “90.000 dinar” der.

Kürt adam:

-”Peki ya ölen akrabaysa” diye, cevap verir (KK-22).

Ölüm gibi ciddi bir durumda bile en ucuz hizmeti arayış, çevresindeki insanlar tarafından cimri bir tutum olarak görülebilir. Türkmenler, bu tutumu daha da fazla cimrilik olarak algılayabilirler, çünkü ölüm gibi önemli bir olayda bile para önde tutuluyor.

Fıkralarda Kürtlerin cimri olarak algılanması, genellikle pazarlık yapma ve ucuzluk arayışı gibi durumlarla ilişkilidir. Ancak, bu tür espriler aslında çok daha derin bir anlam taşır. Kürtler, ticaret ve iş dünyasında yüksek derecede stratejik zekâyâ sahip bir toplumdur. Özellikle günümüz Kerkük’ünde, büyük alışveriş merkezleri ve ticaret merkezlerinin çoğunun sahibi Kürtlerdir.

4.2.3. Arap Fıkralarında Türkmen Stereotipi

Araplardan derlenen fıkralarda genellikle Türkmenler ve Araplar birlikte hareket ediyormuş gibi gösterilir, ancak bu tarihsel gerçeği yansıtmaz. Aslında, Saddam Hüseyin'in Araplaştırma politikaları Türkmenler üzerinde ciddi baskılar kurmuş ve bu durum, Türkmenlerin Kürtlerle de işbirliği yapmalarına neden olmuştur. Öte yandan, Kürtler de bu baskılara karşı aynı şekilde direnmiş ve benzer şekilde Arap milliyetçiliğine karşı savaşmışlardır (Karataş, 2006: 210).

Bu iki toplum arasında öne çıkan en önemli işbirliği örneklerinden biri, "Anfal Operasyonları sırasında yaşanmıştır. Saddam Hüseyin'in 1980'lerin sonlarına doğru başlattığı Anfal Operasyonları"ndaki asıl hedef Kürtler olsa da, yaşanan olayla sadece Kürtler için değil, Türkmenler için de büyük bir trajedi idi çünkü bu operasyonlar adeta soykırım hareketiydi. Saddam, Türkmen nüfusun sık yaşadığı Kerkük, Tuzhurmatu ve Altunköprü gibi bölgelerde halkı yerinden etmiş ve siyasi idamlar yapmış ve birçok trajik olaylara neden olmuştur (Öztürk, 2007: 138).

Bu süreç, Kürtlerle Türkmenlerin ortak bir kimlik mücadelesi verdikleri zamanlardır. Saddam'ın baskılarından kaçmak için hem Kürtler hem de Türkmenler birçok kez birlikte hareket etmişlerdir (Kalyoncu, 2012: 145).

Örneğin, şu fıkrada olduğu gibi, Türkmen ve Arap birlikte hareket ediyormuş gibi bir izlenim yaratılmaktadır fakat buradaki Türkmen-Arap yakınlığı, aslında tarihsel gerçeklikleri göz ardı ederek mizahi bir biçimde Kürtleri dışlamaktadır:

Bir gün Kerkük'ten Bağdat'a üç arkadaş, biri Türkmen, biri Kürt, biri de Arap yola çıkarlar. Bağdat'ta El Kazimiye semtinden El Mansur semtine gitmek için otobüs durağına gelirler ve iki katlı bir otobüse binerler. Türkmen ve Arap alt kata otururken, Kürt olan arkadaşları üst kata çıkar. Otobüs varış noktasına ulaştığında, Türkmen ve Arap iner, ancak Kürt yerinden kalkmaz ve inmek niyetinde olmadığını gösterir. Türkmen ve Arap, "Neden inmiyorsun, zaten geldik" derler. Kürt, "Üst katın şoförünü bekliyorum, daha gelmedi", der (KK-2).

Bir başka fıkra ise yine benzer bir örnek sunulmaktadır:

Bir gün askerlikte bir Kürt, bir Arap ve bir Türkmen hakkında idam kararı alınır. Her birine iki seçenek sunulur: elektrikli sandalye veya asılarak idam.

Türkmen, elektrikli sandalyeyi tercih eder. Elektrik kesilir ve o serbest bırakılır. Arap da aynı şekilde elektrikli sandalyeyi tercih eder, elektrik yine kesilir ve serbest bırakılır. Son olarak Kürt'e sıra gelir, o ise asılmayı tercih eder. Askerler ona elektrikli sandalyeyi seçmesini önerir. Kürt ise, "Hayır, elektrik zaten çalışmıyor, neden onu seçeyim ki? der (KK-4).

Bu tür fıkralarda Türkmen-Arap yakınlığı, fıkralarda görülen bir işbirliğinden daha çok, geçici bir dayanışma veya zorunluluk sonucu ortaya çıkan bir ittifaktır. Gerçekte, bu grupların ilişkileri, Arap milliyetçiliği ve Saddam'ın politikalarına karşı verilen mücadeleler çerçevesinde şekillenmiştir. Bu yüzden, fıkralarda anlatılan birliktelik, tarihsel gerçeklikten oldukça farklıdır ve gerçek hayatta bu ilişki, daha çok politik bir durumun ürünüdür. Aşağıda yer alan fıkra yine benzer içeriktedir:

Bir gün bir Türkmen, bir Arap ve bir Kürt uçakla yolculuk yapar. Uçuş sırasında uçak arızalanır ve düşmek üzeredir. Herkes çılgın atar, ama Kürt sessiz kalır. Türkmen ve Arap, Kürt'e neden sessiz olduğunu sorar. Kürt cevap verir:

-Uçak babamın malı değil ki, neden üzüleyim? Umurumda değil (KK-2).

Araplardan derlenen fıkra örneklerinde Arap ve Türkmen işbirliğini yansıtan oldukça çok örnek mevcuttur, fakat dediğimiz gibi buradaki asıl amaç Kürtlere karşı olan algıları daha belirgin göstermektir:

Bir gün bir Arap, bir Türkmen ve bir Kürt lamba bulur ve ovalar. Cin çıkar ve dileklerini sorar.

Arap, "Beni beyazlat" der. Cin onu beyazlatır.

Türkmen, "Arap'ı daha beyazlat" der. Cin onu daha da beyazlatır.

Kürt, "İkisini de esmer yap" der. Cin ikisini de esmer yapar (KK-1).

Irak'ta Türkmenler ve Araplar arasındaki ilişkiler karmaşık olduğunu daha önce vurguladık, bu durum iki toplumun birbirlerine yönelik algılarını da etkilemiştir. Derlenen fıkralarda görünen o ki Araplar, Türkmenleri genellikle hava atmaya seven ve kendini öven toplum olarak değerlendiriyor. Bu algının mizahi

fıkralarla dile getirilmesi tarihsel, kültürel ve sosyal farklılıklardan kaynaklanmış olabilir:

Bir gün bir Türkmen, kahvehanede otururken hava atmak için çıktığı bir yolculuktan bahsetmiş ve demiş:

-Ben uçakla yolculuk ederken çok canım sıkıldı. Yol uzun sürdü, ben de camı açıp uçağın kanadına sandalye attım. Bir de acıkmayayım mı? Geçen bir kuşu yakaladım, attım uçağın pervanesine, pişirip yedim (KK-5).

Bu tür fıkraların anlatılmasının asıl nedeninin eğitim durumu ile alakalı olduğunu söylemek mümkündür. Öncelikle Türkmenler eğitim ve mesleki başarıya gerçek anlamda oldukça önem verirler ve bu yüzden kendilerini haklı olarak bu alanlarda üstün görme eğiliminde bulunurlar. Çünkü istatistiksel olarak kesin veriler olmasa da, günümüz Irak'ında etnik gruplar arasında okuma yazma oranının Türkmenlerde diğer milletlere göre fazla olduğu söylenebilir. Bunun birden çok nedeni vardır, Irak'ta azınlık olan Türkmenler, kimliklerini koruma ve güçlendirme çabası içindedirler ve eğitim yoluyla sosyal ve ekonomik olarak daha iyi bir konuma gelmeyi hedefler. Toplum olarak özellikle merkezi bölgelerde kız çocuklarının eğitimine önem verirler. Bundan ziyade Irak'ta toplumsal iş bölümü de Türkmenlerin eğitim ve mesleki başarılarına yönelmesinde etkili olmuş olabilir. Fakat bundan ziyade dikkat edilmesi gereken asıl nokta bölgede yaşayan Türkmenlerin kendi ana dillerinde eğitim alma haklarını elde etmeleri için oldukça zorlu bir süreçten geçtikleridir.

Irak Türkmenlerinin eğitim durumu, 1925 ve 1958 yılları arasında önemli yasal düzenlemelerle şekillenmiştir. Bu dönemde Türkmenler için iki önemli yasa kabul edilmiştir. 1931 yılında yürürlüğe giren "Yerel Diller Yasası" bu yasalar arasında yer almaktadır. Bu yasa, Kerkük ve Kifri ilçelerinde yaşayan Türkmenlerin yerel dillerini kullanmalarına imkân tanımıştır. Özellikle, mahkemelerde sanık veya tanık olarak kendilerini ifade edebilme, dilekçe yazabilme ve yazdıkları ifadeleri kendi dillerine çevirme hakları verilmiştir. Fakat bu yasa, gerçekte sadece kağıt üzerinde kalmıştır. Türkçe eğitim veren öğretmenler sürgüne gönderilmiş, bu yüzden Irak Türkmenleri 1931 ile 1970 yılları arasında Arapça eğitim almak zorunda kalmıştır. 1970 yılında Irak Hükümeti, Türkmenlere kültürel haklarını koruma

amacıyla anadilleriyle eğitim alma hakkını geri vermiştir. Bunun sonucunda, Kerkük ve Tuzhurmatu'da 200'e yakın Türkçe eğitim veren okul açılmıştır. Ancak, bu okullarda eski alfabe kullanılmış ve yeni harflerle eğitim yapılması yasaklanmıştır. Irak hükümeti, bu adımla dış ülkelere karşı iyi bir imaj sergilemeyi amaçlamıştır. Ne yazık ki, bir buçuk yıl sonra aynı hükümet, Türkmenlerin eğitim gördüğü okulları yeniden kapatmıştır (Erendor, 2018: 270-271).

Türkmenlerin kendi anadilde eğitim almaları 1993 yılından sonra mümkün olmuştur. Bölgede Türkçe eğitim veren ilkokul Kifri'de açılan Karacaoğlan İlkokulu'dur. 1991-1996 yılları arasında ise Erbil, Duhok ve Süleymaniye gibi kuzey bölgelerde de yaklaşık 20 Türkmen okulu eğitime açılmıştır. 2003 yılından sonra Kerkük, Diyale, Selahaddin, Musul ve Bağdat'ta birçok yeni Türkmen okulları açılmış fakat altyapı eksiklikleri, yerel yönetimlerin bu konuya yeterince ilgi göstermemesi gibi durumlar başlarda bu okullara olan ilgiyi olumsuz etkilemiştir. Günümüzde ise Türkmen okullarına bölge halkı tarafından oldukça ilgi gösterilmekte ve bu okullardan mezun olan öğrenci sayıları her yıl daha da artmaktadır (Saatçi, 2003: 112-117).

Bütün bunlar dışında fıkralarda görüldüğü gibi toplumda Kürtler in genellikle ticaretle, Araplar ise tarımla ilgilendiği bu nedenle Türkmenler daha çok eğitim, edebiyat ve sanat alanlarına yönlendiği algısı mevcuttur, fakat bu genellemeyi yapmak görüşümüzce doğru değildir. Çünkü genel eğilimler, tüm Türkmenlerin sadece eğitimle, tüm Kürtlerin sadece ticaretle ve tüm Arapların sadece tarımla uğraştığı anlamına gelmez. Her etnik grup içinde çeşitli mesleklerde çalışan insanlar bulunur. Ayrıca, şehirleşme ve modernleşme süreçleri, bu geleneksel iş bölümlerini değiştirmiştir. Günümüzde, Türkmenler, Kürtler ve Araplar arasında her türlü meslekte başarılı olan bireyler mevcuttur.

Genel olarak bu bölgede yaşayan Türkmenlerin, özellikle eğitilmiş bireylere büyük saygı ve değer verdiği bir gerçektir. Bu tutum, Araplar tarafından abartılı bulunur ve Türkmenlerin kendilerini öne çıkarma ve başkalarına üstünlük taslama eğilimleri mizahi bir şekilde eleştirilir.

Türkmenlerin eğitimle övünmeleri, kendi içlerinde büyük bir gurur kaynağı olsa da, Irak'taki etnik ve siyasi yapıda, bu başarılar her zaman bir karşılık

bulmamaz. Aşağıdaki fıkrada Arapların mizahi şekilde dile getirdiği bir durum, aslında Türkmenlerin eğitilmiş olmalarına rağmen karşılaştıkları engelleri vurgulayan bir eleştiri niteliğindedir:

Bir gün, uzun zaman sonra bir Arap ile bir Türkmen karşılaşır. Arap, Türkmen'e sorar:

-Kaç evladın var?

Türkmen cevaplar:

-Dört evladım var. Birisi doktor, ikincisi mühendis, üçüncüsü öğretmen, en sonuncusu ise hırsız.

Arap şaşkınlıkla sorar:

-Peki, dördüncüsünü neden evden kovmuyorsun?

Türkmen cevaplar:

-Eğer hırsız evladımı evden kovarsam, hepimiz açlıktan ölürüz. Çünkü diğer çocuklarım 9 yıldır atandı ama henüz maaş alamadılar (KK-1).

Irak'ta Türkmenlerin, diğer etnik gruplara kıyasla nüfus sayımlarında daha az gösterilmeleri, atama süreçlerinde de daha az yer ayrılması, bu gruptaki bireylerin yaşamını zorlaştıran faktörlerden biridir. Türkmenler, eğitimde yüksek başarılar elde etseler de, kamu sektöründe istihdam bulma konusunda ciddi zorluklarla karşılaşılıyorlar. Bu durum, fıkradaki "atanamama" şikayetini destekleyen bir gerçekliği yansıtıyor.

Arap, fıkra aracılığıyla, Türkmenlerin eğitimdeki başarılarına ve kendilerine dair övünmelerine karşı "ama neye yarar?" diye, sorguluyor. Yani, eğitimle ne kadar övünürseniz övünün, sonunda atanamıyorsanız ve bu süreçte yoksulluk çekiyorsanız, eğitiminizin hiçbir anlamı yokmuş gibi görünüyor. Bu, Arapların gözündeki Türkmen algısının bir yansımasıdır: Eğitilmiş olmak, bu durumda sadece bir gösterişten ibaret kalıyor, çünkü sistemin içinde yer almanız zorlaşıyor.

Araplar, Türkmenlerin eğitimle ilgili övünmelerini eleştirirken, aşağıdaki fıkra da görüldüğü üzere aslında onları aynı zamanda eğitilmiş ve meslek sahibi bireyler olarak tanıtıyorlar. Bu çelişki, aslında Türkmenlerin eğitiminin ne kadar önemli ve değerli olduğunu gösteriyor. Yani, Arapların eleştirisi, Türkmenlerin eğitimdeki haklı başarılarını bir nevi kabul etmeyi ve bu başarıyı mizahi bir şekilde dile getirmeyi içeriyor. Bu, hem eleştirinin hem de takdirin bir arada bulunduğu bir durumdur:

Bir gün bir Arap, Türkmen doktora gider ve ona şöyle der:

-Bir elimi kes.

Doktor şaşkın bir şekilde sorar:

-Neden bir elinizi keseyim?

Arap cevaplar:

-Çünkü Araplar tek el gibi birlik olsun (KK-2).

Aşağıda yer alan örnek fıkra da yine bir Arap, Türkmen doktora muayeneye gitmektedir:

Bir Arap, Türkmen doktora gider ve der:

-Karım cevap vermiyor, sağır mı oldu?

Doktor:

-Evde test yap, uzaktan seslen, cevap vermezse yaklaş, her seferinde biraz daha.

Adam eve gelir, eşine sorar:

-Yemekte ne var? Yanıt yok. Yaklaşır, tekrar sorar, yine yanıt yok.

Sonunda eşinden cevap gelir:

-Yedi kez söyledim, "Biryani" var! (KK-6).

Yine başka bir fıkrada Türkmenlere yönelik “kendini övmeyi seven” algısını ele alan bir ifade işlenmiştir. Fıkroda Türkmen’in “Türkmenler yine bir kurum açar, orada memur olurum” ifadesi, Araplar tarafından kendilerini övmeyi seven, aynı zamanda kıskanılan bir toplum gibi yansıtılır:

Bir gün Saddam Hüseyin devrildikten sonra kahvede oturan Arap’a sorarlar:

-Söyle bakalım sen nasıl devlet memuru olarak atanırsın?

Arap:

-“Bizim her türlü yetkimiz var, ne zaman istersem o zaman atanırım ve memur olurum”, der.

Kürt’e sorarlar:

-Peki, sen nasıl memur olursun?

Kürt:

- Bizim kendi yasal bölgemiz var, oraya döner atanırım.

En sonunda Türkmen’e “Peki ya sen nasıl atanırsın” diye, sorarlar. Türkmen:

-Çok basit, Türkmenler yine bir kurum açar, orada memur olurum (KK-1).

Ama bu algı bir bakıma doğrudur çünkü Saddam Hüseyin’in devrilmesinden sonra Türkmenler Türkiye’den de destek alarak yeni dönemde kültürel ve siyasi haklarını savunmak için çeşitli alanlarda örgütlendiler ve birçok kurum ve kuruluşta yer aldılar. Bu kurum ve kuruluşlardan en önemlileri aşağıdakilerdir:

1. Irak Türkmen Cephesi (ITC).: 2003’teki Irak işgalinin ardından kurulan Irak Türkmen Cephesi (ITC)., Türkmenlerin haklarını savunmak ve siyasi arenada temsil edilmelerini sağlamak için önemli bir rol oynadı. ITC, Türkmen bölgelerinin özerkliği ve Türkmenlerin siyasi haklarının korunması için yoğun bir şekilde çalıştı. Bu süreçte, Türkmenler için daha fazla hak ve tanınma sağlamaya yönelik çabalar gösterdi (Yıldız, 2007: 143).

2. Türkmeneli Partisi: Türkmenlerin Irak parlamentosunda temsil edilmesini sağlayan bir diğer önemli siyasi oluşum ise Türkmeneli Partisi'dir. Bu parti, Türkmenlerin kültürel kimliğini korumak ve anayasal haklarını savunmak için aktif bir rol oynadı. Bu sayede, Türkmenlerin siyasi haklarını elde etmelerine ve kültürel kimliklerini korumalarına yardımcı oldu (Al-Rikabi, 2011: 92).

3. Kültürel Kurumlar ve Medya: Saddam sonrası dönemde, Türkmenler kendilerini daha fazla ifade etmeye başladı ve bu dönemde medyaları ve kültürel kurumları yeniden hayata geçti. En önemlilerinden biri olan "Türkmeneli" dergisi, Türkmen yazarları, sanatçıları ve siyasetçileri için önemli bir platform haline geldi. Bu dergi, Türkmen kültürünü, tarihini ve dilini tanıtmayı hedefleyerek yayın yaptı. Ayrıca, "Türkmeneli TV" gibi televizyon kanalları da kuruldu (Köprülü, 2005: 78).

4. Eğitim Girişimleri: Saddam Hüseyin döneminde büyük ölçüde baskı altında olan Türkmen dili eğitimi, bu dönemde yeniden canlandırıldı. Kerkük ve diğer Türkmen yoğunluklu bölgelerde, "Esas" adı verilen ve eğitim dili Türkçe olan okullar faaliyet göstermeye başladı (Al-Rikabi, 2011: 102). Burada vurgulanması gereken husus, bu okulların Irak Eğitim Bakanlığı'na bağlı olsalar da maddi ihtiyaçlarının genellikle Türkiye'ye bağlı vakıf ve dernekler tarafından karşılandığıdır.

Derlenen fıkralardan yola çıkarak Arapların Türkmenleri, diğer halkalara göre daha "pasif" veya daha az iddialı bir toplum olarak gördüklerini söylemek mümkündür. Bu fıkralarda Türkmen karakterleri, genellikle dikkat çekmektense kendi halindeki işlerle meşgul, barışçıl ve yapıcı bir şekilde toplumuna hizmet eden bir figür olarak tasvir ediliyor. Bu, Türkmenlerin "göze batmak istemeyen", daha sakin ve kendi işine odaklanan bir toplum olarak algılandığını ima edebilir:

Bir gün bir Arap, Türkmen ve bir Kürt bir aradayken soru sorulur:

-Hükümette yetki sahibi olsan ne yaparsın?

Arap cevap verir:

-Bu bedevilerin yerlerini tamamını yıkar, yeni siteler yaparım.

Türkmen'e sorarlar:

-Yetki sende olsan ne yaparsın?

Türkmen:

-Bu memleketin caddelerini bir tablo misali tamir eder, köprüler yapar, yeni bir hava limanı inşa ederim, memurların maaşlarına zam yaparım.

Kürt'e sorduklarında ise Kürt cevap verir:

-Vallahi yetki bende olsa yine bir devrim yaparım (KK-3).

Daha önce de belirtildiği gibi Irak'taki etnik yapılar ve tarihsel gelişmeler, Türkmenlerin toplumdaki yerini ve pasif gibi algılanmalarını etkileyen önemli faktörlerdir. Kürtler, zamanla federal bir bölge kurmuş ve özellikle 2005'teki anayasa değişiklikleriyle siyasetde ve yönetimde güç kazanmışlardır.

Araplar ise, bölgede her zaman en büyük etnik grup olmuş ve toplumda büyük ölçüde söz hakkına sahip olmuşlardır. Özellikle askerî alanda ağırlıklı bir etkiye sahip olana Araplar, dominant grup olarak kabul edilir ve bu durum, Türkmenlerin, bu dengeye karşı daha pasif kalmalarına yol açmış olabilir.

Bu nedenlerden dolayı fıkralarda Türkmenler, daha az dikkat çeken, “göze batmayan”, kendi topraklarında barış içinde yaşamaya çalışan ve mevcut düzenin içinde yer alan bir toplum olarak algılanabilirler.

Bundan ziyade fıkrada Türkmen karakterinin vermiş olduğu yanıtlar, gerçekte de Türkmenlerin yaşadığı bölgelerin ekonomik ve kültürel açıdan daha geri kalmış olmasından kaynaklanıyor olabilir. Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı bölgeler, Kürt ve Arap bölgeleri ile kıyasta gerçekte de az gelişmiş, şehirleşme süreci daha yavaş ilerlemiş ve altyapı eksiklikleri bulunmuş yerlerdir.

Zamanla Kerkük ve çevresindeki Kerkük Kalesi, Kayseri Pazarı gibi önemli yapılar ve özellikle Osmanlı döneminden kalan eserler, çeşitli dönemlerde zarar görmüş ve bu mirasın korunmasına yönelik devlet desteği de yetersiz kalmıştır. Ancak, son yıllarda bu eserlerin restorasyonu konusunda önemli adımlar atılmaya başlanmıştır. Bunlardan en önemlisi “Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TIKA)” ve “Kültür ve Turizm Bakanlığı”na bağlı restorasyon ekiplerinin, Kerkük'teki tarihi eserlerin korunmasına yönelik projeler geliştirmesidir. Örneğin, 2011 yılında Kerkük

Kalesi'nin restorasyonu için Türkiye'nin destek verdiği bir proje başlatılmıştır. Kerkük Kışlası, Kerkük'teki tarihi camiler ve Kayseri Pazarı gibi yapılar da bu kapsamda restorasyon çalışmalarına tabi tutulmuştur (URL-1).

Aşağıda yer alan fıkrada ise, Arap fıkralarında Türkmenler, Kürt fıkralarında olduğu gibi, durumu abartan ve dramatize eden bir toplum olarak gösteriliyor. Her iki etnik gruba göre Türkmenler, basit bir durumu bile büyütme ve abartma eğilimindedir. Bu davranış, hem Kürt fıkralarında hem de Arapların Türkmenlere dair yorumlarında benzer şekilde karşımıza çıkıyor:

Sokaktan geçen bir Arap dilenci, beşinci katta pencereye duran bir Türkmen adamına seslenmiş:

-Abi, aşağı gelir misin, bir işim var seninle?

Aşağıya inen adam dilenciyi görünce:

- “Ben dilenciyim, yardıma ihtiyacım var” demiş.

Türkmen adam şaşkın bir şekilde cevaplamış:

-Oğlum, bunun için mi çağırdın? Yukarıdayken söyleseydin!

Dilenci, tekrar evine çıkmış ve penceden bağırmış:

-Çık beşinci kata!

Dilenci, alacağı parayı düşünerek yukarı çıkmış, ancak karşılaştığı cevap onu şaşırtmış:

-Allah versin kardeşim (KK-3).

Daha önce de belirtildiği gibi Türkmenlerin “abartma” veya “dramatize etme” eğilimleri, hem dışlanmışlıklarından hem de kimliklerini koruma ve toplumsal statü kazanma çabalarından kaynaklanıyor olabilir. Irak'taki etnik gruplar, yıllarca çeşitli zorluklarla karşılaştılar ve bu durum, her toplumun diğerlerine yönelik algılarını şekillendirdi. Bu algılar zamanla mizahi fıkralarda kendini göstermiştir.

4.2.4. Kürt Fıkralarında Türkmen Stereotipi

Tarihi araştırmalarda “Kürt” kelimesinin etimoloji ile ilgili çeşitler görüşler vardır. Birinci görüşe göre, "Kürt" kelimesi Koto kelimesinden türetilmiştir. Bu bağlamda, Kürtler Koto halkıyla ilişkilendirilir. Kotolar, Diyala Nehri ile Küçük Zab arasında, Dicle Nehri'nin sol kıyısında bulunan Koytam bölgesinde yaşayan topluluklar olarak bilinmektedir. İkinci teori ise "Kürt" kelimesinin “Kirti” kelimesinden geldiğini belirtmektedir. Bu teoriler, Kürtlerin tarihi ve etnik kökenleri hakkında farklı bakış açıları sunmaktadır (El-Feyl, El-Alam, 1965: 17).

Sümerlilerin en eski belgelerine göre ise, M.Ö. 2000 civarında Koto veya Koti adında bir kavmin varlığı söz konusudur ve Asurlular tarafından "Kırti" olarak adlandırılmışlardır. Bu kavim, Dicle havzasının merkezinde, Putan ve Cudi Abir Bizade Dağı (Arapların bu dağa verdiği isim Ceziret ibn Umar, yani Ömeroğlu Adasıdır) ile Zagros Dağları'nın doğusunda yaşamaktadır. Eski tarihî yapılar ve yazıtlar üzerinde uzmanlaşmış olan İngiliz araştırmacı Sedni Shmith, Kürtlerin kökenlerinin Hint ve İran kavimlerine dayandığını savunmuştur. Shmith, İranlıların İran'a ve Midyalıların Midya'ya geldikleri sırada kuzey Irak'a yerleştiklerini belirtmiştir. Bu görüşünü, M.Ö. 650 yılına kadar uzanan Asurlara ait kazı yazıtlarına dayandırmakta, ancak bu yazıtlarda Kürtlerle ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır (Elgarbavi, 1967: 15).

Arap coğrafyacıların eserlerinde Kürtlerin kökenlerine dair çeşitli bilgiler yer almaktadır. Mesudi'nin “Muruc Al-Zahab” ve “Mâdin Al-Cevher” adlı çalışmaları, Kürtlerin kökenleri ve çeşitleri hakkında farklı görüşlerin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bazı kaynaklara göre, Kürtler Rabia bin Nazar bin Mat bin Adnan soyundan gelmektedir. Eskiden dağlar ve vadilerde yaşamışlar, bu nedenle diğer kavimlerle fazla etkileşime geçmemişlerdir. Acem ve Fars topluluklarıyla komşulukları, dillerinin değişmesine ve zamanla Acem dilini konuşmaya başlamalarına neden olmuştur. Her Kürt grubunun kendine has bir lehçesi bulunmaktadır (Almesudî, 1980: 122–123).

Irak'ta Kürtler, Türkmenler ve Araplar gibi farklı etnik gruplar bir arada yaşamaktadırlar. Bu gruplar arasındaki ilişkiler bazen mizahi fıkralara yansır. Fıkralarda, Kürtlerin Türkmenlere bakışı bazen olumlu, bazen de olumsuzdur.

Olumlu fıkralarda Türkmenler, misafirperver, cömert ve esprili kişiler olarak anlatılır. Kürtler, Türkmenlerin pratik zekâsını ve çözüm üretme becerilerini takdir ederler. Türkmenlerin dini inançlara bağlı ve aile bağlarına önem veren insanlar olduğu da vurgulanır.

Olumsuz fıkralarda ise Türkmenler bazen pasif, korkak ya da kinci olarak gösterilir. Bu tür fıkralar, geçmişteki olumsuz deneyimlere dayanıyor olabilir. Ancak fıkraların çoğu mizahi bir şekilde anlatıldığı için, bu tür genellemeler doğruyu yansıtmaz.

Bölgede yaşayan Kürtlerden derlenen fıkralardan Kürtlerin Türkmenleri duygusal, aile bağlarına değer veren ve bazen karmaşık durumlarla mizahi bir şekilde başa çıkan insanlar olarak gördüklerini söylemek mümkündür. Derlenen fıkralardan birinde Türkmen'in babasının ölümüne üzülürken kız kardeşinden aldığı telefonla onun da aynı acıyı yaşadığını görmesi ve ardından kendi acısını unutarak kardeşinin acısına daha çok üzülmesi mizahi bir dille anlatır. Anlatılan fıkroda olayın gerçekleştiği mekân bir cenaze töreni, yas evidir. Buradan yola çıkarak aslında Kürtlerin bölgede yaşayan Türkmenleri aynı zamanda dini inançlarına bağlı bir toplum olarak gördüklerini de söylememi mümkündür:

Bir gün bir Türkmen'in babası vefat eder. Cenazede adam arada bir ağlamaya başlar. Bir süre sonra telefonuna bir arama gelir. Aramadan sonra adam daha da fazla ağlamaya başlar. Etrafındaki insanlar, neden bu kadar ağladığını sorar. Türkmen, "Az önce kız kardeşim aradı, onun da babası vefat etmiş" diye, cevap verir (KK-7).

Bir başka fıkroda ise, Türkmen'in Kurban Bayramı'ndaki geleneksel hayvan kesme geleneğini sorgulaması yer alır:

Bir gün bir Türkmen, Kurban Bayramı'nda bayram namazından sonra ayağa kalkıp yüksek sesle konuşmaya başlar: "Ey millet, hayvanları kesmeyin, yazık günahdır. Onun yerine doğrudan kasaplara gidin, oradan et alın ve dağıtın" (KK-8).

Derlenen fıkralardan birinde yine taziye ve yas tutma durumuna değinilmiştir. Fıkra, yine Türkmenlerin aşırı duygusal ve dramatik bir şekilde yas tutmalarını mizahi bir şekilde anlatır. Bu, Türkmenlerin bazen duygusal tepkilerini abarttıkları

yönünde bir stereotip yaratabilir. Özellikle, fıkradaki “üç gün yas tutma” durumu, Türkmenlerin kayıp veya olumsuz bir olay karşısında uzun süre yas tutmalarını abartılı bir şekilde gösterir:

Türkmenler satranç oyunu oynar, askerleri yer ve yedikten sonra, üç gün yas tutarlar (KK-8).

Fıkradaki dikkat çekilen unsur aslında “asker” kelimesidir. Muhtemelen bu durum da yine Osmanlı İmparatorluğu’ndaki askerlik kültürüyle ilişkilendirilir. Askerlerin ardından oyun olsa bile “yas tutma” durumu, aslında derin saygı ve geleneksel anlayışın esprili bir şekilde sunulmuş halidir. Türkmenler, askerlerine duyduğu saygıyı ve kayıplarına karşı gösterdiği duygusal yoğunluğu burada abartılı bir şekilde gösteriyorlar.

Kürtler, anlatmış oldukları fıkralarda Türkmenlere genellikle esprili, pratik zekâyâ sahip ve anlayışlı bir şekilde yaklaşırlar. Bir fıkrada:

Bir Türkmen yatak odasında iki yatak hazırlar. Etrafındakiler, neden iki yatak hazırladığını sorar. Türkmen cevaplar:

“İki gündür uyumadım” der (KK-9).

Buradaki mizah, Türkmen’in uykusuzluk sorununa pratik bir çözüm bulmasıyla ilgilidir. Kürtler, bu esprili yaklaşımı takdir edebilirler. Türkmen’in uyumadığı için iki yatak hazırlaması, onların yaratıcı ve çözüm bulan insanlar olduklarını gösteriyor.

Fıkırada Kürtlerin uyuyamama gibi basit bir sorunu bile mizahi bir şekilde anlatması aslında onların Türkmenlerin insani zaaflarına karşı anlayışla yaklaştıklarını göstermektedir. Ortak yaşanan zorluklar üzerinden yapılan mizah, iki toplum arasında bir yakınlık yaratır. Aslında bu tür fıkralardan yola çıkarak Kürtlerin, Türkmenleri kendilerine Araplarla kıyasta daha yakın gördüklerini söylemek mümkündür. Bunun nedeni Saddam Hüseyin’in yönetimi altındaki dönemlerde Kürtlere karşı sert politikalar uygulamasıdır. Bu süreçte Türkmenler en az Kürtler kadar etkilenmiş, Arap yönetimi ve Saddam’a karşı oldukça zor bir dönem geçirmişlerdir. Kürtlerin bu dönemden sonra birbirlerine daha sıkı bağlar geliştirdiği ve diğer etnik gruplara, özellikle Türkmenlere, farklı bir bakış açısı geliştirdiği

söylenbilir. Bunun bir örneği, 1991'deki Kürt isyanı sonrası Kürtlerin, Türkmenler ile dayanışma içinde olmalarıdır, çünkü Türkmenler de benzer şekilde Arap yönetimine karşı politik ve sosyal baskılara maruz kalmışlardır.

Örnek bir fıkrada bir Türkmen, bir Kürdün evinde yatılı misafirdir:

Bir gün bir Kürt, Türkmen arkadaşına gece vakti yoğurt, yumurta, peynir gibi kahvaltılıklardan oluşan bir sofraya hazırlar. Türkmen yemeği görür görmez gülmekten yere yatar. Kürt arkadaşı merakla sorar:

-Neden gülüyorsun?

Türkmen cevap verir:

-Gece vakti kahvaltı yapılır mı? (KK-9).

Anlatılan fıkrada Kürtlerin Türkmenlere karşı dostane, anlayışlı ve esprili bir yaklaşım sergiledikleri görülmektedir. Bu fıkrada aynı zamanda Kürtlerin misafirlerine olan misafirperverliği ve konukseverliği de önemli bir yer tutmaktadır. Kürt, Türkmen arkadaşına çeşitli yiyecekler hazırlayarak ona olan misafirperverliğini gösterir. Bu, Kürtlerin Türkmenleri dostça ağırladığını ve onlara değer verdiğini gösterir.

Fıkrada, Türkmen'in mevcut duruma şaşırıp gülmesi ise, bu iki toplum arasındaki kültürel alışkanlıkların farklılığını da vurgulamaktadır. Türkmen'in gece vakti kahvaltı yapılmasına dair şaşkınlığı, Türkmenlerin belli yemek zamanlarına dair katı kuralları veya alışkanlıkları olduğu yönünde bir stereotipi yansıtabilir.

Anlatılan fıkrada da yine Irak Türkmenleri mizah anlayışı güçlü, basit bir olaylara bile esprili bir bakış açısıyla yaklaşabildikleri vurgulanmaktadır.

Derlenen başka bir fıkrada yine benzer tutumla karşılaşmak mümkündür. Fıkra, Kürtlerin Türkmenlere karşı dürüst, cömert ve güven dolu bir yaklaşım sergilediğini anlatmaktadır:

Bir gün bir Kürt, çarşıda 40 bin Irak dinarı bulur. İnsanlar arasında "Kim parasını kaybetti?" diye sorarlar. Bir Türkmen:

-“Ben yüz bin dinar kaybettim” der.

Kürt, düşünmeden bulduğu kırk bin dinarı Türkmen’e verir:

-“Bu 40 bini al, 60 bini de borcum olsun” der (KK-10).

Anlatılan fıkralarda, Kürtlerin kendilerinin de olaylara mizahi bir şekilde yaklaşabildiği de gösterilir. Türkmen’in kaybettiği parayı abartarak söylemesi ve Kürt’ün buna karşılık fazladan para vermesi komik bir durumu yaratır. Bu, Kürtlerin olayları esprili bir şekilde anlatma yeteneğini gösterir. Türkmen’in ihtiyacını karşılamak için bulduğu parayı vermesi ve üzerine borç eklemesi ise yardımseverliğin ve dayanışmanın önemini vurgular. Fıkra, Kürtlerin Türkmenlere yardım etme eğiliminde olduğunu ve aralarındaki güveni gösterir. Bu tür içerikte olan fıkraların büyük ihtimalle Irak Devleti kurulmadan önce ortaya çıktığı ve dilden dile aktarıldığı söylenebilir. Osmanlı İmparatorluğu’nun geniş topraklarında, Kürtler ve Türkmenler arasında güçlü bir toplumsal bağ ve yardımlaşma geleneği vardı. Bu tür fıkralar, halk arasında, özellikle köylerde ve küçük kasabalarda uzun yıllar boyunca sözlü olarak aktarılmıştır. Irak Devleti kurulduktan sonra, Kürtler ve Türkmenler arasında bazı zorluklar ve anlaşmazlıklar olsa da, bu durum geçmişteki güçlü bağları ve toplumsal değerleri silmez. 20. yüzyılın başında, Irak’ın kurulmasıyla birlikte bu iki toplum arasında zaman zaman sorunlar yaşanmış olabilir, ancak bu onların geçmişteki dayanışma ve güven gibi önemli değerlerini yok etmez.

Osmanlı döneminde Kürtler ve Türkmenler arasında güçlü ilişkiler vardı ve bu tür fıkralar da o dönemin halk kültürünün bir parçasıdır. Fıkralarda anlatılan yardımlaşma, güven ve samimiyet gibi değerler, tarihsel olarak bu iki toplumun yakın ilişkilerini gösterir.

Irak Devleti’nin kurulmasından sonra yaşanan zorluklar, geçmişteki bu bağları silmez. Fıkralar ve diğer kültürel gelenekler, halk arasında bu değerlerin hâlâ yaşadığını ve toplumsal hafızada yer ettiğini gösterir. Yani, geçmişteki dayanışma ve iyi niyet, daha sonraki olumsuzluklara rağmen önemini korur.

Fıkralarda bazen olumlu yaklaşımlar olduğu gibi, olumsuz yaklaşımlar da bulunur. Örneğin, şu fıkroda olduğu gibi:

Bir Arap, bir Türkmen ve bir Kürt, idam sehpasına gitmek üzereymiş. Görevli, “Son dileklerinizi alalım,” demiş. Arap ve Türkmen, “Bizim dileğimiz yok” demiş. Sıra Kürt’e gelince, “Ben annemi görmek isterim,” demiş. Türkmen hemen atlamış, “Benim de bir dileğim var” demiş. Görevli şaşkın bir şekilde, “Ne dileğin var? diye sormuş. Türk cevaplamış, “Kürt annesini görmesin!” (KK-10).

Anlatılan fıkrada Türkmen’in, Kürt’e karşı kıskanılan ve rekabetçi bir tutumu sergileniyor. Bu durum, iki halk arasında tarihsel olarak var olan rekabeti ve farklı tutumları anlatıyor olabilir.

Yine başka bir fıkrada bir Türkmen çiftçi Kürtlere karşı kıskançlık besleyen karakter olarak anlatılmaktadır:

Bir gün bir Türkmen tarlada dua ediyormuş:

-Allah’ım beni affet, ben yan tarlanın sahibine çok imrendim, mahsulü benden daha az olsun diye çok beddualar ettim, ama o kadar ileri gittim ki, adam yatak hastası oldu.

Tam o sırada, yan tarlanın sahibinin karısı, ayağında halhal ile şangırdatarak yanından geçer. Türkmen dua etmeye devam eder:

-Ya Rabbim, sen şahitsin, kendisi kaşınıyor! (KK-8).

Kürtler, 2003 sonrasında Saddam Hüseyin’in devrilmesinin ardından, Kürtler Kuzey Irak’ta özerklik sağlayan bir yönetim kurmuşlardır. 2005 yılında Irak Anayasası’nda Kürtlere özerklik tanınmış ve Kürt Bölgesel Yönetimi kurulmuştur. Bu, Kürtlerin uzun süredir bağımsızlık ya da özerklik taleplerinin bir sonucu olarak önemli bir kazanımdır (Kaya, 2018: 120-150).

Türkmenler ise, Araplar ve Kürtler arasında sıkışmış bir halk olarak kalmışlardır. Türkmenler genellikle Arap ve Kürt nüfuslarının arasında bir azınlık olarak yaşamış ve bu da onların siyasi ve kültürel olarak daha pasif bir tutum benimsemelerine yol açmıştır. Dolayısı ile bu durum Kürtler tarafından Türkmenlerin onlara karşı bir kıskanma tutumuna sahip olduklarını düşündürmüş olabilir.

Aşağıda yer alan örnek fıkrada ise aslında yine Kürtler, Türkmenlerin neden haklarını savunmadığını ve devrim için esaslı adım atmadıklarını eleştirmektedir:

Bir Kürt, bir Türkmen'e sorar:

- Neden devrime katılmıyorsunuz?

Türkmen cevaplar:

-Biz önce düşünür, sonra hareket ediyoruz.

Kürt sorar:

- Nasıl yanı, biz düşünmüyor muyuz?

Türkmen:

-Bizimki biraz uzun sürüyor! (KK-7).

Fıkralarda, Türkmenlere karşı olumsuz yaklaşımların Kürdistan'ın kurulma sürecinden ve bu süreçte iki toplum arasında yaşanan olumsuz olaylardan sonra daha da arttığı görülmektedir. Dolayısı ile Kürtlerin kendi taleplerini savunurken, Türkmenlerin daha pasif bir tutum sergilemesi, bu talepleri engellemeye çalışmaları mizahi bir şekilde dile getirilir. Çünkü Kürtler, kendi özerkliklerini ilan ettikten sonra, Kerkük gibi Türkmenlerin yaşadığı bölgeleri Kürdistan Bölgesi'ne katmaya çalışmışlardır. Bu durum Türkmenler için toprak kaybı anlamına geliyordu ve Türkmenler bu durumu, kültürel ve siyasi kimliklerini korumak adına bir tehdit olarak görmüşlerdir. Özellikle 2017'deki referandum süreci, Kürtlerin bu genişleme çabalarını net bir şekilde ortaya koymuştur. Kürt Bölgesel Yönetimi'nin bağımsızlık referandumunu yapması ve Kerkük'ün Kürtlerin kontrolüne geçme çabaları, Türkmenler tarafından hoşnutsuzlukla karşılanmıştır (Kaya, 2018: 120-150).

Bir diğer olumsuz yaklaşım ise, Türkmen karakterinin soygunun dışarısında durarak durumu izlemesidir. Bu fıkra, Türkmen'in soyguna katılmakla birlikte, suç işlemeyen sadece dışarıda gözetleme yapmasını anlatır. Bu da Türkmen'in "iyi niyetli ama pasif" olarak algılanmasına neden olabilir. Burada, Türkmen suçu yapmaktan kaçınır, sadece olan biteni izler. Bu, onun korkak veya pasif olduğu izlenimini verebilir.

Türkmenlerin bazen “pasif” ya da “korkak” olarak algılanmasının arkasında tarihi ve kültürel sebepler vardır. Türkmenler tarih boyunca daha çok köylerde ve tarım alanlarında yaşamışlardır, bu yüzden askeri çatışmalara çok katılmamışlardır. Bu da onları daha az cesur olarak görmeye neden olmuş olabilir. Ancak, bu tür genellemeler çok basit ve yanlış olabilir. Çünkü Türkmenler, zorlu tarihsel süreçlerde hayatta kalmayı başarmış ve cesur bir halktır. Bu yüzden, sadece bir stereotipe dayanarak onların geçmişlerini değerlendirmek yanıltıcı olur.

Yine de derlenen fıkra Türkmenlerin pasif ve korkak olarak algılanmasının bazı sebepleri şunlar olabileceği tahmine dilmektedir:

1. Osmanlı Dönemi ve Mezopotamya: Osmanlı zamanında Türkmenler genellikle kırsal alanlarda yaşamış ve merkezi otoriteye bağlı olarak ayaklanmalara katılmamışlardır. Bu da onların pasif olarak görülmelerine yol açmış olabilir.

2. Kürt ve Türkmen Arasındaki Farklar: Osmanlı sonrası dönemde, Kürtler genellikle askeri yapılarını güçlü tutmuşlardır, Türkmenler ise daha çok tarımla uğraşmış ve yerleşik bir yaşam sürmüşlerdir. Bu da Türkmenlerin cesaretinin sorgulanmasına neden olmuş olabilir.

3. Irak'taki Durum: Irak Cumhuriyeti'nde Türkmenler, Arap ve Kürt nüfuslarının arasında kalmışlardır ve genellikle taraf tutmamışlardır. Bu, onları cesaretsiz veya korkak olarak görmek isteyen bazı bakış açılarına yol açmıştır.

4. Askerî Katılım: Türkmenler merkezi hükümetle daha fazla işbirliği yapmayı tercih etmişlerdir, bu yüzden büyük çatışmalara katılmamışlardır. Bu da onları daha az cesur olarak algılanmalarına neden olmuş olabilir.

5. Sosyolojik Yapı: Türkmenler, köy merkezli ve içe dönük bir yaşam tarzı benimsemişlerdir, bu da bazılarının onları cesur olmayan bir halk olarak görmesine yol açmış olabilir.

Bir fıkra da bu algı şöyle anlatılmaktadır:

Bir gün bir Arap, bir Türkmen ve bir Kürt, bir altın dükkânını soymaya karar verirler. Gece geç saatlerde dükkânın içine girerler. Arap, altınları çalmaya başlar,

Türkmen dışarıda gözetleme yapmaya çalışır, Kürt ise hemen cep telefonunu çıkarıp polisi arar (KK-12).

Bu tür içerikleri ele alırken unutulmaması gerek bir husus vardır, bu tür değerlendirmeler halkların tarihini ve kültürünü tam olarak yansıtmaz ve genelde mizahi anlam taşır.

Aşağıdaki fıkrada, bir Türkmen özellikle Saddam yönetimi zamanında daha az cesur ve yönetimin ne söylediğine boyun eğen bir şekilde karakterize ediliyor:

Bir gün bir Türkmen mahallede aşure yapıyormuş, ama tenceresi çok büyükmüş. Yanına Saddam'ın askerlerinden biri gelmiş ve sormuş:

- Bu kadar büyük tencerede ne yapıyorsun?

Türkmen cevaplamış:

- Aşure yapıyorum.

Asker şaşkın bir şekilde sormuş:

- Bu kadar aşureyi kim yiyecek?

Türkmen sakin bir şekilde cevaplamış:

- Kime istersen, onun için yapayım (KK-7).

Türkmenlere karşı olumsuz yaklaşımın olduğu başka bir fıkrada olaylar yine bir cenaze töreninde yaşanmaktadır. Fıkrada, Türkmen karakterin, eşinin ölümünden sonra ağlamasının nedeni olarak “*İmamdan duydum, ölü için ne kadar çok ağlarsan, o kadar kabir azabı çeker*” demesi yine onların dini inançların ve bu inançların günlük yaşamdaki etkilerini vurgular:

Bir gün bir Türkmen'in eşi vefat eder. Türkmen, cenaze sırasında derin bir üzüntüyle ağlamaya başlar. Etrafındaki insanlar ona, neden bu şekilde ağladığını sorarlar. Türkmen, “İmamdan duydum, ölü için ne kadar çok ağlarsan, o kadar kabir azabı çeker” diye, cevap verir (KK-13).

Fakat mevcut fıkradan yola çıkarak Kürtlerin Türkmenleri aynı zamanda ikinci ve intikamcı bir toplum olarak gördüklerini de söylemek mümkündür. Bu bakış açısı bakış açısının geliştirilmesi aslında tamamen geçerli bir algıdır ve bunun nedeni tarihsel bağlamda bazı önemli olaylara dayanabilir. Türkmenlerin askeri geçmişi, Saddam'ın uyguladığı baskılar ve Osmanlı dönemindeki savaşçı kültür, bu tür bir algıyı besleyen temel unsurlardır. Özellikle Osmanlı'da askerî sınıfın içerisinde yer alan etnik gruplardan biri de Türkmenlerdi. Bu sınıf, adaletin sağlanması ve düşmanla mücadele konusunda çok sert bir tutum sergilemişti. Bu, halk arasında, düşmanlarına karşı sert ve unutkan olmayan bir yaklaşımın yayılmasına yol açmış olabilir. Türkmenlerin bu sert kültürü, bazı Kürtler tarafından, ikinci ve intikamcı bir toplum olarak algılanmış olabilir.

Kürtlerden derlenen fıkralarda onların da Araplar gibi mesleki ve eğitim başarılarıyla mizah yaptığını görmek mümkündür:

Türkmen doktor hastasına sorar:

- İlaçlar iyi geldi mi?

Hasta:

- Neden sordunuz?

Türkmen doktor:

- Ben de hastayım (KK-12).

Arap fıkralarında da belirtildiği gibi Türkmenlerin özellikle sağlık ve eğitim alanındaki başarılarının sıklıkla dile getirmeleri, hem Araplar hem de Kürtler tarafından fıkralarda mizahi bir şekilde dile getiriliyor. Aslında bu durum onların mizah yapılırken bir yandan Türkmenlerin bu alanlardaki üstünlüğünü dolaylı yoldan kabul ettiklerini de göstermektedir.

Bu tür yaklaşım derlenen başka bir fıkrada da görülmektedir. Fıkradaki ana kişi yine bir Türkmen doktordur:

Bir gün bir doktorun kapısı çalınır. İçeri bir adam girer, doktor da hava atmak için ona beklemesini söyler ve telefonla konuşmaya başlar:

-Ne demek, tabii ki iyi olacaksınız. Ben kötü ilaç yazmam, bütün hastalarım hemen iyileşir!

Doktor, bu sözleri yeni gelen hastaya duyurmak için yüksek sesle konuşur ve ardından hastaya, “Buyurun, şikâyetiniz nedir?” diye, sorar.

Adam cevaplar:

-Ben hasta değilim, telefon dairesinden geliyorum. Hattınızı kapatmaya geldim! (KK-14).

Benzer bir algı aşağıdaki fıkrada da görülmektedir. Bu fıkrada ise ana karakter okulda İngilizce öğretmeni olan bir Türkmen'dir. Fıkra, Kürtlerin yine Türkmenlerin eğitim durumu ve başarılarıyla ilgili mizahi bir şekilde dalga geçtiklerini gösteriyor.

Bir gün bir Kürt baba oğluna sorar:

- Bu kadar iyi Türkmenceyi nasıl öğrendin?

Cevap:

- Okulda İngilizce öğretmenimiz Türkmen idi (KK-12).

SONUÇ

Bu çalışmada, Türkmenlerin Araplar, Kürtler ve politik figürler hakkındaki mizah anlayışının, toplumsal yapılar ve kimliklerle nasıl ilişkili olduğuna dair önemli bulgulara ulaşılmıştır. Türkmenlerin mizahında, etnik kimlikler, kültürel değerler ve toplumsal güç dengeleri derin bir şekilde işlenmektedir. Bu mizah, sadece bir eğlence aracı olarak değil, aynı zamanda toplumlar arası ilişkilerin ve algıların şekillendiği bir mecra olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkmenler, mizahı aracılığıyla kendilerini ifade etmekle birlikte, aynı zamanda etrafındaki toplumsal yapıları sorgular ve eleştirir.

Etnik stereotipler ve kimlik dinamikleri Türkmen mizahının temel dinamiklerinden birini oluşturur. Türkmenler, Araplar ve Kürtler ile ilgili esprilerinde, bu grupların toplumsal yapılarındaki zayıflıkları ve çelişkileri hedef alarak, kendi kimliklerini vurgulamaktadır. Araplar ve Kürtler, Türkmenlerin mizahında genellikle kültürel farklar üzerinden ele alınmış ve bu farklar esprili bir dille yansıtılmıştır. Türkmenlerin mizahındaki bu özellik, hem kültürel kimliğin korunmasını hem de diğer topluluklarla olan ilişkilerin sürekli olarak sorgulanmasını sağlar. Türkmenler, mizah yoluyla, kendilerinin diğer topluluklardan nasıl farklılaştığını, onların davranışlarını nasıl değerlendirdiklerini ve bu farkların toplumsal ilişkilerde nasıl bir etki yarattığını dile getirir.

Araplar üzerine yapılan espriler, genellikle aile bağları, geleneksel değerler ve toplumsal dayanışma gibi konulara odaklanır. Türkmen mizahında, Arapların aile yapısına olan sıkı bağlılıkları ve bu bağlılığın bazen toplumsal ilişkilerde nasıl olumsuz etkiler yaratabileceği vurgulanmaktadır. Aile içindeki dayanışma, Arapların toplumsal yapısının önemli bir parçasıdır; ancak bu dayanışma, bazen bireysel özgürlüğün kısıtlanmasına ve toplumsal uyumsuzluklara yol açmaktadır. Bu tür eleştiriler, Türkmenlerin Araplar hakkındaki mizahi bakış açısını ortaya koymaktadır. Diğer yandan, Kürtler üzerine yapılan espriler, genellikle ticaret zekâsı ve iş dünyasında elde ettikleri başarılarla ilişkilendirilir. Kürtlerin ticari zekâsı, Türkmen mizahında bazen abartılarak, bu başarıların diğer topluluklardan daha üstün olduğu izlenimi verilir. Bu tür anlatımlar, Kürtlerin pratik yaklaşımlarını ve iş dünyasındaki güçlü konumlarını mizahi bir dille ele alır.

Siyasi figürler ve etnik stereotipler, özellikle Saddam Hüseyin gibi liderler, Türkmen mizahının önemli bir konusu olmuştur. Bu figürler, toplumsal bellek ve politik kimlikler üzerinden anlatılan mizahın bir parçasıdır. Saddam Hüseyin ve benzeri figürler, Türkmenlerin geçmişte yaşadığı baskılarla ilişkilendirilerek alaya alınmış ve bu tür mizah, toplumsal direncin bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır. Türkmenlerin bu tür siyasi figürleri mizahi bir dille ele alması, sadece politik figürlere yönelik bir eleştiri değil, aynı zamanda bu figürlerin toplum üzerindeki etkilerini sorgulayan bir yaklaşımı da yansıtmaktadır. Mizah, bu bağlamda, toplumların yaşadığı travmaların ve bu travmalara karşı geliştirdikleri savunma mekanizmalarının bir aracı haline gelmiştir.

Bütün bu gözlemler, Türkmenlerin mizahında hem bir kimlik inşası hem de toplumsal eleştiri aracı olarak mizahın nasıl işlediğini ortaya koymaktadır. Türkmen mizahı, etnik kimliklerin, toplumsal yapılarının ve tarihsel deneyimlerin derin izlerini taşır. Bu mizah, hem bireylerin hem de toplulukların kendi kimliklerini ve değerlerini savunmalarını sağlayan güçlü bir ifade biçimidir. Ancak bu mizah aynı zamanda, toplumsal ilişkilerdeki zayıflıkları ve çelişkileri ortaya koyarak, farklı etnik gruplar arasındaki ilişkilerin nasıl şekillendiğine dair önemli ipuçları sunmaktadır.

Sonuç olarak, Türkmenlerin mizahı, toplumsal yapıların, kültürel farklılıkların ve kimliklerin bir yansımasıdır. Etnik stereotipler üzerinden yapılan mizahi anlatımlar, toplumsal ve kültürel bağlamda derin anlamlar taşır. Bu mizah, Türkmenlerin sadece eğlenmesini sağlamakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal ilişkilerdeki dinamikleri sorgulamalarına, eleştirmelerine ve anlamlandırmalarına olanak tanır. Türkmen mizahı, toplumsal değişim ve dönüşümün önemli bir göstergesi olarak, bu toplumların kimliklerini nasıl şekillendirdiğini ve bu kimliklerin toplumsal yapılarla nasıl etkileşime girdiğini anlamamıza yardımcı olur.

Yapılan çalışmadan elde edilen sonuçlara göre aşağıdaki öneriler verilebilir:

1. **Etnik Stereotiplerin Sosyokültürel Yansımalarının Derinlemesine İncelenmesi:** Türkmen fıkralarının Araplar ve Kürtlerle olan ilişkilerini ele alırken, mizahın tarihsel bağlamda nasıl şekillendiği ve bu mizahın sosyal yapıyı nasıl etkilediği üzerinde daha fazla araştırma yapılması önerilmektedir. Gelecek çalışmalarda, bu mizahi ifadelerin toplumsal ilişkilerdeki dönüşüm süreçlerine etkisi

detaylı bir şekilde ele alınabilir. Özellikle, mizahın toplumsal normları şekillendirmedeki rolü ve bu normların topluluklar arasındaki algılar üzerindeki etkisi derinlemesine incelenebilir.

2. **Eğitim ve Etnik Kimlikler Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi:**

Türkmen fıkralarında sıklıkla dile getirilen eğitim ve bilgi eksiklikleri üzerine yapılan eleştirilerin, toplumlar arasındaki sosyal ve kültürel gerilimlere nasıl dönüştüğüne dair daha fazla çalışma yapılması önemlidir. Eğitim politikalarının etnik gruplar arasındaki ilişkiler üzerindeki etkilerini inceleyen derinlemesine çalışmalar, etnik kimliklere dayalı eğitim sistemlerinin topluluklar arası algıları nasıl biçimlendirdiğini açığa çıkarabilir.

3. **Etnik Kimlik ve Toplumsal Yapıların Etkileşimi:**

Türkmenlerin Araplar ve Kürtlerle olan ilişkilerinde etnik kimliklerin nasıl şekillendiği ve toplumsal yapıları nasıl etkilediği daha kapsamlı bir şekilde ele alınabilir. Mizahi anlatımların arkasındaki toplumsal yapılar ve güç dengeleri detaylı olarak araştırılabilir. Bu, topluluklar arası çatışmaların ve anlaşmazlıkların daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayabilir.

4. **Farklı Etnik Gruplar Arasında Mizahi Dilin Etkileşimi:**

Araplar, Kürtler ve Türkmenler arasındaki mizahi dilin nasıl etkileşim yarattığı ve bu etkileşimin toplumsal yapıları nasıl dönüştürdüğü üzerinde daha fazla araştırma yapılması önerilmektedir. Bu çalışmalar, toplumsal hafızanın inşa edilmesinde mizahın rolünü ve dilsel bariyerleri aşma stratejilerini daha ayrıntılı bir şekilde inceleyebilir.

5. **Mizahın Toplumsal Eleştiri Olarak Kullanımı:**

Türkmen fıkralarının sadece toplumsal algıları yansıtan değil, aynı zamanda toplumsal eleştiri ve çözüm önerileri sunduğu bir mecra olarak ele alınması gerekmektedir. Gelecek çalışmalarda, mizahın toplumsal yapıyı eleştirme ve toplumları daha adil bir hale getirmeye yönelik bir güç olarak nasıl işlediği üzerine derinlemesine araştırmalar yapılabilir.

6. **Farklı Fıkra Kategorilerinin İncelenmesi:**

Bu çalışmada yalnızca belirli mizahi anlatımlar ve fıkra türleri ele alınmıştır. Gelecekteki araştırmalar, didaktik, mantıksız ya da kara mizah gibi farklı fıkra kategorilerinin toplumlar arası

ilişkilerde nasıl bir rol oynadığını inceleyebilir. Böyle bir analiz, mizahın toplumsal değişim ve karşılıklı anlayış üzerindeki etkilerini daha kapsamlı bir şekilde değerlendirme fırsatı sunacaktır.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Abdullah, C. İ (n.d.). *Kerkük vil-ahd'il-Arabiy'il-İslami 1258: Arap İslam Döneminde Kerkük*. Kerkük.
- Ali, A. Sh (1984). *Tarihül- Irak-ıl Siyasi fil Ahd-ıl Osmani 1638-1750: Osmanlı Döneminde Irak'ın Siyasi Tarihi 1638-1750*. Musul: Temmuz Matbaası.
- Anwar, Ğ (2012). Irak'ta Türkçe Eğitiminin Dünü ve Bugünü. *Gazi Üniversitesi Türkçe Araştırmaları Akademik Öğrenci Dergisi*, 2(2)., Ankara.
- Azzawi, A (2004). *Tarih'ul-Irak Beyn'el-İhtilalayin: İki İşgal Arasında Irak'ın Tarihi*. Beyrut: Dar el-Alrabiyye Matbaası.
- Bakır, T., & Sefer, F (1962). *Eski Eserler ve Medeniyet Yerleşimleri Rehberi* (Vol. 4). Bağdat.
- Bakır, T., & Sefer, F (1965). *El-murşid ilâ Muvatin-il etarvel Hadara Marhale-ı Rabia: Arkeoloji ve Medeniyetler Yerleşime Rehber Dördüncü Gezi*. Bağdat: Irak Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Batatu, H (1990). *El-Irak El-Tabakatu'l-İçtimaiyye vel-herakatu'l-Tevriyye Min'el Ahd-l Osmanni Hatta Kıyam'ı-lcumhuriyye: Irak'ın Sosyal Tabakası ve Devrimci Herakatu Osmanlı Döneminden Cumhuriyetin İlanına Kadar*. Beyrut: Müesseset'i-lebhas'il Arabiyye.
- Bayat, F (2007). *Arap Sahasında Osmanlı Devleti*. Beyrut: Arap Birliği Araştırma Merkezi.
- Çelebi, E (2001). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* (Y. Dağlı & A. Kahraman, Eds.). İstanbul: YKY, Vol. 4.
- Coyne, C. J., & Coyne, R (2019). The economic reconstruction of Iraq. In *Economic and Political Institutions and Development* (pp. 21-40). Springer, Cham.
- Dabbagh, T (1983). *Tarih Öncesi Irak*. Bağdat.

- Deliceoğlu, İ (2006). *Kürt Toplumunda Dini ve Sosyal Dinamikler*. Ankara: Türkiye Araştırmaları Dergisi.
- Doğan, (2018). *Irak Türkmenleri, İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*, Araştırma 68, 1-28.
- Duman, B (2010). *2003 Sonrası Irak Siyasetinde Türkmenler ve 2010 Seçimleri*. Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM)., Rapor no 16, Ankara.
- Duman, B (2011). *Irak'ta Türkmen Varlığı*. Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM)., Rapor no 33, Ankara.
- Duman, B (2012). *Irak'ta Türkmen Eğitiminin Durumu*. Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM)., Rapor no 21, Ankara.
- Çelik, A (2019). *Türk anlatı geleneğinde stereotipler*. Ankara: Yayınevi.
- Edmonds, C. J (2012). *Kürd, Türk ve Arap* (C. Fethallah, Trans.). Erbil: Dar Aras Matbaası.
- El-Ali, A (1981). *Muhazarat Fi Tarih El-Arab* (Vol. 1). Musul Üniversitesi.
- El-Hasani, A (1958). *El-Irak Kadimen ve Hadisen: Irak Eskiden ve Modernken*. Sayda: İrfan Matbaası.
- El-Samanci, A. K (1999). *El-Tarih 'ul-Siyasi li Türkmen 'ul-Irak: Irak Türkmenlerinin Siyasi Tarihi*. Beyrut: Dar el-Saki Yayınları.
- Erul, B (1999). *Sahilbenin Sünnet Anlayışı*. TDV Yay., Ankara.
- El-Samanci, A. K (1999). *El-Tarih 'ul-Siyasi li Türkmen 'ul-Irak*.
- Ertuğul, Ü (2006). *Irak Türkleri ve Türkiye*. İzzettin Kerkük Kültür ve Araştırma Vakfı (Kerkük Vakfı)., İstanbul.
- Eker, G. Ö (2003). *Halkbiliminde kuramlar ve yaklaşımlar*. Ankara: Milli Folklor Yayınları.
- Eker, G. Ö (2009). *İnsan kültür mizah*. Ankara: Grafiker Yayınları.

- Fayda, M (1992). Bedevi. In *DIA*, İstanbul, Vol. V, p. 312.
- Gökler, F. Y (2014). *İŞİD Operasyonları Sonrası Irak'ta İnsanı Durum, Türkmenler ve Türkiye'nin Irak'a Yaptığı İnsanı Yardımlar*. Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM)., Rapor no 13, Ankara.
- Göngür, F (2014). *Ortadoğu Denkleminde Irak Türkmenleri ve Geleceği*. Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimler Dergisi, 1(2)., Ankara.
- Gündüz, A (2002). *Kerkük*. In *TDV İslam Ansiklopedisi* (Vol. 25). Ankara: TDV Yayınları.
- Halaçoğlu, Y (n.d.). *Klasik Dönemde Osmanlı Devleti Teşkilatı*. Ankara: TTK Yayınları.
- Hasan, M (2003). Irak'ın Gizlenen Gerçeği: Türkmenler. In Ü. Özdağ, L. Erkmen, & H. Laciner (Eds.), *Irak Krizi (2002-2003)*. (pp. 45-62). Asam Yayını, Ankara.
- Haşim, C (2003). *Muzakkarak Vazir Irak'ı Maa Saddam ve Bakir*. Dar Elsaki.
- Hitti, P. K (2002). *History of the Arabs* (10th ed.). London: Palgrave Macmillan.
- Hüseyin, A. F (1947). *Meşahir'l-Elviya-ı Irakiye*. Bağdat: Dicle Matbaası.
- Hüseyin, F (1977). *Muşkilet'ilMuwsil: Musul Sorunu*. Bağdat: Eşbiliye Matbaası.
- Hürmüzlü, H., & Pamukçu, E (2005). *Irak'ta Türkmen boy ve oymakları*. Ankara: Global Strateji Enstitüsü.
- Hürmüzlü, E (1997). *Irak Türkleri* (pp. 5-21). Kişisel Baskı: İstanbul.
- Hürmüzlü, E (2003). *Irak ve Türkmenler*. İstanbul: İzzettin Kerkük Kültür ve Araştırma Vakfı (Kerkük Vakfı).
- Hürmüzlü, E (2006). *Irak'ta Türkmen Gerçeği* (pp. 9-180). İstanbul: İzzettin Kerkük Kültür ve Araştırma Vakfı (Kerkük Vakfı).
- İbn Haldun (2004). *Mukaddime* (H. Kendir, Trans.). Ankara: Yeni Şafak Kültür Armağanı.

- İbnü-l Esir (n.d.). *el-Kamil fi Tarih* (Vol. 11).
- İslamoğlu, M (2001). *Üç Muhammed / İki Tasavvur Bir Gerçek*. İstanbul: Denge Yayınları.
- İzmirlioğlu, A (2015). *Irak Türkleri ve Türkiye'nin ilişkileri*. İstanbul: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kılıç, R (2010). Kerkük ve Musul'un *Tarihi Coğrafyası*. TÜBAR, XXVIII.
- Kazancı, H (2004). *Irak'ın hassas dengelerindeki Türkmenler*. 2023 Dergisi.
- Kran, A., & Diğerleri (2018). *Heviyet Kerkük: Kerkük'ün kimliği*. Erbil: Merkez Rudaw Matbaası.
- Marufoğlu, (1998). *Osmanlı döneminde Kuzey Irak (1831-1914)*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Mesudi (2005). *Muruc ez-Zeheb* (Vol. 2). Beyrut: Asriyye Yayınevi.
- Muslim, el-Haccac b (n.d.). *Sahihu Muslim* (M. Fuad Abdulbaki, Trans.). Beyrut: Dâr İhyâ' al-Turâs al-'Arabî.
- Olson, R (2008). *Kuzey Irak'ta Kürt devleti oluşumu ve milliyetçilik* (Çev. Muhittin Ataman). Ankara: Orion Kitapevi.
- Özkan, İ. H (1999). *Irak*. In *TDV İslam Ansiklopedisi* (Vol. 19). İstanbul: TDV Yayınları.
- Özmen, İ (1996). *Irak Kürtlerinde Tarikatlar ve Dini Ekoler*. Ankara: İleri Yayıncılık.
- Said Ahmed (1985). *Tarım ve Sulama, Irak Medeniyeti* (Vol. 2). Bağdat.
- Sami, Ş (1314). *Kamus-ı Alâm* (Vol. 5). İstanbul: Mıhran Matbaası.
- Saatçi, S (2003). *Tarihten günümüze Irak Türkmenleri*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Saatçi, S (2010). *Kerkük ve Heviyetuhal-İmraniyye: Kerkük'ün kent kimliği*. Kerkük: Kerkük Vakfı Yayınları.

- Saatçi, S (2010). *Türkmen boyları ve Irak'taki yerleşim yerleri*. Kerkük: Kerkük Vakfı Yayınları.
- Takkuş, M (2008). *Osmanlı tarihi kuruluştan hilefetin devrine kadar*. Beyrut: Dar EL-Nafais Yayınevi.
- Takkuş, M (2009). *Tarih'ül-Devlet'ül-Safeviyye fil-İran: İran'da Safevi devletinin tarihi*. Beyrut: Dar EL-Nafais Matbaası.
- Tabari, M. B. C (n.d.). *Tarihu-ı Ümem ve'l-Müluk* (Vol. 6).
- Talbani, N (1999). *Kerkük ve Muhavelat-i Tağyür Vakiiha-l Kavmi: Kerkük Bölgesi ve ulusal gerçekliğini değiştirmeye girişimler* (2nd ed.). London: Dar Alhikma Yayınları.
- Van Bruinessen, M (2003). *Kürtler ve Alevilik*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Yalçın, E (2015). *Kerkük'ün nüfus yapısını değiştirmeye yönelik çalışmalar*.
- Yakut el-Hamevi (1977). *Mucemü'l-Büldan* (Vol. 4). Beyrut: Dar Sader Yayınları.
- Yıldırım, D (1998). *Folklor ve çağdaş kültür modelimiz üzerine görüş ve düşünceler*. *Türk Bitiği*, 76-80. Akçağ Yayınları.
- Yıldırım, D (1998). *Orta Asya bozkırlarından Urumeli'ne (Türk sözlü şiir sanatının yayılması üzerine)*. *Türk Bitiği*, 180-193. Akçağ Yayınları.
- Yıldırım, D (1998). *Sözlü kültür ve folklor kavramları üzerine düşünceler*. *Türk Bitiği*, 37-42. Akçağ Yayınları.
- Yıldız, H. D., et al (1992). *Doğuştan günümüze büyük İslam tarihi*. Çağ Yay., İstanbul, Vol. I, p. 144.
- Yıldız, M (2005). *Kürtlerin tarihsel dini yapıları*. İstanbul: Kayra Yayınları.
- Yılmaz, M (2012). *Irak dosyası*. İstanbul: Kum Saati Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
- Yılmaz, M (2015). *Irak'ın dış politikası*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Sözlü Kaynaklar

- KK-1. Kimlik bilgilerinin çalışmada yer almasını istemiyor (Arap, Tissin Mahallesi, Kerkük, 07.03.2024).
- KK-2. Kimlik bilgilerinin çalışmada yer almasını istemiyor (Arap, Tissin Mahallesi, Kerkük, 07.03.2024).
- KK-3. Kimlik bilgilerinin çalışmada yer almasını istemiyor (Arap, Musalla Mahallesi, Kerkük, 07.08.2024).
- KK-4. Kimlik bilgilerinin çalışmada yer almasını istemiyor (Arap, Musalla Mahallesi, Kerkük, 07.08.2024).
- KK-5. Kimlik bilgilerinin çalışmada yer almasını istemiyor (Arap, Domiz Mahallesi, Kerkük, 08.09.2024).
- KK-6. Kimlik bilgilerinin çalışmada yer almasını istemiyor (Arap, Domiz Mahallesi, Kerkük, 08.09.2024).
- KK-7. Kimlik bilgilerinin çalışmada yer almasını istemiyor (Kürt, Rahimava Mahallesi, Kerkük, 24.09.2024).
- KK-8. Kimlik bilgilerinin çalışmada yer almasını istemiyor (Kürt, Rahimava Mahallesi, Kerkük, 23.09.2024).
- KK-9. Kimlik bilgilerinin çalışmada yer almasını istemiyor (Kürt, Rahimava Mahallesi, Kerkük, 23.09.2024).
- KK-10. Kimlik bilgilerinin çalışmada yer almasını istemiyor (Kürt, Rahimava Mahallesi, Kerkük, 23.09.2024).
- KK-11. Kimlik bilgilerinin çalışmada yer almasını istemiyor (Kürt, Şorca Mahallesi, Kerkük, 19.09.2024).
- KK-12. Kimlik bilgilerinin çalışmada yer almasını istemiyor (Kürt, Şorca Mahallesi, Kerkük, 19.09.2024).

- KK-13. Kimlik bilgilerinin çalışmada yer almasını istemiyor (Kürt, Şorca Mahallesi, Kerkük, 19.09.2024).
- KK-14. Kimlik bilgilerinin çalışmada yer almasını istemiyor (Kürt, Şorca Mahallesi, Kerkük, 19.09.2024).
- KK-15. Kimlik bilgilerinin çalışmada yer almasını istemiyor (Türkmen, Musalla Mahallesi, Kerkük, 07.08.2024).
- KK-16. Kimlik bilgilerinin çalışmada yer almasını istemiyor (Türkmen, Musalla Mahallesi, Kerkük, 07.08.2024).
- KK-17. Kimlik bilgilerinin çalışmada yer almasını istemiyor (Türkmen, Musalla Mahallesi, Kerkük, 07.08.2024).
- KK-18. Kimlik bilgilerinin çalışmada yer almasını istemiyor (Türkmen, Musalla Mahallesi, Kerkük, 07.08.2024).
- KK-19. Kimlik bilgilerinin çalışmada yer almasını istemiyor (Türkmen, Musalla Mahallesi, Kerkük, 07.08.2024).
- KK-20. Kimlik bilgilerinin çalışmada yer almasını istemiyor (Türkmen, Tissin Mahallesi, Kerkük, 07.03.2024).
- KK-21. Kimlik bilgilerinin çalışmada yer almasını istemiyor (Türkmen, Tissin Mahallesi, Kerkük, 07.03.2024).
- KK-22. Kimlik bilgilerinin çalışmada yer almasını istemiyor (Türkmen, Tissin Mahallesi, Kerkük, 07.03.2024).
- KK-23. Kimlik bilgilerinin çalışmada yer almasını istemiyor (Türkmen, Tissin Mahallesi, Kerkük, 08.03.2024).
- KK-24. Kimlik bilgilerinin çalışmada yer almasını istemiyor (Türkmen, Korya Mahallesi, Kerkük, 10.05.2024).
- KK-25. Kimlik bilgilerinin çalışmada yer almasını istemiyor (Türkmen, Korya Mahallesi, Kerkük, 10.05.2024).

KK-26. Kimlik bilgilerinin çalışmada yer almasını istemiyor (Türkmen, Korya Mahallesi, Kerkük, 10.05.2024).

KK-27. Kimlik bilgilerinin çalışmada yer almasını istemiyor (Türkmen, Korya Mahallesi, Kerkük, 10.05.2024).

KK-28. Kimlik bilgilerinin çalışmada yer almasını istemiyor (Türkmen, Korya Mahallesi, Kerkük, 10.05.2024).

KK-29. Kimlik bilgilerinin çalışmada yer almasını istemiyor (Türkmen, Korya Mahallesi, Kerkük, 10.05.2024).

KK-30. Kimlik bilgilerinin çalışmada yer almasını istemiyor (Türkmen, Korya Mahallesi, Kerkük, 10.05.2024).

Elektronik Kaynaklar

URL-1 Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TIKA). (2011). *Kerkük Kalesi ve diğer tarihi yapılar için restorasyon çalışmaları*. TIKA. <https://www.tika.gov.tr>

URL-2 [Kurdistan Regional Government Statistics](<https://www.krg.org>). Erişim tarihi: 02.05.2024